Curtea de la Argeş

Revistă de cultură

ORAŞ REGAL

Anul XV ■ Nr. 9 (166) ■ Septembrie 2024

Monumentul eroilor din Lencăuţi, Basarabia (foto Alecu Reniţă)

Din sumar:

Revista apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu”, cu sprijinul Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş”.

Din păcate, trăim vremuri interesante...

Gheorghe PĂUN

Istoria omenirii este o densă listă de evenimente, dar în cărţi sunt reţinute cu precădere cele sângeroase. Invazii, migraţii, războaie, bătălii, revolte şi revoluţii, atentate… Perioadele de linişte şi ordine, câte vor fi fost, nu produc *breaking news*, nu lasă urme în cronici şi arhive, iar monumentele cu cărturari sunt puţine şi nu impresionează precum cele ale luptătorilor călare… Catedrale mai întâlnim, dar în interior sunt mai ales morminte de regi şi cavaleri, şi unii, şi alţii, cu armuri şi săbii. Două mii de ani s-a propovăduit şi s-a prezis pacea veşnică, la finalul celor două milenii s-au anunţat sfârşitul istoriei, al timpului, satul global al concordiei… Preziceri în pustiu, plictiseala e departe. Planeta a fost dintotdeauna agitată, dar de câteva decenii parcă a intrat în fibrilaţie. Pretutindeni, tensiuni peste tensiuni, conflicte, atomizare-radicalizare-dezbinare, tabere vechi, tabere noi, interese şi mişcări, *isme* de un anotimp cu pretenţii de religii, o frenezie a libertăţii-egalităţii (contradicţie în termeni) inducând stres şi violenţă, activismul ca scop şi stare de existenţă, schimbarea de dragul schimbării, ranchiune vechi transformate în vinovăţii noi, grabă, entropie, anomie. Exces de justiţie socială, ducând la exces de frustrare socială – ne-a avertizat demult Alexis de Tocqueville. Tribunale şi plutoane de execuţie mediatice, dar şi războaie adevărate, lupte de stradă şi atentate, în Europa şi America de Nord chiar, în centrul „lumii civilizate” şi „democratice”… Şefi de stat fie imberbi, la propriu sau la figurat, fie „ofiliţi” de ţi-e jenă să-i priveşti şi frică ţi-e când ştii ce butoane au la îndemână, toţi cu „mânere” cunoscute sau bănuite – cei care nu se încadrează în aceste categorii fiind, desigur, „dictatori” şi „extremişti”… ONG-uri şi „laboratoare” (un nume mai neutru pentru *servicii* şi altele asemenea) care decid ce e bine şi ce e rău, cine trebuie ales, ce să înveţe copiii la şcoală, cum să vorbească părinţii acasă. Manipulare împinsă cinic în neruşinare. Cuvinte transformate în etichete demonizante sau în vocabule magice, dezicându-se de semantica din dicţionar şi impunând una contrafăcută, devenind sentinţe şi porunci. Constatare mai veche: oamenii nu mai gândesc, ei judecă. E şi mai uşor/leneş, se potriveşte şi mai bine cu frustrarea generalizată, reală sau doar indusă.

Nu fierbe numai emisfera de nord. În felul ei, şi Africa e încontinuu subiect de ştiri, adăugând mereu la lista cu lovituri de stat şi masacre tribal-religioase şi privind cu jind la metropolele coloniale în care laptele şi mierea îi aşteaptă pe cei ce au şansa să treacă vii Mediterana… Plus primăverile arabe şi maidanele portocalii (cele din urmă ţintind până la… Minsk şi mai departe)… Nici în Asia nu s-a instaurat surâsul divin al lui Budha, faliile geopolitice sunt la fel de tensionate ca cele tectonice – şi, tot ca acestea,

silenţioase (până în clipa cutremurului).

Se suprapun, anul acesta, alegerile, pe jumătate de mapamond! Sistematic, opoziţia câştigă – se practică cu abandonare votul *împotrivă,* semn de furie şi dezamăgire. De greaţă adesea. Se înţelege, vorbesc mai ales despre „lumea civilizată, democratică” (nu voi obosi să folosesc ghilimelele pentru aceste *forme* devenite *fără fond,* până şi Papa a spus-o de curând).

Şi totuşi, în această harababură generală, se întrevăd nişte tendinţe, o anumită relaţionare – cauzală sau nu, nici nu contează.

Preziceam cândva că, după secolul XIX, al naţiunilor, şi după secolul XX, al globalizării, va urma din nou un secol al naţiunilor. Agresivitatea globaliştilor (subliniez din nou diferenţa dintre *globalizare,* ca proces tehnologico-ştiinţific inevitabil, realizat deja, şi *globalism*, ca ideologie nivelatoare, impusă nerealist-utopic) a devenit vizibilă, excesivă, aberantă prin asocierea cu progresismul neobolşevic, iar reacţia este firească: furia şi greaţa. De aici, balansarea către (revenirea la) suveranism, identitate, tradiţie, cu îngroşările (electorale) de rigoare. În aceste ape tulburi, pescuitorii: corporaţii, servicii, bogaţii lumii. *Follow the money!* este cheia înţelegerii multor evenimente. Iar Maica Tereza ne-a prevenit: *problema omenirii nu este că nu poate să-i sature pe săraci, ci că nu poate să-i sature pe bogaţi.*

Nu ştiu cum va fi de Anul Nou 2026, dar de Anul Nou 2025 vom avea, se întrevede, o lume... deloc *bravă*, deloc *nouă:* aroganţa americană va privi pofticioasă spre răsărit de pe malul drept al Niprului, aroganţa rusească va privi pofticioasă spre apus de pe malul stâng al Niprului, într-un „joc” de tip Coreea-Coreea, pentru câteva decenii; UE va privi derutată în toate direcţiile, impecabil coafată şi la fel de inadecvată şi heirupistă ca până acum, pierzătoarea de serviciu a mai tuturor competiţiilor în care va fi atrasă şi tremurând de frica revărsării Africii peste ea; *trumpismul*, cu sau fără protagonist, va rămâne, pentru o vreme, singura speranţă că aplombului oengist în promovarea aberaţiilor progresist-incluziviste-ecologico-minoritarist-ateiste i se poate opune cineva, chiar dinspre „rădăcină”; China va continua liniştită să joace GO (în limba lor, *wei-qi*) pe harta lumii, fără nicio grabă, pentru că mai are un sfert de secol până ce va câştiga *maratonul de o sută de ani,* zâmbind confucianist la ideea că America crede că *it is great again…*

Noi?... *O enigmă şi un miracol,* cum ni se spune, *eterni şi fascinanţi,* cum ne socotim, chibiţând până şi Apocalipsa, după *feldeinţă...*

Toate-s vechi şi nouă toate...

Monumentul lui Mihai Eminescu de la C. de Argeş

Ştim că românii au libertatea de a gândi, a vorbi, a scrie, a tipări orice doresc; libertate garantată prin Constituţie. Pentru ceea ce gândim şi credem, pentru ceea ce zicem nu ne-aşteaptă rugul inchiziţiei, pentru ceea ce tipărim nu ne-aşteaptă revocare cu de-a sila, cum i s-a impus lui Galilei.

Se poate oare pretinde că o *aserţiune* tipărită cauzează cuiva o pagubă materială *legitimă?*

Dacă aserţiunea e adevărată, adevărul n-are, nu poate avea pedeapsă, nici poate cu drept cuvânt să păgubească pe cineva. Când o aserţiune adevărată aduce cuiva pagubă, acela merită s-o aibă, activitatea aceluia e atunci desigur nelegitimă, reprobată fie de legile pozitive, fie de morală, şi nu vedem cum un adevăr, de orice fel ar fi şi orice materie ar privi, poate fi întâmpinat de cereri de despăgubire sau de pedeapsă.

Dar dacă aserţiunea e calomnioasă? Atunci cel atins poate cere despăgubire. Ceea ce susţinem însă este că, *în materie de presă,* nu are tribunalul dreptul de-a caracteriza o aserţiune, nu are dreptul de a cerceta dacă ea este adevărată, deci exemptă de penalitate, sau calomnioasă, deci meritând penalitate şi dând loc la despăgubiri.

Acţiunea penală e aci cea de căpetenie; de la hotărârea ei atârnă accesoriul despăgubirii. Până a nu se decide dacă aserţiunea este sau nu o calomnie, până a nu se caracteriza ca atare, nu poate fi vorba de accesoriu, pentru că, pe cât timp o sentinţă nu s-a dat – şi numai juraţii o pot da – există prezumţiunea că aserţiunea incriminată e adevărată. Adevărul neavând pedeapsă, nu poate cauza daune legitime.

Nu ni se vorbească de cazuri analoge, de crime ce se judecă de juraţi şi care dau loc la cereri de despăgubire înaintea tribunalului. Acele crime sunt fapte constante sau constatate. O aserţiune însă, pentru a deveni calomnioasă, trebuie declarată ca atare de către cel ce se cuvine şi aceasta nu se poate face decât adresând juraţilor întrebarea dacă aserţiunea merită sau nu numele de calomnie. Tribunalul nu poate prejudeca. Precum nu poate declara de criminal pe cel ce n-a fost încă judecat de juraţi, tot astfel nu poate numi calomnioasă o aserţiune care n-a fost numită astfel prin o sentinţă a juraţilor. Precum pentru prevenit, înainte de-a fi condamnat, există prezumpţia că e nevinovat, tot astfel pentru orice aserţiune tipărită există presupunerea că e adevărată, deci nevinovată, înainte de-a se statua contrariul de judecătorii ei fireşti.

Tribunalul ar fi competent numai într-un caz şi acesta este: ca o aserţiune *adevărată* să poată cauza o pagubă *legitimă* cuiva şi să poată trage după sine o cerere de despăgubire, asemenea *legitimă.* Dar aceasta e inimaginabil. Căci dacă aserţiunea e adevărată, paguba nu poate fi legitimă şi nici cererea de despăgubire; dacă nu-i adevărată, e o calomnie, dar caracterul de calomnie nu i-l pot atribui decât juraţii.

Insistăm atât de mult asupra acestui punct pentru că precedentul poate avea urmări incalculabile. Orice aserţiune, orice apreciere scrisă sau tipărită poate cauza pagube cuiva. Dar un zugrav nu are talent, îşi expune tablourile ş-o constatăm aceasta prin critică tipărită? Proces de despăgubire. Nu-şi poate desface tablourile; l-am discreditat. Dar o cântăreaţă n-are glas şi o arătăm aceasta? Proces de despăgubire; nu se poate angaja; am discreditat-o. Dar o bancă angajează banii clienţilor ei în afaceri problematice ori hazardate; o descoperim? Despăgubire, căci nu mai poate face treburi. Şi aşa *in infinitum.* Ca să arătăm ce puţin temeinică e o asemenea interpretare, vom cita un caz anecdotic din Grecia. Un cleft care pretindea a fi comis acte eroice în războiul Independenţei a cerut pensie de la Cameră. Camera ar fi fost dispusă de-a i-o vota dacă o gazetă nu s-ar fi ridicat contra. L-a discreditat. Acesta a adresat tribunalului o cerere de despăgubire. Dacă gazetarul nu scria, pensia era să se voteze; prin aserţiunea însă că n-o merită, cleftul a fost păgubit. Nu ştim ce va fi decis tribunalul; ştim însă că cleftul i-a tras gazetarului o bătaie. Precum se vede, cazul e tragic.

Nu trebuie să uităm înainte de toate că regimul libertăţii presei este o derogare de la dreptul comun. Presa poate comite tot soiul de delicte care, dacă nu s-ar fi făptuit pe hârtie şi prin tipar, ar fi de competenţa tribunalelor ordinare. Calomnie şi injurie prin viu grai se judecă de tribunal; calomnie şi injurie prin presă – de juraţi. Pagubele ce rezultă din delicte ordinare se judecă de tribunalele ordinare; pagubele de pe urma delictelor de presă – de juraţi. Constituţia franceză, care prescrie anume aceasta, nu e decât consecventă cu sine însăşi; ea trage numai în scris o concluzie care se-nţelege de la sine şi care rezultă în mod firesc din chiar principiul libertăţii presei.

Dacă Constituţia noastră nu se exprimă tot astfel, nu trebuie să uităm că nu intenţia legiuitorului nostru a fost de a sustrage presa de sub judecătorii ei naturali, ci că, deprinşi a copia cum suntem, am copiat *textul* belgian. Textul l-am copiat; controversa eventuală, intenţiile eventuale, mai mult sau mai puţin probabile, ale legiuitorului belgian nici n-au trecut prin mintea legiuitorului nostru, precum n-a gândit în acel moment la opinia respectivă a împăratului Chinei.

Repetăm încă o dată: nu vorbim aci ca amici ai libertăţii absolute de presă. Sunt puţine lucruri pe care noi înşine am voi să le vedem respectate şi a căror finală batjocorire, cu părere de rău, am văzut-o recompensată cu *Bene merenti.* Nu amici ai presei; dar datori suntem a menţine înţelesul pe care Constituţia-l are. Dar ne convine această libertate, dar nu ne convine – nu aceasta e în cestiune. Pe cât timp Constituţiunea zice aşa şi nu altfel, pe cât timp judecata asupra cuvântului tipărit în anume condiţii aparţine juraţilor, nu putem admite nici din cauză de oportunitate, nici prin explicaţii subtile competenţa altor judecători. (...)

Într-o societate onestă, viaţa oamenilor, în genere, trebuie să fie astfel încât casa lor să poată fi de sticlă. Când s-ar şti din ce cuiburi de pupăză ies multe din ilustraţiunile politice, ele n-ar mai fi ilustraţiuni. Licenţa presei, orice s-ar zice, nu e decât urmarea firească a licenţei de moravuri publice şi private. Într-o ţară în care trădarea se decorează, afacerile Warszawsky se bucură de impunitate, reputaţia de-a fi vicios şi desfrânat nu închide cuiva nicio uşă, la orice palat ar fi, presa nu poate fi decât cum este. A-i închide gura prin asemenea măsuri ar fi numai a înainta ipocrizia, a arunca un văl de ochii lumii asupra putrejunii sociale. (...)

Demult oamenii de bine ar fi trebuit să formeze o ligă de regenerare naţională, demult ar fi trebuit să se opună licenţei în toate: fie aceea în familie, fie-n biserică, fie-n societate, fie-n presă. Dar, cu o nepăsare care adeseori se numeşte lipsă de prejudiţii, ei au îngăduit ca fundamentele morale ale vieţii noastre, ca bunurile ideale ale poporului lor să fie surpate şi măcinate de demagogie şi nu e decât firesc ca, în urma haosului intelectual, în urma surpării oricărei autorităţi de origine umană sau dumnezeiască, să urmeze haosul de moravuri, desfrâul, cinismul. Naturile oneste sufăr şi ele, dar nu sufăr prin ceea ce fac, ci prin ceea ce-au omis a face.

(*Timpul,* 17 decembrie 1882)

Curtea de la Argeş

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu" (Bv. Basarabilor 59) şi a Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş"

Redacţia: Str. Schitului 45A, 115300 Curtea de Argeş

Tiparul: DeaPrint, Bucureşti, www.deaprint.ro

ISSN: 2068-9489

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face direct la redacţie, trimiţând contravaloarea (90 lei/an) în contul specificat mai jos şi, prin e-mail, adresa poştală.

Revista poate fi sponsorizată prin Asociaţia Culturală „Curtea de Argeş", CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Homo sapiens

„Oile gândirii” (VII) *Somnul raţiunii*

Horia BĂDESCU

Scriam cu ceva vreme în urmă, într-o tabletă dedicată prostiei, că ea defineşte nu o incapacitate organică de reflecţie, un deficit de inteligenţă, ci, mai degrabă, lenea de a gândi şi delegarea actului de judecată altora, asumarea unor opinii care nu survin aprecierilor noastre, ci adeziuni adormite la acestea. Căci e mult mai simplu şi odihnitor să-ţi asumi gregaritatea care te ocroteşte decât dificultatea de a fi în răspăr cu direcţia din care bate vântul. Să te aşezi cuminte printre *oile gândirii* despre care vorbea Jean Szlamowicz. Şi concluzionam, parafrazându-l pe Goya, că somnul raţiunii e cel care naşte nu doar monştri, ci şi proşti. Dar acest refuz de a fi tu însuţi în actul de judecată şi de a te încredinţa, pe cale de consecinţă, opiniei celor mulţi, opiniei publice, duce la ceea ce amenda în 1993 Milan Kundera în *Testamentele trădate:* „Conformismul opiniei publice este o forţă care se erijează în tribunal, iar tribunalul nu e făcut pentru a pierde timpul cu reflecţiile, el e aici pentru a instrui procese.” Pe acest adevăr îşi întemeiază acţiunile protestantismul progresist al noilor mişcări contestatare, pe care le însumează sub pulpana ei doctrina/religia *woke* dimpreună cu temele aferente: rasism, colonialism, sexism, ba chiar ecologism etc. Cu toatele dorind distrugerea vechilor valori şi instrumentarea altora noi, prin presiunea reformatoare asupra societăţii, prin deconstrucţia acesteia. Distrugându-i miturile şi, evident, cum am văzut că s-a întâmplat şi se întâmplă în societatea românească (vezi cazul Boia *et alii*), inventând altele. Chiar dacă, precum se întâmplă în exemplara societate a albinelor la dispariţia mătcii, din aceste ouă neplodite nu vor ieşi decât trântori!

Dar această înregimentare pe care o presupune şi o implică metodologia neomarxistelor mişcări protestatare şi reformatoare, duce cum am văzut în cazul erosului marcusian, eliberat de orice constrângere, la excese şi aberaţii ridicole şi iacobine. A face din traducerea unui encomion al Amandei Gorman la învestirea lui Joe Biden o chestiune rasistă, refuzând să acorzi actul de translaţie altcuiva decât unui/unei afro-americane, consonantă cu afroamericanismul autoarei, e de râsul curcilor. Fiindcă traducerea, remarca pe bună dreptate lingvistul francez, „e o chestiune de confruntare între două limbi, între două culturi, sau chiar două epoci; traducerea e fondată pe alteritate, nu pe identitate. […] Cu exigenţa unui fel de similitudine între traducător şi autor, progresismul identitar – care se vrea la urma urmei un fel de «bun» rasism – se întâlneşte cu îngheţul esenţialist pe care-l presupuneau teoriile rasiale ale celui de al III-lea Reich, formulate prin ideologia lui Alfred Rosenberg: «fiecare rasă are sufletul său, fiecare suflet rasa lui». (...) O întreagă întortocheată judecată identitară e pusă astăzi în joc pentru a defini persoane după categorii determinând ceea ce ele au încetat de a mai fi. Denominaţia devine fiinţă. Eticheta devine un destin, esenţa individului izvorăşte dintr-un decret al spiritului vremii.” Un spirit al vremii impus prin folosirea tineretului, entuziast şi manipulabil, drept instrument în luarea puterii. Acel elan reformator „însoţit, ca în cazul oricărei mişcări sectare, de intervenţiile unei poliţii politice spontane”. A cărei consecinţă o constituie strigătul de luptă al progresiştilor: *cancel culture!*

O luptă în care, precum am văzut, nu contează argumentul, ci afirmaţia militantă, retorica acuzatoare, incriminarea posibilă care să anuleze orice reacţie de contestare şi mai ales construirea unei povestiri victimizatoare. Acuzatul este pus la zid pentru că este prin natura lui considerat un opresor de către victima care se simte opresată sau de reprezentanţii acesteia, fiindcă tribunalul ad-hoc nu are timp pentru discuţii, „el este aici pentru a instrumenta procese”, vorba lui Kundera. Aşa încât, în domeniul feminismului „de şcoală nouă”, „noţiunea de privilegiu masculin devine – explică Szlamowicz – o cheie de lectură care se fondează – ca orice *parti pris* – pe uitarea datelor contradictorii. Nu se vede ce privilegiu ar putea avea bărbaţii pentru că fac parte din milioanele de soldaţi care s-au masacrat unii pe alţii pe câmpurile de luptă «excluzând» femeile de acelaşi rang cu ei…” Şi întrebarea rămâne aceeaşi pentru tăietorii de lemne, pentru zidari, instalatori, sudori etc. Le vom vedea pe militante „lamentându-se fiindcă nu sunt «suficiente» tinere în disciplinele ştiinţifice, dar în loc să se intereseze de aceasta ca fapt social, îl prezintă ca pe o injustiţie intenţionată fără a se întreba cum poate aceasta să constituie cel mai mic privilegiu”.

Cei care aţi avut ocazia şi curiozitatea să citiţi eseul meu *Întoarcerea lui Caliban,* vă reamintiţi despre mărturia unui matematician român, profesor la o universitate americană, despre acuzaţia siderantă de rasism adusă matematicii, a cărei înţelegere ar ridica dificultăţi persoanelor de culoare. Ei bine, Jean Szlamowicz vorbeşte despre reiterarea acestei imbecilităţi şi în domeniul sexului şi sexualităţii. „Nu doar fiindcă matematicile ar fi instrumentul patriarhatului, ci şi pentru că ele sunt cauza heterosexualităţii de la care provin.” Şi care marginalizează deseori femeile şi persoanele *queer.* Dar ce-are

dictatorul Sulla cu prefectura? Are, pentru că, îşi continuă exemplele Szlamowicz, iată, „un tribunal din Ontario a declarat anticonstituţional testul de matematici care permite să devii profesor, pe motiv că el «avea o incidenţă negativă asupra intrării în profesiunea de profesor a candidaţilor şi candidatelor la învăţământul rasializat».” Nu, că lumea a luat-o razna! De la acuzele faptului că majusculele pot fi rasiste, până la cenzurarea făcută de către poliţia BBC, prin responsabilul asupra „diversităţii”, admirabilului serial *Luther,* interpretat de actorul Idriss Elba, actor cu rădăcini caraibiene, de a fi „lipsit de autenticitate” fiindcă personajul nu are prieteni negri şi nu mănâncă „bucătărie caraibiană”, baletul bigoţilor progresişti continuă cu graţie. Dar dinspre Albion, acolo unde, precum ne-a informat Douglas Murray, în *Cina cea de taină* davinciană, lui Iisus i-a fost schimbată culoarea şi înfăţişarea, nicio mirare. Iar dacă în Hexagon, unde femeile au condus dansul de-a lungul istoriei, „clonţoasele ” pariziene (aşa le zice Villon!) au ajuns să se plângă de discriminare, atunci chiar nu mai e nimic de făcut!

Am vorbit pe larg în *Schimbarea la faţă a Europei,* comentând extraordinara carte a britanicului Douglas Murray, *Strania sinucidere a Europei,* despre pasiunea autodenigrării şi autoculpabilizării societăţii occidentale. Spuneam acolo că sentimentul de vinovăţie poartă în el reziduurile conchistei şi ale epocii coloniale, conştiinţa, clară sau difuză, şirului de acţiuni şi acte politice dure din acele perioade revolute ale istoriei, care contravin valorilor recent intrate în rândul acelora care definesc identitatea civilizaţiei occidentale, mai ales mult clamatele *stat de drept* şi *drepturile omului.* Şi, deopotrivă, conştiinţa unei datorii faţă de victimele autoritarismului şi discriminării din teritoriile gestionate, uneori secole întregi, de către puterile occidentale. Inducerea şi cultivarea la nivel de mase a unei asemenea trăiri pot genera şi au generat psihoza unei culpe răscumpărabilă prin penitenţă şi umilinţă, un defetism care poate costa o civilizaţie chiar existenţa ei, dar şi ideea necesităţii repercusiunilor acestora asupra descendenţilor acelor europeni, conchistadori şi neguţători de sclavi, care nu voiseră să citească şi habar nu aveau de *Declaraţia universală a drepturilor omului şi cetăţeanului,* de *statul de drept* şi de alte asemenea lucruri. O idee preluată cu entuziasm de harnicele mişcări anarho-marxiste, prepuse, de o parte şi alta a Atlanticului, pe dărâmat statui şi pe magdalenice penitenţe. Observăm însă că acest masochism istoric face parte doar din „valorile europene”. Conchiste şi invazii, masacre abominabile, ştergerea de pe faţa pământului a unor state şi popoare au făcut şi asiaticii, şi orientalii, şi precolumbienii, şi arabii, şi mongolii, şi turcii, şi chinezii, şi japonezii, şi aztecii, şi incaşii, barem în Asia Mică forfota popoarelor şi civilizaţiilor care apar şi dispar n-are pereche decât în creuzetul migraţiilor din Pamir, însă niciunul dintre aceştia n-a căzut în depresia vinovăţiei şi umilinţei. Ba, din contră, unii se arată la fel de hotărâţi şi de sprinţari în reluarea vechilor practici. „Vinovăţia – după cum a diagnosticat-o filosoful francez Pascal Bruckner, în cartea sa *Tirania penitenţei* – a devenit un fel de narcotic moral în Europa Occidentală. Oamenii şi-o inoculează pentru că le place – îi ajută să devină euforici. Li se pare că-i înalţă şi-i exaltă.”

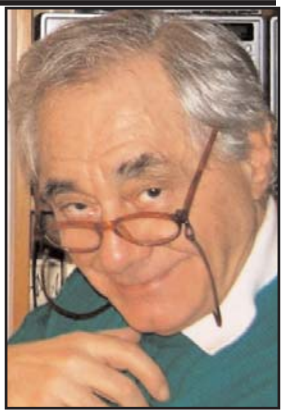
Despre acest sindrom vorbeşte şi Jean Szlamowicz atunci când afirmă: „Selecţionând în istoria planetară şi multiseculară a sclaviei doar partea care priveşte Occidentul, se construieşte o memorie care este o povestire anti-occidentală. Fără a menţiona rolul comerţului intra-african şi intra-musulman din acea perioadă, (...) sclavajul împotriva europenilor răpiţi în beneficiul berberilor. (...) Se uită faptul că sclavia a fost practicată în toate timpurile şi în toate locurile sub multiple forme şi nu e nici pe departe o specificitate occidentală.”

De aici, din această eronată şi uneori falsificată lectură a istoriei, din această voit indusă confuzie, creată de judecarea unor epoci revolute după valori şi criterii contemporane străine spiritului acelor epoci, decurge şi „mitologia” *privilegiului alb* şi cultivarea urii împotriva albilor, mergând până la un „proces împotriva Omului alb” pus în scenă de un profesor cu elevii săi, cărora le-au fost încredinţate sarcini acuzatoare. „Această proiecţie prozelită a unei responsabilităţi proprii albilor injectează sugestia unei reparaţii în care auto-pedepsirea devine ţelul logic – scrie Szlamowicz. Am văzut deci în SUA persoane albe spălând picioarele negrilor, plimbându-se cu lanţuri, prosternându-se pentru a-şi ispăşi public albeaţa, în timp ce «antreprenori negri» facturau albilor bogaţi dineuri unde aceştia din urmă îşi explicau privilegiile.”

Exagerările curg şi la nivel intelectual şi universitar. Se cere „deconstruirea” regimului de studii, dezbateri şi probe, plecându-se de la ideea că „gândirea definită drept cercetare raţională şi rezonabilă este de fapt un *truc al albilor*”. Profesorului canadian Patjanli Kambhampati i-a fost refuzată finanţarea, pentru că dorea să facă angajări după merite, nu după origine! Mai mult, exemplifică Szlamowicz, o universitară franceză activistă afirma cu nonşalanţă în cadrul unei reuniuni publice că „omul alb nu poate avea dreptate în faţa unui negru sau a unui arab. Trebuie ca Franţa să înţeleagă asta!” „Pe când, se întreabă el, epurările rasiale şi sexuale? E adevărat că circulă în Universitate îndemnuri la demasculinizarea şi decolonizarea artelor, ştiinţelor, dreptului…” Hollywood-ul a rezolvat demult problema prin impunerea cotelor rasiale, sexuale, ba chiar antropologice. Exemplele sunt multe şi ar putea continua. Se pune însă întrebarea: la ce bun tot acest „ilogism selectiv al acestui rasism istoricizat fără nicio valoare intelectuală sau morală?” La ce bun toate aceste deviaţii, năstruşnicii, răstălmăciri, agresiuni vindicative? Care e adevărata lor miză? Vom vedea.

(Va urma.)

Fulguraţii

Paul DIACONESCU

Din *Caietele* lui Emil Cioran: „De la ţara mea am moştenit nihilismul funciar, trăsătura sa fundamentală, singura ei originalitate. *Zădărnicie, nimicnicie,* aceste cuvinte extraordinare – nu, nu sunt cuvinte, sunt realităţile sângelui nostru, ale sângelui meu. (...) Defectele compatrioţilor mei sunt pur şi simplu aiuritoare. Lipsă de substanţă, elasticitate incredibilă, *inconsistenţă* generalizată. Sunt nişte slavi italienizaţi. Au nevoie de o minimă oţelire, altfel nu mai avem de-a face cu o psihologie, ci cu o gelatină.”

(Mai 1998)

Nota mea, după două săptămâni: Cred că suntem, mai curând, nişte italieni turciţi.

Pe aeroport, la Zürich. În jur, magazine şi buticuri. Armani, Versace, Bally, Türler (ceasuri, bijuterii) etc. etc. Pe aceeaşi bancă, alături, un tip chel, cam vreo 70 de ani, împreună cu o negresă, de vreo 30 de ani, care are pe inelar o verighetă de aur lucrată în canturi şi poartă o mini-minijupă. Lângă chelos, o pungă de hârtie cu inscripţia „Bellevue Apotheke”.

Suntem chemaţi la avion, Sabena, şi decolăm cu precizie, la minut. Iar serviciul, jos pălăria! Apoi, din mirare, în uimire: un dejun clasa I, escalop cu ciuperci şi garnitură de morcovi în rondele, spanac şi orez, salată de dovlecel, o fiolă de Bourgogne Chardonnay şi la desert, ciocolată cu alune, cafea filtru şi coniac Camus...

(Septembrie 1998)

„**Două lucruri** m-au făcut să continui şi să-mi găsesc o nouă ciclicitate şi ordine. Mai întâi este prost, spun eu, să-ţi termini viaţa cu o împlinire, şi nu cu un rest. Sfârşitul nu trebuie să te prindă în îngheţul unui lucru isprăvit. Nu trebuie să pui mâinile pe piept şi să provoci sfârşitul, aşteptându-l. Firesc este să nu ştii de el şi să fii surprins în plin gest. Ca şi orice problemă care este adevărată numai dacă, rezolvată fiind, lasă un rest, la fel şi orice viaţă adevărată trebuie să lase un rest, nu doar o împlinire.”

(C. Noica, apud G. Liiceanu: *Jurnalul de la Păltiniş*)

În antichitate egiptenii încercau deja să trateze cancerul. Săptămânalul *L'Obs* (*Nouvel Observateur*) din 29 mai 2024 publică imaginile unor cranii pe care se văd urmele unor tumori, ca şi ale unor intervenţii „chirurgicale” menite să vindece maladia.

Ciudata călătorie a cărţilor! Cine ar putea să-mi explice cum a ajuns în biblioteca mea această povestire: *Noa Noa – voyage de Tahiti*, în care Paul Gauguin descrie viaţa sa în insulele Marquize? E o carte apărută la Editions G. Crès et Co., 21, rue Hautefeuille, Paris VI-e, In anno MCMXXIV (1924), pe hârtie „vélin pur fil Lafuma”, cu fascicule cusute de mână.

Un singur cuvânt e tradus: *matamua – odinioară.* Reţin apoi, „Navé Navé Fénoa” – cuvinte misterioase, poate necunoscute şi lui Gauguin şi citate doar pentru melodia lor, care sună ca o incantaţie.

Dar „călătoria” acestei cărţi de la Paris la Stockholm e cu atât mai neverosimilă cu cât tirajul său mi se pare insignifiant: 200 (două sute) de exemplare!

Există oare un iscusit matematician care să poată calcula probabilitatea ca acest volum, tipărit în doar 200 (două sute) de exemplare să călătorească, după un secol, de la Paris la Stockholm?

Spiritul european la Vintilă Horia

Olimpia IORGA-POPESCU

În tumultul tinereţii sale, pe când abia împlinise douăzeci de ani (aprilie 1936) şi devorase mii de pagini (*În cărţi cu foi pătate de rugină,/ Dormind în rafturi, scânduri prăfuite,/ Cu ani cu zilele orânduite,/ Am ferecat o tinereţe de lumină.*), Vintilă Horia debutează la revista *Gândirea* cu un eseu filosofic despre universaliile lui Léon Daudet (1867-1942). Începând deci din aprilie 1936 şi până în toamna anului 1945, când el şi soţia sa, aflaţi la Viena, au fost internaţi în lagăr de către trupele germane, aproape în fiecare număr al revistei *Gândirea* a publicat poezii (peste 20), cronici ale unor cărţi, eseuri pe teme sociale, cronici dramatice, cronici literare, iar mult timp a susţinut rubrica revistei întitulată *Idei, Oameni, Fapte*. Despre aceste scrieri, publicate timp de zece ani, în care Vintilă Horia şi-a exersat condeiul şi şi-a căutat drumul în literatura română, după aşa-zisa *întoarcere* a sa în cultura naţională, după 1989, s-au făcut puţine referiri. De altfel zicerile că el a debutat la *Meşterul Manole*, care apare abia în 1939 şi numai pentru 13 numere, sau *Sfarmă-Piatră*, n-au temei, volumul de lucrări fiind mult mai mic şi nesemnificativ politic faţă de cel publicat în revista *Gândirea*.

Tematica acestui însemnat număr de articole este atât de divergentă încât ele cu greu ar putea fi grupate în jurul unui număr redus de idei. Spre exemplu, în eseul *Despre moartea imposibilă a lui Vladimir Noapteş* îşi propune să demonstreze că orice om, orice ar face, de trecutul său nu se poate dezice niciodată, iar în nuvela *Orbul* ne arată suferinţa imensă a celui care înşelase un orb cu o mare sumă de bani, chiar dacă o folosise pentru salvarea soţiei sale, întâlnirea zilnică cu orbul provocându-i o mare durere, ajungând în final să se sinucidă; el demonstrează astfel că unii oameni mor, în fapt, cu mult înainte de realizarea fizică a acestui eveniment.

Atât în unele analize literare, cât şi în propriile mărturisiri, se susţine ideea că temele de bază ale operelor lui Vintilă Horia au fost *exilul şi iubirea*. Aserţiunea presupune şi menţiunea că ea se poate referi exclusiv la tot ce a scris el după 1945, căci în cei zece ani de activitate literară din perioada 1936-1945, exilul n-a existat ca fapt în viaţa sa, iar în operă sa literară de atunci apare mai mult o căutare a marii iubiri, în timp ce în alte articole sau poezii se resimte un pesimism privind dragostea sau sunt descrise iubiri neîmplinite. În aceleaşi texte publicate anterior anului 1945 sunt puţine referiri exprese la politica acelor vremuri, exceptând un singur articol, în care elogiază ordinea instaurată de Mussolini în Italia, ordine recunoscută de altfel în orice stat condus de dictatori, fără a se preciza preţul în suferinţă al popoarelor respective şi mijloacele nedemocratice prin care se ajunge la acea ordine.

O idee care traversează multe din articolele sale antebelice este cea a existenţei unui *spirit european*, ajungând ca, în martie 1938, să scrie chiar un articol cu titlul *Despre un spirit european,* în care îşi propune să lămurească geneza şi existenţa acestui spirit, ce este acesta în fapt, să combată unele idei pesimiste care deplângeau atunci dezagregarea lui şi să precizeze cum va evolua acesta în timp. Oricum, V.H. combate ideile unor filosofi şi literaţi care minimalizau formarea de-a lungul secolelor a unei culturi continentale, spunând că aceştia *se înalţă singuri la rangul de ciocli în urma unui sicriu care se încăpăţânează totuşi să rămână gol* şi că *aceştia au halucinaţii de bibliotecă.*

Deşi pleacă de la analiza unei lucrări a scriitorului franco-belgian Louis Dumont-Wilden (1875-1963), al cărui titlu nu-l precizează, care era pesimist privind evoluţia spiritului european, foloseşte prilejul pentru a-şi exprima propriile convingeri privind dăinuirea viitoare a acestuia, folosind expresii ca: *eu cred, eu susţin, faptele mă fac să cred,* că deşi sentimentele naţionaliste s-ar putea accentua, spiritual european va continua să existe.

Vintilă Horia susţine că, dacă atunci, în 1936, se putea vorbi de existenţa unui *spirit european*, de existenţa unor bunuri continentale culturale comune, aceasta se datoreşte latinităţii pe care s-a sprijinit creştinismul, atât cel catolic, în mare parte, cât şi cel ortodox. Prin adoptarea limbii latine ca mijloc de exprimare şi comunicare între nucleele religioase, ştiinţifice şi artistice ale ţărilor continentului nostru, de-a lungul secolelor, în multe domenii se creau idealuri de cultură comune, multe evoluţii transmiţându-se, uneori, ca într-un *cenaclu european.*

Umanismul manifestat prin filosofie şi literatură a continuat opera de apropiere între naţiuni, chiar dacă, uneori ciclic, în decursul istoriei, atmosfera senină şi înfrăţirea spirituală între naţiuni a mai fost tulburată de susţinătorii unor reforme, precum cele propagate de Erasmus din Rotterdam şi Martin Luther. Până atunci însă şi autoritatea papală a contribuit la transmiterea unor bunuri spirituale comune majorităţii statelor europene, creând o unitate culturală comună, în anumite perioade Europa fiind concepută de papalitate ca o *confederaţie teocratică*. În articol se susţine ideea că în secolul XVI, când papalitatea nu mai putea duce mai departe misiunea sa de unificare spirituală a culturii europene, Franţa lui Ludovic al XIV-lea a preluat, pentru două veacuri, conducerea spirituală a Europei, impregnând culturile altor popoare cu valorile sale spirituale, limba franceză impunându-se tot mai mult ca limbă de circulaţie culturală, în timp ce limba latină a rămas să fie folosită mai mult în biserici. După aceste două veacuri, în care Franţa, fiind un stat bine consolidat, cu o cultură îndeajuns de evoluată, a putut servi drept model pentru cultura celorlalte state europene, a impregnat elemente unitare în spiritualitatea celorlalte state ale continentului. Dar, cum orice început are şi un sfârşit, odată cu războaiele (*nebuneşti* le numeşte V.H.) ale lui Napoleon, cade şi rolul cultural-unificator al Franţei şi, aşa cum frumos zice autorul articolului, *Bătălia de la Waterloo a pus capăt acestei utopii şi odată cu vaporul care ducea către Sfânta Elena vestigiile zdrenţuite ale unui vis, prestigiul european al Franţei începe să se destrame.*

În secolul al XIX-lea, rolul de unificator al culturii spirituale europene revine preponderent când Angliei, când Germaniei, ba chiar Rusia încearcă, pentru scurt timp, să preia acest rol, prin participarea ţarului Alexandru I la Congresul de la Viena (noiembrie 1814-1815), când s-a creat Sfânta Alianţă care îşi propunea coexistenţa paşnică şi unitatea popoarelor Europei.

În secolul XX, după Primul Război Mondial, popoarele Europei au văzut în crearea Societăţii Naţiunilor o tentativă de revigorare, de afirmare mai puternică a *spiritului european*. Dar, încă de atunci, din 1936, deci cu aproape un secol în urmă, V.H. a afirmat că această societate nu corespunde acestor speranţe, că nu urmăreşte un ideal de *unificare continentală,* preluând expresia lui Dumont-Wilden că Societatea are o suveranitate *leşinată* şi că aceasta îşi propune o *armonizare himerică* a intereselor statelor europene.

După acest parcurs istoric asupra evoluţiei *spiritului european*, în existenţa căruia V.H. a crezut cu tărie, el concluzionează: *O privire mai în adânc a evenimentelor la care asistăm sau poate optica optimistă a unui punct de vedere subiectiv, mă face să cred că salvarea spiritului european şi garanţia cea mai sigură de continuitate se ascund tocmai sub noua formulă naţionalistă.*

Citatul de mai sus susţine ideea formulată anterior, că V.H., în acest articol, în cea mai parte a lui, îşi destăinuieşte propriile convingeri privind existenţa acestui spirit. Cu siguranţă, credinţa în acest spirit l-a ajutat să suporte, aşa cum zice el, *chinuitorul exil* şi chiar să-l descrie în romanul distins cu Premiul Goncourt, *Dumnezeu s-a născut în exil.*

Homo sapiens

Eseiştii exilului românesc
Wolf Von Aichelburg
Criza sufletului modern în artă

Dan ANGHELESCU

Motto: ***A thing of beauty is a joy for ever…*** **(Keats)**

Se pare că rostirea din motto-ul de mai sus, *decupată* din versurile lui Keats, s-a transfigurat într-un adagiu ce a călăuzit gândirea despre artă a celui asupra căruia vom încerca să ne oprim în cele ce urmează.

Aparţinând uimitoarei generaţii de scriitori care (pentru scurtă vreme) înflorea în România interbelică, poetul şi eseistul transilvan de etnie germană, Wolf Freiherr von Aichelburg, rămâne o personalitate, din păcate, încă nedrept de puţin cunoscută. Nu mult înainte de rotunjirea unui veac de la naşterea sa (1912), scriitorul reintra, pentru puţin timp, într-o scurtă şi relativă vizibilitate datorită apariţiei unui volum cu titlu incitant: *Criza sufletului modern în poezie şi alte scrieri româneşti* – Wolf von Aichelburg. (Este titlul pentru care a optat editorul, preluându-l dintr-un articol publicat de von Aichelburg în 1945 în paginile *Revistei Cercului Literar de la Sibiu,* nr.4/1945.)

Retipărirea unora dintre principalele *texte româneşti* ale sibianului, publicate în volumele sau revistele la care a colaborat, recuperează un scriitor cu o dublă apartenenţă: pe de-o parte, la literatura de expresie germană din Transilvania, dar, în egală măsură, şi ca scriitor ce se revendică alături de cei ce au slujit, cu un autentic talent, graiul românesc. Multe din scrierile lui au fost elaborate direct în limba română. Au existat şi variante gândite dintru început în ambele limbi. De altfel, debutul său eseistic s-a produs în *Revista Fundaţiilor Regale*. Abia ulterior aveau să-i apară articole în *Revista Cercului Literar de la Sibiu*, în revistele *Transilvania, Euphorion, Secolul 20* şi, câte o prefaţă, cum a fost şi aceea la volumul Johann Christian Friederich Hölderlin, tradus de Ştefan Aug. Doinaş şi Virgil Nemoianu (Minerva, 1977). Aşadar, legitimitatea situării lui Wolf von Aichelburg în perimetrul literaturii române se află deasupra tuturor îndoielilor. Este ceea ce subliniază, indirect, şi Dan Damaschin, îngrijitorul şi prefaţatorul actualei ediţii, când reproduce fragmentar scrisoarea în care (în perioada anilor '45) Radu Stanca îi relata lui Ioan Negoiţescu împrejurarea când el şi von Aichelburg îşi scriau „reciproc poezii. El româneşti, eu nemţeşti. Raletului (Toma Ralet, pseudonim al lui von Aichelburg) una chiar i-o putem publica, de bună ce e." Nu sunt uitate nici strădaniile traducătorului von Aichelburg, căruia, în 1943, la Viena, i se publica – translarea din limba franceză în germană – *Panorama literaturii române moderne* a distinsului profesor brăilean Basil Munteanu. Să mai spunem că această amplă şi valoroasă operă, apărută în 1938, care o preceda pe aceea a lui G. Călinescu, a fost tradusă şi editată în româneşte abia anul acesta (2024), la Editura Aius din Craiova, sub îngrijirea prof. univ. Mihaela Albu.

În timp, prin strădaniile lui von Aichelburg vor urma şi alte numeroase traduceri din Eminescu, Vasile Voiculescu, Lucian Blaga, Ion Pillat, Radu Stanca, Ştefan Augustin Doinaş.

Considerată din perspectiva totalităţii realizărilor sale, personalitatea lui Wolf von Aichelburg trimite cu gândul la reîntruparea idealului, astăzi aproape uitat, de om al Renaşterii. Cel care la vremea tinereţii şi maturităţii a suportat detenţia în închisorile comuniste (Aiud, Gherla şi Canalul Dunăre – Marea Neagră), după stabilirea la Freiburg im Bresgau, s-a bucurat de o consideraţie cu totul specială, atât în calitate de scriitor, membru al PEN Club-ului, cât şi în aceea de compozitor de muzică simfonică, de pictor (ale cărui lucrări au fost apreciate în marile expoziţii de la Freiburg, Heidelberg, Luxemburg, Strasbourg), dar şi de conferenţiar invitat la marile universităţi şi posturi de radio din Europa.

Tipologic sunt un estet, afirmase von Aichelburg într-o epistolă adresată lui Ştefan Augustin Doinaş, reamintită de prefaţatorul Dan Damaschin. Neobişnuit de bogatele şi multilateralele înzestrări ale poetului şi eseistului pun în lumină o sensibilitate aparte şi, mai ales, o anume acuitate în a surprinde misterioasele evanescenţe ale faptului de artă. Analizele lui – desfăşurate cu neobişnuită dezinvoltură pe o largă şi diversă paletă a formelor de exprimare artistică – surprind prin abilitatea abordării unor limbaje care, prin specificul şi *natura* lor, se situează, uneori, la distanţe galactice unul de celălalt. Ceea ce reamin-teşte teza lui Schleirmacher potrivit căreia omul nu mai poate fi considerat *un simplu loc de manifestare a unui unic limbaj care îl transcende.* Dar ceea ce îl singularizează în mod deosebit pe Aichelburg aş spune că este prezenţa unei gândiri sau – mai cu seamă – existenţa unei *Weltanschauung* care, rarisimă situaţie, se revendică dintr-o evidentă gândire de sorginte muzicală. Prin aceasta ar trebui

să înţelegem că *viziunile* sale au capacitatea specială de a pulveriza apăsările sufocante ale materiei, în sensul acelei inefabile rostiri din versul verlainian ce se doreşte *un plus vague et plus soluble dans l'air.*

Survenirea unei astfel de percepţii a lucrurilor din lume se reclamă ca aparţinând acelor jocuri şi teritorii subtile, secrete, de limbaj, ce se refugiază spre impalpabil, ceva cu totul diferit ca natură. Şi aici intrăm în sfera *limbajului muzical,* cel ce determină un alt mod de înţelegere a „obiectelor" de artă, accentuându-le evanescenţa şi vibraţia spirituală. Aceasta şi pentru că, în modul în care se manifestă percepţia ei, cu totul aparte, arta sunetelor este unicul universal prin care omul se singularizează, eliberându-se de toate *constrângerile alterităţii.* De aici încolo vorbim despre misterioasa şi inexplicabila putere de a se refuza decăderilor contin-genţei. Asemenea forme de fiinţări ale lumii au fost ilustrate, în inefabilul lor, şi printr-o celebră *rostire* a poetului Stefan George: „să nu fie niciun lucru acolo unde cuvântul lipseşte" (*kein ding sei, wo das wort gebricht*).

Întâlnim aici dimensiunea aparte a artei sunetelor ca discurs ce aparţine integral interiorităţii, aceea ce se exprimă în adevăruri faţă de care *cuvintele nu ştiu decât să tacă!...* Nu e deci de mirare că Stefan George este chiar unul dintre acei poeţi de care eseistul von Aichelburg se va fi apropiat cu o deosebită preocupare.

Interesante în eseistica lui von Aichelburg sunt şi vastele deschideri şi întrepătrunderile de orizonturi cu care autorul operează – aş spune – pe coordonatele *interioare* ale fenomenului cultural. Aducând, de pildă, în discuţie *aero-futurismul* lui Filippo Tommaso Marinetti, consideraţiile sale capătă o plasticitate specială datorată contrastantelor sugestii din sfera *picturalităţii,* acolo unde forma şi culoarea capătă forţă de transfigurare, iar viziunile dobândesc acele reliefuri care îl exprimă, de data aceasta, pe Wolf von Aichelburg *pictorul.* Trimiterile la Picasso, Cirico, Braque, Léger, la Italia ca patrie a lui Carducci, a sonetului, a *operei serria*, acordă discursului auctorial un întreg şi fastuos ceremonial de nuanţă quasi-orchestrală. Plurivocitatea perspectivelor prin care *cunoaşterile şi intuiţiile* sale ni se adresează vădeşte inflexiuni şi farmec de polifonie renascentistă. Este ceea ce îi modelează singularitatea rostirilor, iar cel care „vorbeşte" se vădeşte a-l întrupa fie pe poetul, fie pe muzicianul, ori pe gânditorul von Aichelburg. Şi, nu doar odată, pe lângă toţi aceştia, adeseori îşi face simţită prezenţa şi *pictorul-miniaturist,* cel dăruit cu harul special al *înluminării* şi coloristicii.

Dar tot dintr-o asemenea completitudine de perspective, analistul Wolf von Aichelburg se apropie de poezia lui Rilke, afirmând că vorbeşte despre „primul poet care nu numai în literatura germană, ci poate şi în literatura universală, a inaugurat /…/ preocuparea poeziei pentru inexprimabil". (Wolf von Aichelburg, 1975, *Poetul inexprimabilului, Secolul 20*) Acest termen (*inexprimabilul*) poate fi considerat unul dintre cuvintele-cheie ce asigură o înţelegere a autorului *Elegiilor Duineze*. Între el şi Mallarmé (preocupat – ni se spune – şi el de „poezia pură în direcţia frumosului absolut"), eseistul vede, ca diferenţă, faptul că ultimul ar tinde către o tăinuire şi o închidere a sensului. „Rilke, dimpotrivă – se subliniază – tinde spre des-coperire, /…/ obsedat de o nouă misiune a poeziei însăşi…" Ne reamintim că *ideea de misiune a poetului* (*Dichterberuf*) îşi făcuse apariţia în poetica lui Hölderlin, de unde o va fi preluat şi un alt mare poet al graiului (dar şi al exilului) românesc, Horia Stamatu, cel care l-a tradus pe Hölderlin în limba spaniolă. Cu câţiva ani mai înainte, von Aichelburg publica două eseuri: *Fridrich Hölderlin* (în revista *Secolul 20*, 1970) şi *Poezia lui Hölderlin în etapa crepusculară* (rev. *Transilvania*, 1972).

Însă atunci când se vorbeşte despre *tăinuirea şi închiderea sensului,* exprimarea duce gândul la acea *înnoptare a sensului* asupra căreia se oprise cândva Schelling şi pe care, ulterior, Martin Heidegger o va fi reluat în meditaţiile sale, acolo unde poemele lui Hölderlin – din perspectiva heideggeriană – se vădiseră apte să lumineze noile orizonturi ale unor profunde şi atotcuprinzătoare *gândiri despre Fiinţă.*

Ceea ce acordă o stranie singularitate notaţiilor lui von Aichelburg asupra poemelor lui Rilke se datorează, în proporţie apreciabilă, inefabilei puteri de a filtra imaginile lumii printr-un univers rarefiat de materialitate, spiritualizat până la o atingere a esenţelor lui muzicale, *purificat de obiectualitate, trimiţând la acea lume fără obiecte (die Gegenstand-losewelt)* despre care s-a vorbit la un anume moment în estetica germană. Atunci când afirmă că arta acestui poet „surprinde un lucru sau o stare în intimitatea lor cea mai ascunsă, acolo unde orice caracterizare aparent adecvată se destramă şi devine irelevantă", el descrie în fond modul în care imaginea lumii (înţeleasă – cum ar spune Wittgenstein – ca *totalitate a ceea ce există şi de asemenea a ceea ce nu există*) survine înnobilată de o puritate spiri-tuală ce e specifică doar muzicii. Tainicele puteri ale acesteia dizolvă tot ce aminteşte de obiectualitate, de materialitatea oarbă şi densă, de substanţialitatea primitivă, mereu exterioară, inoculând *supleţea eteratǎ a nousului.* Iată de ce în consideraţiile sale, von Aichelburg afirmă tranşant: „caracterizările, denumirile fixează un lucru, indicându-ne *topos*-ul, dar în acelaşi timp îl şi ascund". *Ascunderea* – continuă el reluând, în ecou, aserţiunile lui Martin Heidegger – fiind o „funcţie primordială a limbii ca atare. /.../ Definind un lucru, vorbirea ascunde faţa lui; vorbind, mutăm sensul, fără a-l surprinde, fără a-l dezghioca." (Wolf von Aichelburg, *Criza sufletului modern în poezie şi alte scrieri româneşti*, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2010: 218)

→

Homo sapiens

Impresia de modelare muzicală a felului său de a percepe şi regândi fenomenul artistic e întărită şi atunci când eseistul observă că „Rilke evită aşa-numita imitaţie a lumii din afară: el declanşează parcă un mecanism secret prin care obiectul începe să vorbească de la sine, el însuşi…", concluzionând, într-un apofatic enunţ, că „doar prin neexprimare ne apropiem treptat de punctul auto-dezvăluirii obiectului". El citează acea rostire din a 9-a *Elegie Duineză: ...Erde, is es nicht dies, was du willdst: unsichtbar in uns erstehn?* (*nu e asta oare, ce îţi doreşti, pământule: să renaşti în noi, invizibil?*).

Natura muzicală a gândirii ce singularizează eseistica lui von Aichelburg îşi dezvăluie sorgintea în *distanţa* la care se situează faţă de contingent, în evanescenţele şi gravitaţia obstinată întru *spirit,* metafizic gândit, ca *suprasensibil*. *Fără nume* (*namenlos*), consideră el, înseamnă fără materie şi imagini, *pre-simţire în orb* a lucrurilor. Dar ce este, oare, muzica dacă nu arta ce respinge imaginea? Dintr-o asemenea perspectivă, lumea lui Rilke – în accepţia lui von Aichelburg – capătă certe afinităţi cu universurile magice. Iată de ce se impune ca *lucrurile şi sentimentele să rămână nenumite* (*namenlos*). E singurul mod în care ni le putem însuşi: „etichetându-le, mai degrabă le îndepărtăm de noi".

Prin urmare, acţiunea poetului trebuie să fie de *ne-exprimare,* de intimă identificare cu ele. Dând „lucrurilor o conştiinţă nouă, de esenţă umană, /.../ poetul exaltă inexprimabilul care constituie, în fond, o re-creare a lumii înconjurătoare, prin înălţări poetice sublime: *aber zu sagen, versteh, oh zu sagen, so, wie selbst die Dinge niemals inning meinten zu sein* (*dar să o spunem, înţelege-mă, aşa să o spunem, cum niciodată lucrurile însele nu şi-au închipuit să fie în adâncul lor*). Contopirea noastră cu firea lucrurilor /…/ pe cale de sensibilitate, nu de acaparare raţională, le mântuieşte şi le face să dăinuie." (*Op. cit.*: 220, 221)

Dacă în discursul cotidian actul înţelegerii şi cel al credinţei sunt separate, arta sunetelor se vădeşte ca teritoriu de exprimare implicită a sacralităţii, tocmai pentru că ea incumbă un tip de înţelegere ce presupune, instantaneu (aşa cum von Aichelburg chiar recomandă) participarea şi explorarea realităţii din interiorul ei, dat fiind că *percepţia prin simţuri ne depărtează de esenţă.* (Să ne reamintim, spunem noi, că *poemul lui Parmenide* condamna tocmai lumea percepută prin simţuri – *aesteton* – drept ireală!) Din incapacitatea de a se măsura cu infinitul, limbajul era supus astfel unei grave devaluări. Survine însă instantaneu manifestarea unui act care, în specificul lui, este – şi totuşi nu este – numai comunicare; căci în muzică spiritul se regăseşte în *ceea ce nu poate fi spus în vorbire.*

Abia de aici încolo avem elementele prin care putem cuprinde şi decripta Criza pe care Wolf von Aichelburg o aducea în dezbatere. Ea se profilează ca stare de gravă disonanţă ivită în însuşi destinul metafizic al poeziei: „...criză a substanţei poeziei însăşi, /…/ criză metafizică" (p. 64). Potrivit lui, *esenţa Poeticului,* aşa cum s-a ivit în lume cu Pindar, cu *trubadurii*, cu Hölderlin, Schiller, Keats sau Francis Thompson, se realiza în preamărirea orfică. „Imnul poeţilor, subliniază eseistul, de multe ori e regret dureros, (poeţii) se îndoiesc de eternitate, de iubire, de Dumnezeu. Dar niciodată de veridicitatea sentimentului lor propriu, de poezia însăşi." *A thing of beauty is a joy for ever,* citează el din elegiacul Keats.

Din perspectiva potrivit căreia, laolaltă, poetul şi eseistul îşi exprimă şi îşi argumentează îngrijorarea, se consideră că poezia, în devenirile ei, s-a lăsat traversată de o devastatoare părăsire a *preamăririi orfice.* Semnul prezentului se situează acum sub ceea ce el numeşte *l'avare silence et la massive nuit.* (p. 66) Marcată de *agoniile insensibilităţii* („…l'insensibilité de l'azur et des pierres"), de un tragism al infertilităţii celui sortit să rămână fără har, acum se ivesc îngrijoratele interogaţii faţă de *soarta poeziei închise în sine însăşi.* Wolf von Aichelburg crede că Mallarmé şi Eliot *se izbesc de limitele verbului,* acelea care frizează amuţirea, drept pentru care citează celebrul vers, repetat de trei ori în *The Hollow Men* al lui T.S. Eliot: „This is the way the world ends./ This is the way the world ends./ This is the way the world ends;" considerând că în „această fioroasă repetare, /…/ conţinutul versului este atât de copleşitor…" pentru că „gândirea poetului se izbeşte de neant, de stânca din care nu mai ţâşneşte niciun izvor…" Din perspectiva problematicii care deja se întrezăreşte sub zenituri viitoare, se profilează o secretă nostalgie către repunerea în proporţiile umanului a unei ordini pe care, evident, nu o mai stăpânim şi în care deja nu ne mai recunoaştem. Omul a încetat să mai fie considerat – ca pe vremea anticilor – *măsură a tuturor lucrurilor.* Iată, în fond, semnificaţia adâncă prin care este lecturată această *Criză a sufletului modern* pe care poetul şi gânditorul o resimt şi o denunţă pentru toate tărâmurile spiritului, nu doar pentru acela al *Poeticului*, ci şi al *Artei* în genere. Ecourile ideilor lui Oswald Spengler nu sunt deloc departe, având în vedere că se vorbeşte despre *Timpul Faustic*, timp distructiv, timp al sărăciei spirituale (*dürftiger Zeit*), timp ce se refuză oricărei interiorizări. Poeţii sunt printre cei dintâi care vor resimţi efectul acestor forţe pustiitoare şi avertizează, aşa cum a făcut-o şi Hölderlin în atât de cunoscuta şi des invocata lui interogaţie: *Wozu Dichter in dürftiger Zeit?* (*La ce bun poetul într-o lume săracă?*)

Fiinţări speciale, de necuprins în chingile raţionalităţii, poezia şi muzica formează împreună paradoxalele lumi ale unui veşnic departe şi, totuşi, ale unui inexplicabil aproape. Căci – la nivelul esenţelor – ele cunosc amplexiuni şi intersectări păstrându-şi, cu toate acestea, o indelebilă identitate. Ceea ce sugerează ideea unei perihoreze a tuturor lumilor artei sub raport cu toate celelalte lumi posibile. Într-o asemenea lumină, aserţiunea plotiniană, potrivit căreia *în spirit (nous), orice e conţinut în orice, fără a-şi pierde identitatea,* cunoaşte o firească aplicabilitate.

Aşa cum încercam să demonstrăm, personalitatea lui Wolf von Aichelburg este una deosebit de complexă şi ea nu se reduce doar la aceea a unui simplu estet aşa cum, cu modestie, încerca să-şi motiveze preocupările pentru artă. Frecventând deopotrivă filosofia culturii, metafizica, estetica, practician efectiv al unor forme de artă (limbaje situate la mari *distanţe* unele faţă de celelalte), fostul „cerchist" sibian se dovedeşte un rafinat şi subtil analist, atât în sesizarea unor particularităţi ale fenomenului poetic, cât şi în teritoriile rarefiate ale artei sunetelor. Dincolo de tot ceea ce s-ar putea broda pe o asemenea temă, faptul – extrem de important – este că frecventarea universurilor Eutherpei i-a influenţat gândirea până în cele mai mari profunzimi. Astfel se explică de ce, considerată din perspectivele lui, esenţa poeticului posedă nu numai o vizibilă tentă de apofatism, ci şi o situare sub semnul heraldic al condiţiei atât de volatile a muzicii. Se pune în lumină existenţa unui *anume joc,* foarte interesant, ce se concretizează într-o dublă prezenţă: fie aceea a unui vorbitor în numele poeziei, deci fie poetul, fie muzicianul care, şi el, se află mereu pe aproape. Vorbele, gândurile, viziunile aparţin când unuia, când celuilalt. *Jocul* subînţeles apare la lumină atunci când scriind, de pildă, despre *Muzicalitatea în poezie*, vocea auctorială chiar ţine să-şi precizeze identitatea subliniind: „voi căuta să adaug /…/ câteva reflecţii din punctul de vedere al muzicianului".

Nu va fi deci de mirare că eseistica aceasta exaltă evanescenţa (quasi-muzicală) a poemelor lui Rainer Maria Rilke, considerat drept „primul poet, nu numai în literatura germană, ci poate şi în literatura universală, care a inaugurat – să-i spunem aşa – preocuparea poeziei pentru inexprimabil". *Muzicalismul* modului său de a-l gândi pe Rilke devine cât se poate de vizibil: în ipoteza că am încerca o definire a artei sunetelor, ce este muzica dacă nu acea artă ce aparţine, în cel mai înalt grad, inexprimabilului? Cine – şi cum – s-ar încumeta să *povestească* ceva despre ce „spune" muzica? Prin urmare, poezia, pe treapta cea mai înaltă a devenirilor sale (aşa cum von Aichelburg o percepe şi o descoperă la autorul *Sonetelor către Orfeu*) se situează, prin *inexprimabilul* ei, în imediata proximitate a artei sunetelor, devenind *voinţa de reprezentare a existenţei pure.* Deci – fără teama de a comite o eroare – putem susţine că, indirect, vorbind despre universul *Elegiilor Duineze* (ce se refuză şi se păstrează mereu departat faţă de tot ceea ce l-ar putea situa în sfera imanenţei, a „substanţei", a materialităţii brutale şi primitive), vocea auctorială vorbeşte despre toposurile muzicii care – şi ele – sunt situate într-un dincolo, depărtat de orice rostire şi *purificat de obiectualitate*. Evident, în respectiva cugetare, arta sunetelor este înfiripată pe dimensiuni de supra-sensibil, de migraţie tainică prin universurile sublimului şi ale eteratelor magii amintind de *nousul* anaxagoreic.

Provenite din asemenea orizonturi, reflecţiile lui von Aichelburg gravitează înconjurate de conotaţii seducătoare. Privită astfel, arta sunetelor îmbracă aspectul unui tărâm aparte, *de-ne-cuprins* în chingile raţionalităţii, un *veşnic departe* şi totuşi un *inexplicabil aproape*. Ea se păstrează, într-o indelebilă identitate cu miraculoasa putere de a străbate aburoasele profunzimi ale fiinţei, până în marginea hotarelor acelei depărtări esenţiale ce ne desparte de Dumnezeu. Este ceea ce va fi simţit, probabil, Beethoven atunci când mărturisea că *muzica este o mediere a divinului şi o revelaţie mai înaltă decât orice înţelepciune şi filosofie.*

Când se pronunţă, eminamente, asupra fenomenului sonor, von Aichelburg e preocupat de „mecanismele" secrete, niciodată elucidabile în totalitate. Două sunt elementele limbajului sonor, *tensiunea şi echilibrul* (imponderabile şi ele), ce contribuie, potrivit lui, la configurarea antitezelor fundamentale din care se constituie „un sens muzical".

Un al treilea element prin care autorul creionează fenomenalitatea lumilor sonore este „motivul", *unitatea cea mai mică a unui discurs muzical.* Pornind din perspectiva acestuia, eseistul urmăreşte, desigur lapidar, formele şi travaliul aferent unei simfonii beethoveniene (a V-a) concluzionând: „Vrea motivul nostru să ne comunice ceva? Negreşit că da. Nu însă un conţinut care s-ar putea exprima şi în cuvinte. În acest caz, probabil nici nu ar fi fost compus, de la bun început. /…/ Gestica motivului nu este traductibilă. Are o logică intrinsecă. Este mai mult sau mai puţin expresiv, dar nu datorită faptului că vrea să comunice un conţinut logic, important sau nu." (*Ce ne spune muzica?*).

Pentru Wolf von Aichelburg, arta sunetelor, prin natura ei, cunoaşte desfăşurări la nivelul unor dimensiuni spirituale şi mentale dintre cele mai înalte. O primă observaţie: spre deosebire de celelalte arte, muzica – în sensul de fenomenalitate auditivă – şi-a pierdut istoria. Nu mai ştim nimic, spune von Aichelburg, despre ceea ce s-a petrecut în imemorialele vechimi ale muzicii: „Pentru epocile din antichitate, (istoria) se limitează, în mare parte, la descrierea instrumentelor, aşa cum acestea se văd pe monumentele plastice. În loc să vorbim despre muzică, fenomen sonor, pe egiptenii vechi îi tratăm cu poveşti religioase, iar vorbind despre greci ne oprim la teorii complicate. /…/ Unde rămâne dar muzica?" (*Foarte puţină istorie*)

Trecând în revistă ceea ce numeşte „skandalon-ul" lui Igor Stravinski, von Aichelburg ia în discuţie şi rememorează afirmaţia, devenită celebră, prin care autorul *Păsării de foc* scandaliza întreaga lume muzicală într-o prelegere ţinută în Statele Unite ale Americii: „Dacă, spunea Stravinski, precum este întotdeauna cazul, muzica pare să exprime ceva, aceasta este doar o iluzie şi nu o realitate…" Afirmaţia e catalogată de comentator mai mult ca o „exagerare polemică" şi nu ca un adevăr ce ar trebui să tulbure percepţia şi reflecţiile asupra fenomenului muzical. Dar, indirect, un răspuns complex şi interesant la această – doar aparentă! – provocare, îl oferă (evident, *muzicianul*) von Aichelburg în eseul despre *Comicul în muzică.*

→

Homo sapiens

Rolul cratimei în ortografia actuală

Acad. Gabriela PANĂ DINDELEGAN

Cratima este un semn predominant ortografic şi, în oarecare măsură, şi de punctuaţie, cu utilizări numeroase şi diversificate în ortografia românească. În afara valorilor tradiţionale, variate ele însele, se adaugă valori noi, legate de utilizarea cratimei în neologisme/împrumuturi recente. Articolul inventariază valorile tradiţionale şi adaugă valori noi, cele din împrumuturi. Scopul articolului este normativ, insistând asupra regulilor şi a convenţiilor de utilizare corectă.

1. Utilizarea cratimei la cuvintele din fondul vechi

Discutată în manuale şi sub denumirea de *liniuţă/linioară de unire* sau *de despărţire,* lucrările normative actuale înregistrează cratima ca semn ortografic şi de punctuaţie (vezi DOOM3: 61–70), atribuindu-i următoarele funcţii importante:

● **Ca semn ortografic,**

(i) apare între cuvinte rostite legat (fără pauză) ca efect al unor fenomene de fonetică sintactică (sinereză (*ne*[-]*am cunoscut*), eliziune (*într*[-]*o seară*), afereză (*de*[-]*nţeles*)) sau ca urmare a proclizei unor clitice pronominale (*l*[-]*ai văzut, ne*[-]*am spus*) sau a enclizei acestora (*văzând*[-]*o, spunându*[-]*i*); sunt rostite legat, într-o singură silabă, şi alte cuvinte atone (*că*[-]*s* „că sunt (bolnavă)", *de*[-]*s* „de sunt (întrebată)", reg. *mi*[-]*s*);

(ii) apare în derivate cu prefixele *ne-, re-* (negativ, respectiv iterativ), indicând căderea vocalei iniţiale a rădăcinii cuvântului (*ne*[-]*nţeles, re*[-]*ncărcat*);

(iii) apare în compuse vechi de diverse tipuri: substantivale (*mamă*[-]*soacră, floare*[-]*de*[-]*colţ, rochiţa*[-]*rândunicii, nu*[-]*mă*[-]*uita, lasă*[-]*mă*[-]*să*[-]*te*[-]*las*, adjectivale (*galben*[-]*verzui, nou*[-]*nouţ*), adverbiale (*târâş*[-]*grăpiş*), cu grad mai slab de sudură decât cel al compuselor legate (*untdelemn, douăzeci, doisprezece, dumneata, altcineva*).

● **Ca semn de punctuaţie,**

(i) se utilizează între cuvinte repetate care alcătuiesc o unitate (*Se mişcară râuri*[-]*râuri.*, M. Eminescu; *gata*[-]*gata să cadă*);

(ii) apare între numerale juxtapuse exprimând o aproximare numerică (*Au aşteptat patru*[-]*cinci ore.*);

(iii) apare între cuvintele care precizează limitele în spaţiu sau în timp, exprimând parcursul, respectiv durata (cursa *Bucureşti*[-]*Viena, perioada 2*[-]*12 mai*).

● **Ca semn convenţional,** se foloseşte diferenţiat de la un domeniu profesional la altul. În lingvistică, de exemplu, se foloseşte: (i) pentru notarea elementelor lipsite de independenţă, adică a componentelor flexionare (vezi, de exemplu, sufixele verbale *-ând, -at,* desinenţa de vocativ *-o*, desinenţa substantivală *-uri*, articolul hotărât *-ul*); (ii) ca marcă grafică a despărţirii cuvintelor în silabe şi la capăt de rând (*car*[-]*te, jert*[-]*fă, in*[-]*e*[-]*gal, dez*[-]*or*[-]*do*[-]*nat*).

Dintre utilizări, vom insista asupra rolului special *în compunere şi în conversiune.*

● **În compusele vechi:** (i) cratima distinge între cuvintele compuse puternic sudate, care nu acceptă separarea prin cratimă (*acasă, alaltăieri, altfel, cândva, dânsul, demult, fiecare, untdelemn*), de cele mai slab sudate, care primesc cratimă (*astă-vară, dis-de-dimineaţă, după-amiază, mamă-soacră*), marcând diferenţele de grad de coeziune a componentelor; (ii) cratima separă cuvintele compuse de grupurile analizabile (vezi *lup-de-mare*, compus cu semnificaţia „animal marin", vs *lup de mare*, grup analizabil indicând o metaforă pentru „marinar"; *bun-simţ*, compus cu sensul „decenţă" (*Îl apreciez pentru bun-simţ.*), vs *bun simţ*, grup analizabil (*Are un bun simţ lingvistic.*).

● **În conversiune,** apare pentru conversiuni speciale, integrând flexionar şi sintactic (prin ataşarea flectivelor corespunzătoare) orice component din metalimbaj supus substantivizării (*că-uri, i-uri, la-uri, nu-uri, pe-uri, şi-uri;* ex.: *Lipsesc multe pe-uri., Sunt prea multe şi-uri., ceva-ul adăugat*). De remarcat că nu orice conversiune se marchează prin cratimă, ci numai cele privind conversiunile din metalimbaj (să se compare cu cele curente precum: *aproapele, binele* (conversiunea adverbelor în substantiv), *nimicuri* (conversiunea pronumelui în substantiv), *verdele, frumosul* (conversiunea adjectivelor în substantiv), toate realizate fără cratimă).

2. Utilizarea cratimei în împrumuturile recente

În împrumuturile recente, cratima apare cu patru tipuri de valori (2(i) – 3(iv)):

(i) reproduce utilizarea din limba de origine sau din limba prin care a intrat împrumutul (vezi englezismele *cover-girl, duty-free, exit-poll, ice-tea, passing-shot,* franţuzismele *deux-pièces, en-titre, tête-à-tête* sau cuvântul japonez *jiu-jitsu*) cu cratimă, dar *cheesecake, knockdown, knockout, weekend, workshop* (engl.), fără cratimă, ca în limba de origine);

(ii) apare legând flective româneşti (desinenţă şi articol) de radicale ale împrumuturilor recente, situaţie în care funcţionează ca marcă a gradului diferit de adaptare/de autohtonizare a împrumutului, indicând adaptarea totală, în cazul absenţei cratimei (vezi *consomméuri, partyuri, stanturi, targeturi, weekenduri*), vs adaptarea parţială, în cazul prezenţei cratimei (vezi *cookie-uri, deadline-uri, like-uri, mouse-uri, smoothie-uri*);

(iii) marchează integrarea flexionară şi sintactică (prin ataşarea flectivelor corespunzătoare) a compuselor de tip acronimic (*CNP-ul, NUP-uri, PIB-uri, PIN-uri, PSD-ul, RMN-uri, TAB-ul, USB-uri* etc.) sau prin ataşarea afixelor derivative la compusele acronimice (*IT-ist, non-UE, pro-UE*);

(iv) apare în compuse neologice cu două sau trei componente legate prin vocala de compunere „o" (vezi exemple cu două componente: *economico-financiar, financiaro-bancar, gastro-esofagian, medico-farmaceutic, medico-legal, politico-administrativ,* şi cu trei componente: *buco-maxilo-facial*). Prezenţa vocalei „o" este semnul lipsei de autonomie a primului component, respectiv a primelor două componente. Cratima apare şi în alte compuse neologice cu diverse alte tipuri de structură, calchiate sau împrumutate (tipul: *cuvânt-cheie, dicţionar-tezaur, dosar-plic, grup-ţintă, mamă-natură, master-plan, termen-limită, timp-record*).

3. Comentarii

● Există împrumuturi cu câte două cratime, marcând cele două funcţii de sub (i) şi (ii) (vezi *box-office-ul, ice-tea-uri, parti-pris-uri, reality-show-uri, tête-à-tête-uri,* unde a doua cratimă leagă flective româneşti de radicalul neologic). Există şi a doua situaţie cu o singură cratimă, preluată din limba de origine, iar flectivul *-uri* legat direct, fără cratimă (*exit-polluri, ski-passuri, ski-jeturi*).

● După modelul compuselor, unde prezenţa vs absenţa cratimei indică gradul diferit de sudură a componentelor (vezi *supra* 2), DOOM3 instituie, convenţional, regula de utilizare a cratimei în vecinătatea flectivelor de integrare, mai ales în vecinătatea articolului enclitic *-ul* şi a desinenţei de plural *-uri*, şi anume: se ataşează direct flectivul în cazul unei finale de radical în care pronunţia coincide cu grafia (*frappéuri, screeninguri, statusuri, stenturi, şlemuri, targeturi, weekenduri*), dar se separă flectivul prin cratimă în cazul în care radicalul împrumutului are o finală cu o pronunţie diferită de scriere *(badge-uri, cookie-uri, deadline-uri, like-uri, mouse-uri, online-ul, review-uri, scotch-uri, shake-uri, slide-uri, smoothie-uri, smartphone-uri, tête-à-tête-uri*).

● În afara cazurilor de cratimă preluată din limba de origine, normatorul (DOOM3) „încarcă" semnul cratimei şi cu alte două valori legate de împrumuturi, atribuindu-i funcţia de „a indica" gradul de integrare sintactică şi flexionară şi, în plus, funcţia de marcare a subclasei compuselor de tip acronimic. În cazul acronimelor, cratima apare alături de altă convenţie ortografică: marcarea iniţialelor cuvintelor componente prin majusculă. Ambele convenţii ortografice intervin atât pentru acronime recente (*FMI-ul, ISBN-uri, RMN-uri, SMS-uri, STAS-uri, TVA-ul, SWIFT-ul* etc.), nou introduse în DOOM3, cât şi mai puţin recente (vezi: *CFR-ul, PMR-ul, RFG-ul, RDG-ul, URSS-ul*). Rar, normatorul acceptă, în variaţie liberă, două grafii, una cu majuscule şi cratimă, indicând forma neadaptată, iar cealaltă cu literă mică şi fără cratimă, indicând forma adaptată şi, în plus, marcând pierderea conştiinţei utilizatorului că foloseşte un cuvânt de tip special (*VIP-uri/vipuri*). În cazul derivatelor de la baze acronimice, cratima intervine pentru derivatele recente, considerate mai puţin integrate (tipul *IT-ist* sau *pro-UE*), dar nu şi pentru derivatele de la acronime mai vechi, considerate ca deja adaptate (tipul *ceferist, pesedist, pesedizare, uslaş, utecist*).

● De observat şi rolul distinctiv al cratimei, care, în funcţie de prezenţă sau absenţă, poate deosebi cuvinte şi forme gramaticale; vezi, pentru fondul vechi de cuvinte, distincţia dintre *într-una* „prep. + pron." (*într-una din zile*) şi *întruna* (adv.) „mereu" (*Plânge întruna.*) sau disticţia dintre *şterge-ţi* „formă de imperativ pers. a II-a singular + clitic pronominal de dativ cu valoare posesivă" (*Ioana, şterge-ţi lacrimile!*) şi *ştergeţi* „formă de imperativ pers. a II-a plural" (*Copii, ştergeţi praful!*).

4. Concluzii

● În afara valorilor recunoscute de ortografia tradiţională, lucrările normative recente adaugă valori noi, cratima intervenind în marcarea împrumuturilor celor mai noi, fie prin procurarea de informaţii despre gradul de integrare a noilor cuvinte, fie prin marcarea clasei speciale a compuselor acronimice. Şi într-un caz, şi în altul, este vorba despre marcarea unor clase de cuvinte de tip special, simţite de utilizator ca aparţinând altui cod lingvistic decât celui curent.

● Acoperind valori ortografice diverse, tradiţionale şi recente, cratima se caracterizează prin ambiguitate, atrăgând dificultăţi de stabilire contextuală a valorii şi, implicit, dificultăţi de utilizare corectă (pentru utilizatori, sunt curente întrebări precum: „Care este grafia corectă: *check-inul, check-in-ul* sau *checkinul?*"). Numai o consultare atentă a lucrărilor normative în vigoare (DOOM3, *Îndreptar*) permite utilizarea corectă a cratimei în toate apariţiile ei.

Sigle

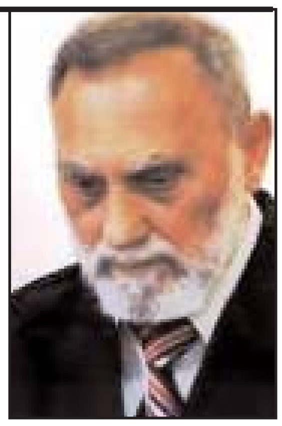
DOOM3, Ioana Vintilă-Rădulescu (coord.), *Dicţionar ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române,* ediţia a III-a revăzută şi adăugită, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2022, Bucureşti.

Îndreptar, Academia Română, *Îndreptar ortografic, ortoepic şi de punctuaţie,* ediţia a V-a, Editura Univers Enciclopedic, 1997, Bucureşti.

Abordând problema raportului ce poate exista (sau nu?) *între muzică şi cugetare,* este adus în discuţie Richard Strauss, care, ni se spune, „…în poemul simfonic *Aşa grăit-a Zarathustra*, are un pasaj intitulat *despre ştiinţă.* Suntem nedumeriţi. Ce poate să ne spună muzica despre ştiinţă? Strauss însă intenţionează în mod candid o fugă în registrul grav al orchestrei. Bănuim: registrul grav ar reprezenta seriozitatea ştiinţei, în forma relativ complicată – dar pur muzicală – a fugii, metoda ştiinţifică. Nu-l vom intui niciodată. Nimeni nu poate şti intuitiv ce este ştiinţa. Are nevoie de o definiţie. Această definiţie, la rândul ei, nu poate fi decât raţională, deci verbală. Tot ce are nevoie de o verigă explicativă este, în genere, inutilizabil în muzică. Muzica este ne-explicativă prin definiţie. De aceea şi comicul nostru, depistat de vreun interpret în muzică, se bazează – credem noi – pe o neînţelegere. Comicul nu poate fi conceput fără o cugetare. Muzica însă se compune prin semne inexplicabile, deci inaccesibile cugetării. /…/ Realitatea rămâne în afara motivului sonor. Contingenţele sunt arbitrare."

Fără îndoială, rememorând o afirmaţie a lui Nicolae Balotă, am putea repeta şi noi că Wolf von Aichelburg reprezintă, în continuare, „acea Europă a verbului" din care şi noi facem parte, iar readucerea în actualitate a scrierilor sale merită, cu prisosinţă, salutată.

ANA, la hotarul dintre faptă şi legendă

Florin HORVATH

Când am aflat despre cele ce urmează, auzisem că s-au făcut sumedenie de măsurători în Munţii Buzăului, mai cu seamă la Bozianu sau „Poarta lui Dumnezeu”. De câteva milenii, acolo stâncile tac, lăsându-şi urechea să asculte cum se gârboveşte singurătatea. Acolo, o seamă de cercetători japonezi au constatat că polul energetic este atât de activ, încât l-au plasat pe locul trei în lume ca putere. Tot acolo e amintită şi apariţia acelui „vortex”, un soi de tunel energetic turbionar, care în anumite condiţii s-a arătat capabil să aspire până şi persoane aflate în zona sa de acţiune. (Mai multe în *Agenda secretă,* autori Emilian Dobrescu şi Emil Străinul, p. 133.)

Şi tot acolo, cei neosteniţi de drumeţie caută azi semne şi lucruri ce pot incita curiozitatea omului evadat din cotidian. Pare că norocul şi nenorocul acestui popor, deopotrivă, ştiu să-şi întindă mâna atunci când se arată apropierea unui miracol.

Despre simbolul din Valea Cozanei, mai exact, despre petroglifa de lângă sanctuarul de la Nucu Fundu-Peşterii, s-a spus chiar în clipa în care a fost descoperit că poate suscita invidia semnelor adunate la Altamira (*Evenimentul Istoric*, 25 noiembrie 2022, autor L. Tonitza).

Peştera mărturiseşte prin multitudinea de cruci de toate formele şi mărimile că a fost, îndelungă vreme, loc de meditaţie şi de adăpost pentru o seamă de isihaşti. Şanţul săpat de ei pentru a aduna apa de ploaie (neîncepută) necesară ritualurilor pe stânca de 15 metri mărturiseşte şi el despre un anume gen de activităţi adăpostite de ochii lumii.

1

Dacă s-ar conveni că există atâtea cruci câţi pustnici au ţinut aici lumina vie a rugăciunilor, înmulţind numărul cu o existenţă medie de 80 de ani, ne-am face o primă idee asupra vechimii prezenţei omeneşti acolo.

După trei ani de cercetări şi câţi vor mai fi trecut consumaţi de inerentele dispute „ştiinţifice”, cel mai ades iscate de adepţii lui Toma necredinciosul, s-a convenit că vechimea ar putea fi de peste cinci milenii!

Orice om dornic de *a şti* va recunoaşte că, în asemenea condiţii de vechime, „nu-i de şagă”. Abia când se începe a lua în atenţie silueta clară a unei femei-preotese, bunul-simţ obligă a ne îndrepta cu gândul la imaginea Fecioarei Maria, cea cu braţele deschise, numită Oranta. În schiţa realizată pe peretele peşterii, femeia care oficiază are veşmânt bogat cu franjuri. (Fig. 1) Fotografiile realizate cu migală, circa 180 de imagini tridimensionale, mărturisesc prezenţa acelei siluete-simbol a celei ce va fi fost „Marea Preoteasă” de la Nucu Fundu-Peşterii, pe valea Cozanei.

Silueta feminină apare şi în altarul din peşteră, evident transformat ulterior sugestiv în semnul crucii de unul dintre isihaştii de care aminteam. Schiţa apare chiar în interiorul altarului, nimic întâmplător am zice, de vreme ce pe locul de început al acelei preotese au urmat a oficia suficienţi pustnici. (Fig. 2)

De ce n-am crede că acel călugăr care a realizat schiţa a fost iluminat de sus sau vizionar? Câtă vreme omul rămâne un etern însetat de a şti şi, la ceasul ales, uimit în faţa miracolului care-i induce fărâma de extaz, putem merge cu gândul că şi noi, azi, avem dreptul a rămâne uimiţi în faţa acestor imagini ce se remarcă printr-o perfectă simetrie.

Toată legea sacră a Creaţiei Universale, dualul aflat în bun echilibru – bine/rău, lumină/întuneric, între aici şi dincolo – este deplin încriptată în semnul acesta stilizat al perfecţiunii spre care tinde omenirea. Pe tot parcursul devenirii sale, omenirea – şi în particular omul – a dorit a se înălţa, fie şi pentru o clipă, mai presus de sine. Ba încă, religia s-a grăbit a chema şi a oferi facila posibilitate de a fi în preajma extazului prin puternică rugăciune.

Toate bune, dar cum vom putea afla cum s-a numit acea preoteasă, din ce vremuri de demult vine?

Dacii aveau în credinţa lor un loc aparte pentru simbolul Maicii Primordiale, Cea care naşte Ceva-ul universal şi miraculos, care se petrece şi moare. Credem că aici avem de a face cu o sinteză a suprapunerii momentului morţii cu ideea de jertfă. Esenţa clipei ce stă la răscrucea dintre „A Fi” şi „A Dăinui”.

Tot dacii aveau obiceiul de a venera şi folosi numele ce se citesc simetric de la cap la coadă şi invers. De aceea, la marile legende ale jertfirii vom regăsi negreşit palindromul „ANA”, numele ce se citeşte la fel în ambele sensuri, numele în stare a oferi expresia simetriei pentru o prezenţă feminină, mai mult, pentru cea care prin jertfire suprapune viaţa din pântec cu moartea adjudecată.

Modelul literelor aşezate în oglindă exprimă deplin şi simbolul crucii, semnul sacru ce reuneşte văzutul cu nevăzutul, pământescul cu celestul, cele fiind de-a dreapta şi de-a stânga, sus şi jos, faţă de miezul simbolic al suprapunerii – eternul care leagă azi de mâine, aici de dincolo şi viaţa cu moartea. În viziunea pământească a dacilor, săgeata/direcţia ne arată ordinea firească Naştere → Moarte. Din perspectiva celestă, săgeata/direcţia ne arată deplina suită a etapelor: Naştere – Moarte – Renaştere.

2

Prin urmare, schiţa Marii Preotese ANA din preajma altarului sugerează viaţa ca formă de continuitate planetară, un concept al nemuririi sau, în viziunea dacilor, al „nesfârşirii”. Aici, la Fundu-Peşterii, arhetipul Femeii Mare-Preot este practic vălul, forma ce ascunde năzuinţa, dorul omului de a se şti ocrotit de ceva-ul misterios, care ştie să bată la uşa dintre văzut şi nevăzut. La poarta cea de taină dintre *aici* şi *dincolo.*

Vocea ei se va fi auzit peste munţi şi ape, în neştiutele, sacrele ritualuri ce invocau nevoi imediate: belşug, ploaie, vindecare, sănătate. În străvechime, ea a creat şi alăptat pe toţi cei din seminţia celor ce îi păstrează încă memoria. Pentru cei din început, ea a fost simbolul perfecţiunii, de aceea e şi imaginată ca orantă, binecuvântând simetric cu braţele, asemeni semnului pe care s-a consumat marea jertfă, răscumpărarea/refacerea legăturii dintre cer şi pământ – semnul crucii.

Tot în memoria seminţiei ce încă-i păstrează amintirea, ea a comunicat la începuturi – cu glas de miracol – cu lumea de dincolo. De aceea ea e închipuită stând la intersecţia dintre reperele fundamentale: între omenesc şi sacru, între pământesc şi celest. Ea comunică între lumi, comunică cu întreg Universul.

Incitant e şi faptul că reprezintă „sincronismul posibil” dintre gând şi faptă, întocmai ca în rugăciunea Domnească: „...precum în cer, aşa şi pe pământ”. Iar asta o realizează simbolic, ca reprezentare de perfect echilibru al celuilalt miracol dat omului: vorbire, limbă.

Iată cum la noi e întruchipată miraculos, în esenţa lingvistică oferită de primordialul cuvânt ANA. Nume al Maicii Primordiale, din istoria Daciei, Ana este întruchiparea celei ce stă la graniţa dintre *real* şi *subconştient,* dintre A Fi (aparent) şi A Nu Fi (virtual), dar sugerând echilibrul perfect pentru acest pământ străvechi, care e de fapt pământul ANEI sau, în vechea exprimare, „LU’ ANA”.

Ce neaşteptat! România e reprezentată, aşadar, ca pământ al perfecţiunii, al echilibrului dintre cei doi „A”, aşezaţi la dreapta şi la stânga literei simbol N = nemurirea.

Esoteric interpretând ca simboluri ale numeraţiei N = 5 şi A = 1, se traduce ca legătură (5) între 1 şi 1. Adică 5, simbolul stelei – în plan ceresc – sau al mâinii – în plan pământesc, amintind de simbolul şi rostul *Facerii,* leagă de-a stânga şi de-a dreapta sa pe cei doi 1, adică naşterea în văzut – plan pământesc – şi în nevăzut – începutul în plan ceresc.

Deci, ANA este proiecţie miraculoasă a Centrului Universal, mărturisind încă o dată că aici Creatorul a proiectat început de viaţă aşezată în haină de perfecţiune: prin ANA, Maica Pământească, viitoare născătoare a lumii încă neîntinate de rău.

Ea face, în acelaşi timp, dovada expresiei lui „A Fi”, aşa cum o arată sensul simbolic al Întemeierii/Începutului, reprezentat de cei doi „A”. Adică începutul pentru văzut şi, deopotrivă, pentru nevăzut. Tot simbolic, „văzut şi nevăzut”, sunt cele două tainice alfabete ale cunoaşterii existenţei universale, către care tind să ajungă toţi iniţiaţii.

La fondarea oricărei aşezări sau comunităţi de oameni, se punea în străvechea tradiţie o statuetă simbolică de lut a celei ce avea darul cunoaşterii de sine – Maica Simbol = Marea Preoteasă, cea care putea închide în miracolul clipei „jertfirea”/„zidirea de vie”, act ce presupunea însemnarea unui loc sacru, un loc ocrotit de cea care era paznic, în ţinutul ANEI (LU’ ANA), şi născătoare/pătrundere şi purtătoare a sensului Creaţiei.

Nu întâmplător, s-a păstrat în memoria colectivă a românilor legenda Anei, soaţa lui Manole, cea care l-a ajutat, i-a girat izbutirea perfecţiunii în creaţie. Şi asta a făcut prin jertfirea de sine, adjudecată prin sacrificarea celor doi „A”, adică a ideii de naştere bipolară, sau tandemul de naştere/moarte, lăsând timpului sacra zestre a lui „N”, adică Nemurirea, opera ce dăinuie peste vremi.

Observăm şi în istoria noastră veche cum timpul a fost până la urmă îngenunchiat, fragmentat în etape deloc întâmplătoare, care au girul sau mirungerea întemeierii. Ţara noastră, practic ţara ANEI, este de departe ţara marilor jertfe, dar şi ţara întemeierilor fundamentale.

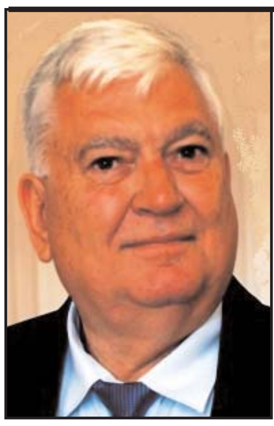
Şi, deloc întâmplător, întorcându-ne la munţii sacri ai Buzăului, vom regăsi legenda Anei, cea care a fost fiica Anastasiei, urmaşa lui Laţcu şi bunică a lui Ştefan cel Mare. Cea care e pomenită în memoria locului ca Ana, marea ascetă care s-a retras după 1411 în peştera de la Nucu Fundu-Peşterii, continuatoarea imaginii primordiale de femeie întru credinţa neamului, mai întâi retrasă aici şi ulterior jertfită cu mare cruzime, dar care, la 1398 – prin unirea cu Bogdan I, descendent din Roman I – a refăcut unitatea sensului de întemeiere a Moldovei, unind ramura „dragoşizilor” cu cea a „bogdăneştilor” şi născând pe Bogdan al II-lea, tatăl lui Ştefan cel Mare.

Ar fi şi alte Ane de amintit, asemeni ei. Poate pe cea care a fost Ana, fiica lui Menumorut, ucisă prin zidire în turnul cetăţii Biharia din Transilvania, sau Ana, cea din Ţara Românească, jertfită la Argeş. Toate trei au urmat calea jertfirii şi pentru a consolida ideea de întemeiere în cele trei ţări surori.

Se pare că la noi timpul legendei este contemporan cu timpul jertfei. Sau, altminteri, este contemporan cu prezenţa ei. ANA, simbolul primordial al apariţiei vieţii, simbol cosmogonic, propriu ideii de întemeiere, invitându-ne a urma necontenit calea străvechilor legende.

(Fragment dintr-o carte în pregătire, cu titlul preliminar *Ana, la hotarul întemeierilor.*)

Istoria de lângă noi

Avatarurile unui manuscris lexicografic din secolul al XVII-lea

Florian COPCEA

Dicţionarul greco-slavo-româno-latin, apărut în anul 2015 la Editura Arc din Chişinău, oferă comunităţii lingvistice şi lexicografice din Europa de Est şi de Sud-Est, în pofida inadvertenţelor conţinute în Introducerea editorului, un potenţial instrument de clarificare/ clasificare îndeosebi a unora dintre particularităţile paleografice ale limbii române. Lucrarea reproduce în paralel, facsimilat şi în scriere tipografică, manuscriptul descoperit de Alexandru N. Nichitici în anul 1970 într-unul din fondurile de carte veche ale Societăţii de Istorie şi Antichităţi din Odessa, tezaurizat sub numărul de inventar 36911 la Institutul de Manuscrise al Bibliotecii Centrale Ştiinţifice a Academiei de Ştiinţe a Ucrainei. Istoricul a atribuit lucrarea lui Nicolae Milescu Spătarul (1636-1708), cel pe care Nicolae Cartojan îl considera, „atât prin cultură şi prin agerimea minţii, cât şi prin viaţa sa bogată în peripeţii, (…) una din figurile cele mai interesante ale trecutului nostru”. Imediat după publicare, această scriere de mari dimensiuni, de o valoare lexicografică inestimabilă, a stârnit în lumea ştiinţifică din România, şi nu numai, mai multe controverse legate, pe de o parte, de biografia prezumtivului ei autor, Nicolae Milescu Spătarul, pe de altă parte, de extrem de nenumăratele denaturări ale realităţii istorice şi de abateri flagrante de la normele limbii române, toate acestea purtând semnătura editorului basarabean. Fără a ne pronunţa imediat, mai ales asupra paternităţii „lexiconului”, cum este numit acesta la pagina 1125, „în care numărul ce iaste pus pre la cuvinte arată fiştecare cuvânt la ce faţă înapoi a Lexiconului se află”, trebuie arătat că cele 411 file manuscripte conţin aproximativ 17.000 de termeni greceşti, 6.000 de cuvinte slavone, 24.000 româneşti şi „o serie de cuvinte latineşti” şi că identitatea adevăratului izvoditor al acestui „manuscris original” stă sub semnul anonimatului. A.N. Nichitici, „specialist în moştenirea manuscrisă a principatelor române şi a culturii lor” (Vera Tchentsova, recenzie la *Dicţionarul greco-slavo-româno-latin* în *Revue des études slaves,* an LXXXVIII, nr. 1-2/2017, p. 349-353), în Introducere şi în comentariile în limba română, rusă şi engleză, nu reuşeşte să stabilească sau să clarifice cu exactitate o serie de elemente şi particularităţi care vin în contradicţie flagrantă cu adevărul istorico-ştiinţific, de unde concluzia, firească de altfel, că acesta pur şi simplu a ignorant cu desăvârşire cercetările anterioare ale unor iluştri cărturari întreprinse asupra biografiei şi operei lui Nicolae Milescu Spătarul.

În acest sens, sunt revelatoare constatările profesorul Eugen Munteanu (în *Nicolae Spătarul Milescu lexicograf?*, rev. *Cronica veche,* VII, nr. 8/ august 2017 şi nr. 9/ septembrie 2017): „Este postulat drept adevăr o ipoteză care ar fi urmat să fie argumentată şi dovedită, dar care, după cum se vede la fiecare pas al «demonstraţiei», nu poate fi sprijinită pe niciun argument, de niciun fel, direct sau indirect, nici istorico-documentar, nici logic, nici filigranologic, grafologic sau textual, nici paleografic, nici arhivistic, absolut nimic. Tot ceea ce se ştie despre impozantul manuscris editat, tot ceea ce ne spune el însuşi ca obiect paleografic, în urma analizei atente, este mai degrabă contrariul, şi anume că Nicolae Spătarul nu avea cum să fie autorul acestei opere lexicografice anonime!”, şi: „În acest moment al excursului său pseudo-ştiinţific, autorul ediţiei (A.N. Nichitici – n.n.) consideră că paternitatea lui Nicolae Spătarul Milescu asupra manuscrisului este dovedită, dar crede că este potrivit să aducă şi alte dovezi în sprijinul paternităţii acestuia asupra textului. Fără nicio tranziţie, începe să privească manuscrisul drept autograf al Spătarului, adică scris chiar de mâna acestuia! Aceste alte «dovezi» sunt produse prin aplicarea incorectă a unei metode frecvent folosite de către filologii-paleografi la stabilirea paternităţii unui text anonim, metodă care constă în compararea grafiei textului anonim cu cea a unui text-martor, despre care se ştie sigur că aparţine unei anumite persoane, copist sau autor, eventual chiar semnat. Identitatea grafiei în cele două texte în privinţa formei şi a ductului literelor, a unor eventuale trăsături (cali)grafice individuale, permite, în urma unei comparaţii atente, stabilirea paternităţii asupra copiei respective, nu neapărat şi asupra textului ca atare.” În susţinerea punctelor sale de vedere, care infirmă clar „argumentele” lui A.N. Nichitici, prof. Eugen Munteanu citează două fragmente din Introducerea istoricului-editor moldovean care, prin aberaţiile avansate, este departe de a ne lămuri asupra datării şi identităţii adevăratului autor al manuscrisului: „Nicolae Milescu Spătarul soseşte la Moscova în iunie 1671. Cărturarul avea asupra sa o scrisoare de recomandare către ţarul Aleksei Mihailovici din partea lui Dosithei, patriarhul din Ierusalim. Îndată după sosire, el este numit traducător la Posolski Prikaz (Departamentul Solilor). Aici, Milescu Spătarul îl cunoaşte pe mitropolitul Paisie Ligaridis, care îl introduce în mediul literar al capitalei, de asemenea, ia legătura cu Epifanie Slavineţki şi Simeon Poloţki. Putem presupune că Nicolae Milescu a ajuns la ideea elaborării unui dicţionar din mai multe motive. Un prim impuls l-ar fi putut constitui o lucrare similară, greco-slavo-latină, a lui Epifanie Slavineţki, de care se foloseau traducătorii.

Un alt motiv, l-ar fi dictat necesitatea înseşi (sic!). În condiţiile de lucru de atunci se impunea crearea unui instrument lexicografic nou în care să fie inclusă şi limba română. Astfel era adăugată în pagină a patra coloană, în care figurau cuvintele româneşti. Marele cărturar a redactat o bună parte din dicţionar, însă manuscrisul nu a fost dus la bun sfârşit. Acest fapt îl demonstrează însemnările pe marginile paginilor, corecturile inserate între rânduri şi foile curate, numerotate şi adăugate la sfârşitul mai multor compartimente ale dicţionarului. Cum se vede, aceste pagini albe urmau să fie completate. Termenii echivalenţi în limba slavă au fost găsiţi pentru aproximativ o treime din numărul total de cuvinte greceşti, iar căutarea unor termeni potriviţi pentru limba latină abia începuse. Multiplele adăugări, corectări şi ştergeri confirmă că autorul muncea cu toată seriozitatea asupra acestei lucrări lexicografice. (…) Paternitatea manuscrisului a fost stabilită, după cum am menţionat, prin confruntarea scrierii cu două autografe ale lui Nicolae Spătarul” (p. 7-8).

Concluzia la care ajunge filologul E. Munteanu în urma cercetării izvoarelor menţionate de A.N. Nichitici, autograful lui Nicolae Spătarul care figurează în inventarul Bibliotecii Bodleiane din Oxford, drept manuscris (Bodley, Or. 481, folio 112rovo-109rovo), datat cu anul 1669, şi cel aflat la Biblioteca Filialei din Cluj-Napoca a Academiei Române, datat între anii 1666 şi 1668, este sceptică, întrucât, pe bună dreptate: „Primul dintre cele două texte indicate (din care sunt date două facsimile la p. 20-21 ale ediţiei) este autograful cert al Spătarului şi reprezintă câteva pagini manuscrise (copia rugăciunilor în greacă, slavonă şi română – n.n.) oferite de tânărul diplomat moldovean la Constantinopol prietenului său, diplomatul britanic Thomas Smith, pagini în care Spătarul notase, probabil la cererea eruditului englez, următoarele iteme: a) slovele alfabetului chirilic folosit de români; b) numele curente ale slovelor respective; c) rugăciunea «Tatăl nostru»; d) Simbolul credinţei («Crezul»), toate în limba română. Manuscrisul acesta este foarte cunoscut şi foarte bine studiat de specialişti”, iar trimiterea la celălalt autograf generează, „datorită deficienţelor de exprimare majore ale d-lui Nichitici”, o inadmisibilă confuzie, deoarece „la Filiala din Cluj a Bibliotecii Academiei Române, cel mai important document legat de persoana lui Nicolae Spătarul este celebrul Ms. 45, care conţine versiunea integrală a Vechiului Testament, efectuată de marele cărturar între aproximativ anii 1661-1664, poate până spre 1668, dar nesemnată”. Totuşi, E. Munteanu nu exclude ipoteza ca istoricul de la Chişinău, descoperitor al uneia dintre capodoperele literaturii române vechi, să fi luat greşit în calcul „un alt manuscris conservat la Filiala din Cluj a Bibliotecii Academiei Române, şi anume Ms. nr. 306, semnalat mai demult de N. Drăganu (în *Anuarul Institutului de Istorie Naţională*, III, p. 924-1925, p. 193 şi urm. – n. E.M.) şi cunoscut filologilor cu numele *Codicele pribeagului Gheorghe Ştefan, voievodul Moldovei,* un masiv codice miscelaneu conţinând diferite texte cu caracter religios. Cele câteva pagini din acest manuscris (p. 427-428 şi 429-476) care pot fi puse în legătură cu activitatea lui Nicolae Spătarul au fost studiate ulterior în detaliu de Alexandru Mareş (vezi rev. *Limba română,* XVII (1979), nr. 3, p. 253-265), care arată că însemnarea *aicea iaste slova lui Neculai Spătarul* de la p. 426 se referă exclusiv la textul de pe pagina următoare, scris realmente de mâna Spătarului. Reputatul filolog bucureştean reproduce de altfel în facsimil (în studiul *În legătură cu o traducere românească a lui Nicolae Milescu* – n.n.) acest autograf al lui Nicolae Spătarul. Analiza paleografico-grafologică a textelor care însoţesc autografele indicate mai sus atestă diferenţe incontestabile în ceea ce priveşte particularităţile grafiei în care au fost elaborate. Comparaţia lor ne îndreptăţeşte să fim de acord cu constatarea Verei Tchentsova (*op. cit.*) că *textul dicţionarului nu este cu mâna lui* (a lui N. Milescu – n.n.). Stilul de scriere este, de asemenea, mult mai târziu.”

Observaţiile asupra paternităţii, datării şi aspectului lingvistic al manuscrisului făcute de cercetătorul Galaction Verebceanu în lucrarea *Un dicţionar multilingv din secolul al XVII-lea?* (rev. *Philologia,* an LXI, nr. 3-4 (297-298)/ mai-august 2018, p. 9-26), relevă faptul, de altminteri exprimat şi în *Nota Editurii* (p. 5), că „primul dicţionar românesc” (informaţie inexactă întrucât cea mai veche lucrare de acest tip este manuscrisul *Lexiconul slavo-românesc,* datat în 1649, aparţinând lui Mardarie Cozianul), „ar putea trezi dezbateri în rândurile specialiştilor atât despre fondul scrierii, cât şi despre posibilul ei editor”.

În consecinţă, (ipo)tezele lui A.N. Nichitici prin care adjudecă manuscrisul lui Nicolae Milescu Spătarul, „un boier român de origine greacă, poliglot şi poligraf care a lucrat îndelung ca interpret şi diplomat în Biroul Ambasadorilor Rusiei” (Vera Tchentsova, *op. cit.*), se bazează, băgăm de seamă, pe câteva considerente destul de vulnerabile care, studiate din perspectivă istorică şi lexicografică, nu sunt suficient de concludente pentru a ne îndreptăţi să le credităm.

Istoricul A.N. Nichitici, cum s-a dovedit mai târziu, dintr-un neînţeles exces de zel, fixează ca dată probabilă a elaborării *Lexiconului* (să acceptăm această variantă a titlului lucrării care, să recunoaştem, este cea mai plauzibilă!), perioada 1672-1675, primul an specificat corespunzând cu sosirea la Moscova a lui N.M. Spătarul, „considerat unul din cei mai de seamă cărturari ai timpului său” (Nicolae Dabija).

→

Istoria de lângă noi

O examinare atentă a manuscrisului subliniază, alături de unele repere valoroase referitoare la semnele grafice ale scrierii chirilice, şi un şir controversat de „avataruri” lexicografice care induc în eroare şi în susţineri paradoxale, printre care: a) textul olograf al *Lexiconului,* scris, de regulă, pe patru coloane, fiecare incluzând lista cuvintelor greceşti, slavoneşti, româneşti şi latineşti, se distinge prin utilizarea unei grafii care nu poate fi asimilată secolului al XVII-lea; b) analiza straturilor de limbă din textul manuscrisului demonstrează că intervenţiile de transcriere ale lui A.N. Nichitici sunt inoportune, ele abătându-se de la normele consacrate ale scrierii slavone româneşti; c) confruntarea textului originalului manuscrisului cu transpunerea sa în limba română, deşi „echivalenţele propuse de Nicolae Milescu ţin de dialectul muntean, iar cuvintele scrise în indice de ajutorul lui, uricarul moldovean Petre Dolgovo, aparţin în mare parte dialectului moldovenesc” (p. 9), nu aduce lumină convingătoare asupra supoziţiilor lui A.N. Nichitici; d) într-un număr de 45 de pagini manuscrise ale *Lexiconului* nu se respectă formula predominantă şi acesta se rezumă în a fi conceput bilingv – greco-român. De relevat, lucrarea manuscriptă denumită inadecvat *Dicţionar,* în baza unităţilor lexicale expuse în varianta editorului, este doar bilingvă (greco-română). Faptul că termenii româneşti sunt mai numeroşi decât cei greceşti dovedeşte că autorul *Lexiconului* este un excelent cunoscător al limbii române, intenţia lui vădită fiind de a pune la dispoziţia celor interesanţi, mai ales a traducătorilor, un instrument de lucru valid.

Potrivit constatărilor arătate, examinând cu circumspecţie grafia chirilică a *Lexiconului,* se remarcă, cum sugeram şi mai înainte, două straturi lingvistice, unul aparţinând graiului muntenesc, celălalt celui moldovenesc, fapt care ne obligă să acceptăm ideea, admiţând că autorul ei ar fi Nicolae Milescu Spătarul, că lexemele-indice sunt alcătuite, cum se presupune, de ipodiaconul moldovean Petre Dolgovo. În legătură cu litigioasa paternitate a manuscrisului, avansată de un număr nu tocmai redus de lexicografi, vom semnala prezenţa în materia textului propriu-zis a unor unităţi etimologice care au apărut în lexicul limbii române mult mai târziu. De pildă, etimonul *sunt* atestă o formă întâlnită în vocabularul românesc cu precădere la sfârşitul secolului al XVIII-lea.

Spre a argumenta afirmaţia vom apela la lucrarea „Consideraţii asupra unor forme ale verbului *a fi: sum şi sunt*” (în rev. *Diacronia,* nr. 8/7 octombrie 2018), a filologului Gheorghe Chivu: „Primele consemnări ale lui *sunt,* utilizat iniţial doar pentru persoana 3 plural indicativ prezent a verbului *a fi,* trimit, ca şi în cazul lui *sum,* spre cele două tipărituri de la sfârşitul secolului al XVIII-lea datorate lui Paul Iorgovici”: *Calendariul rumânesc* (Viena, 1794) şi *Observaţii de limba rumânească* (Buda, 1799).

Spre aceeaşi concluzie se îndreaptă şi observaţiile cercetătoarei din Moldova, Valentina Pelin. (*Aprecieri despre două manuscripte din Kiev. Ficţiune şi realitate,* rev. de istorie şi cultură *Cugetul,* nr. 1 (25)/2005, p. 6-14) De asemenea, merită să aducem în prim plan şi propunerea cercetătoarei Vera Tchentsova, pe care o socotim destul de relevantă pentru demonstraţia noastră, potrivit căreia *stilul de scriere* s-a impus mult mai târziu.

Un alt aspect care nu trebuie neglijat se referă la faptul că scrierea manuscrisului de la Kiev nu poate fi despărţită nici de activitatea *scriptorium*-ului de la Mănăstirea Neamţ, unde funcţiona unul dintre centrele cultural-ortodoxe reprezentative ale Moldovei, scopul său principal fiind, în acea perioadă, iniţierea confesională şi didactică în tainele transcrierilor, ale tălmăcirilor şi ale tiparului. Conform unei menţiuni, în anul 1796 se ştia de existenţa, în limba de cult a Bisericii Ortodoxe, a unui lexicon greco-român (Inv. Bibliotecii Academiei Române), despre care însă nu putem afirma că ar fi sau nu *Lexiconul* atribuit lui Nicolae Milescu Spătarul.

Textul manuscrisului, transcris, prelucrat şi adnotat în vederea tipăririi de A.N. Nichitici, conţine adesea, în registrul lingvistic, analitic şi descriptiv, glosări şi definiri inexacte ale termenilor, în special greceşti. Editorul concluzionează în introducerea *Dicţionarului* că acesta „este editat în premieră absolută” de „două persoane diferite”. El manifestă o oarecare prudenţă în localizarea şi fixarea locului şi, respectiv, a datei când a fost conceput. Reticenţa sa în a nu se pronunţa ferm cu privire la aceste chestiuni de lexic şi vocabular, strict necesare pentru a ne edifica asupra împrejurărilor în care a fost creat manuscrisul descoperit şi transcris, nu numai că ne pune în încurcătură, dar are şi efectul de a provoca multe neclarităţi. După cum ştim, intenţia lui Nicolae Milescu Spătarul de a realiza un *Lexicon greco-latin-rus* este discutabilă, chiar dacă în lumea ştiinţifică europeană s-a căzut de acord cu ideea că învăţatul participa direct la întocmirea manualelor greceşti şi latine iniţiate de Academia sloveno-greco-latină din Moscova. De o importanţă deosebită pentru lămurirea chestiunii, considerăm a fi mărturisirea din 1883 a lui Emile Picot (*Notice biographique et bibliographique sur Nicolas Spatar Milescu, ambassadeur du tsar Alexis Mihailović en Chine,* rev. *Mélanges orientaux*, Paris, 1883), care dezvăluie proiectul lui Nicolae Milescu Spătarul de a elabora o astfel de lucrare „încă din primele zile de şedere în Rusia”, pe care, este convins A.N. Nichitici, nu a definitivat-o. Asupra titlului real al manuscrisului reprodus în ediţia facsimilată şi interpretată de A.N. Nichitici, au avut loc o serie întreagă de comentarii, unele susţinând varianta dată de autor – *Lexicon,* altele de *Dicţionar.* În aceste împrejurări destul de confuze, Nicolae Milescu Spătarul nu avea cum să-şi denumească lucrarea *Dicţionar,* folosind un termen care nu se afla în uz în secolul în care A.N. Nichitici presupune că ar fi fost elaborat acesta, se impune firesc revenirea la întrebarea: îi aparţine sau nu lui Nicolae Milescu Spătarul *Dicţionarul greco-slavo-româno-latin?*

O informaţie interesantă, justificatoare, care ne oferă un răspuns autorizat în legătură cu nedumeririle iscate de titlul contradictoriu al manuscrisului găsim la Valentina Pelin. Aceasta, pe baza examenului filigranologic al hârtiei, datează cu exactitate: „…data scrierii *Lexiconului* nu o avem, dar vechimea lui se poate stabili cu aproximaţie din datarea filigranelor hârtiei pe care el este scris. S-au depistat două tipuri de filigrane: 1. «strugure cu suport» – identificat în albumul lui G. Eineder – *The ancient paper-mills of the former Austro-Hungarian Empire and their watermarks,* Hilversum, Paper Publications Society, nr. 1864/1960, p . 42, 145 – datat cu anul 1791; 2), «trei pălării» şi «blazon cu litere înscrise» – atestat în albumul aceluiaşi autor sub nr. 693 şi datat 1791. Ambele filigrane indică anul 1791, ceea ce înseamnă că *Lexiconul* putea fi scris fie în acel an, fie cu doi trei ani mai înainte sau cu câţiva ani mai târziu, în funcţie de durata de circulaţie a hârtiei cu elementele distinctive respective.” Conform aceleaşi cercetătoare, în fişierul Bibliotecii din Kiev, unde se află manuscrisul, este indicat anul 1789, fapt pentru care presupune că acesta a fost realizat în perioada 1791-1794 la Neamţ sau Iaşi, din nevoia stringentă de a flexibiliza activitatea de traduceri coordonată de Paisie Velicicovski (1722-1797).

Acestea fiind spuse, nu putem decât să ne asociem cercetătorilor care au adus argumente solide în sprijinul ideii că manuscrisul editat la Chişinău de A.N. Nichitici sub titlul *Dicţionarul greco-slavo-româno-latin* (secolul al XVII-lea) / *Греческо-славянско-румынско-латинский словарь* (XVII век) / *Greek-Slavonic-Romanian-Latin Dictionary* (17th century), deşi nu aparţine lui Nicolae Milescu Spătarul, reprezintă, cu minusurile semnalate, care pot fi corectate/revizuite la o eventuală retipărire, o lucrare lexicografică fundamentală pentru istoria limbii române.

Bibliografie selectivă

N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi,* Bucureşti, Fundaţia Culturală Română, 1996.

I.C. Chiţimia, *Primele tipărituri slavo-române şi importanţa lor în context european şi sud-est european, Bucureşti,* rev. *Biserica Ortodoxă Română,* an XCVI, nr. 9-10/1978.

Gh. Chivu, *Limbă şi cultură. Studii de istorie a limbii române literare,* Bucureşti, Editura Academiei Române, 2019.

Şt. Ciobanu, *Istoria literaturii române vechi,* Chişinău, Editura Hyperion, 1992.

T. Cipariu, *Opere,* I-II, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1987, 1992.

I. Gheţie, *Începuturile scrisului în limba română. Contribuţii filologice şi lingvistice,* Bucureşti, Editura Academiei Române, 1974.

Al. Ligor, *Vechi tipărituri în limba română şi unitatea naţională,* Chişinău, 1994.

P.P. Panaitescu, *Nicolae Milescu Spătarul,* Iaşi, Editura Junimea, 1987.

D. Simionescu, Gh. Buluţă, *Scurtă istorie a cărţii româneşti,* Iaşi, Editura Demiurg, 1994.

Poeme de jar – De la Nistru pân’ la Tisa

Ziua marii vestiri
(1 Decembrie)

Dumitru Matcovschi

Moto: Ce-ţi doresc eu ţie, dulce Românie?
(Mihai Eminescu)

Ce-ţi doresc eu ţie, maică Românie,
dorul şi nădejdea sufletului meu?
Să rămâi aceeaşi veche ctitorie
unde face slujba însuşi Dumnezeu.
Fiii tăi să vină pe nepusă masă
la bătrâni, acasă, puii mamei pui;
să le spui că lumea-i mare şi frumoasă,
dar ca România, sfânta noastră, nu-i...
Vor veni-ntr-o seară, ca la sărbătoare.
Să le rupi din pâine şi la piept să-i strângi,
să-i întrebi pe urmă, blând, pe fiecare:
– Ai ceva, te doare? Plângi, eu văd că plângi...
Să ieşiţi afară noaptea, pe răcoare,
şi în pragul casei, toţi, să aşteptaţi
să răsară darnic Soarele cel Mare
şi să încunune, nimb, Munţii Carpaţi.
Ce-ţi doresc eu ţie, maică Românie?
Niciodată roabă, sclavă să nu fii,
iar pe mucenica fată basarabă
supărare, rog-te-rog să nu mai ţii.
A vândut-o cine, că-i şi azi vândută?
La străini vândută, slugă a rămas:
umblă amărâtă, umblă abătută,
chinuită şi de dor, şi de necaz.
Singură pe lume, singură în lume,
şi fără de nume, şi fără altar,
se îngână, frântă, cu o rugăciune:
– Ne adună, Doamne, grămăjoară iar…

(Reluare din revista *Natura,* Chişinău, nr. 11 (381), noiembrie 2023, pag. 16.)

Limba noastră cea română

Grigore Vieru

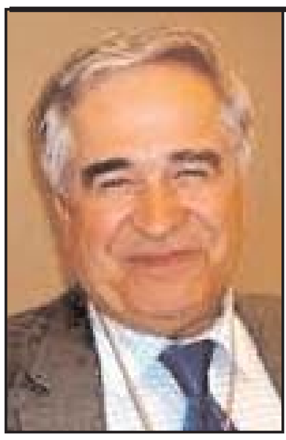
Sărut vatra şi-al ei nume
Care veşnic ne adună,
Vatra ce-a născut pe lume
Limba noastră cea română.

Cânt a Patriei fiinţă
Şi-a ei rodnică ţărână
Ce-a născut în suferinţă
Limba noastră cea română.

Pre pământ străvechi şi magic
Numai dânsa ni-i stăpână:
Limba neamului meu dacic,
Limba noastră cea română.

În al limbilor tezaur
Pururea o să rămână
Limba doinelor de aur,
Limba noastră cea română.

Istoria de lângă noi

Energia, în vremuri de cumpănă (II)

Gheorghe OLTEANU

România a trecut vara aceasta printr-o perioadă neobişnuit de caldă, cu consum casnic şi public crescut enorm, din necesitatea folosirii aparatelor de aer condiţionat. Consumurile au scăzut brusc odată cu trecerea caniculei, pentru că prăbuşirea producţiei industriale în ţara noastră a fost cea mai accentuată din tot blocul economic UE. Acesta poate fi motivul pentru care autorităţile publice, în frunte cu Ministerul Energiei, au tot făcut exerciţii de imagine în loc să propună soluţii serioase de ieşire din impasul unde am ajuns. Autorităţile se tem de întreruperile de energie pe regiuni mari, inclusiv de un posibil *blackout* (rămânerea în bezna în toată ţara) şi se agită steril pentru a scăpa de presiunile zilei şi nu pentru măsuri serioase de corectare a politicii energetice eronate practicate de ani de zile. România are incontestabil un mix energetic superior faţă de toate ţările UE (avem aproape toate resursele la dispoziţie: hidro, nuclear, gaze naturale, petrol, eolian, solar şi geotermal), care poate fi inteligent şi responsabil valorificat la construcţia unui Sistem Energetic Naţional echilibrat şi fiabil. Impasul în care am ajuns are mai multe cauze, identificate de specialiştii domeniului.

Prima cauză este lipsa investiţiilor în sectorul energetic, pentru că statul nu a mai inaugurat nicio capacitate de producţie a energiei din anul 2007, anul intrării în sistem a reactorului numărul 2 de la Cernavodă. Ultima mare centrală pe gaze naturale pusă în funcţiune este cea de la rafinăria Brazi construită de compania OMV Petrom în 2012 deoarece o centrală similară pe gaze la Iernut, care trebuia să producă energie încă de acum cinci ani, nu este terminată nici azi, spre ruşinea societăţii Romgaz, controlată de statul român fără ca cineva să fie tras la răspundere pentru enormele pagube produse. Doar parcurile eoliene şi fotovoltaice s-au bucurat de investiţii străine în anii 2007–2014, după care au stagnat. Azi avem circa 4000 MW instalaţi în parcuri eoliene şi circa 3400 MW în parcurile fotovoltaice, însă fără capacităţi de stocare, cu excepţia celei de 24 MWh aferentă parcului eolian Monsson din localitatea Mireasa – Dobrogea, unitate despre care am vorbit în numărul din august al revistei.

Reţelele de distribuţie a energiei electrice privatizate în anii 2002–2005 sub sloganul investiţiilor pe care doar capitalul străin le poate face au fost administrate de noii proprietari Enel distribuţie şi CEZ distribuţie în special pe principiul profitului maxim propriu şi cu încălcarea grosolană a obligaţiilor contractuale asumate la privatizare de a investi în reţele pentru a le aduce la nivelul necesar de siguranţă în funcţionare. Au practicat tehnica raportării de investiţii în mod fictiv, desigur, la înţelegere cu statul, care nu a verificat sistematic ce este pe teren, a fost raportată digitalizarea reţelelor când de fapt fuseseră schimbate doar o parte din vechile contoare cu contoare inteligente, fără însă ca acestea să fie conectate prin fibră optică la întregul ansamblu necesar funcţionării inteligente. Noroc cu apariţia zecilor de mii de prosumatori (consumatori şi furnizori de energie în acelaşi timp) care a scos la vedere comportamentul companiilor de distribuţie străine şi autohtone, tolerat de autorităţile *statului eşuat,* care au recunoscut prin ANRE costurile pretinse pentru investiţii inexistente, adică au satisfăcut lăcomia investitorilor pe seama facturilor plătite de consumator. Mai mult, cele două companii au preferat să plece din România sub pretextul că profitabilitatea nu-i mai satisface! A dispus Guvernul României verificarea atentă şi responsabilă (aşa cum orice proprietar de apartament închiriat face verificarea la plecarea chiriaşului)? Desigur că nu! Ce altceva puteau să facă după ce au adus echipamente „UE made”, de fapt, transformatoare separatoare, autotransformatoare, celule de medie şi joasă tensiune, transformatoare de măsurat tensiune şi curenţi, echipamente de protecţie şi siguranţă în funcţionare fabricate în China la standardele cele mai joase de calitate? Datele deţinute de specialiştii ICEMENERG care efectuau lucrări de specialitate în reţele între anii 2004–2014, interval în care am fost directorul general al institutului, confirmă afirmaţiile făcute precum şi faptul că echipamentele Electroputere au demonstrat o fiabilitate de câteva ori mai bună decât chinezăriile aduse doar pentru un profit nesimţit. Propunerea institutului de verificare aleatorie a echipamentelor introduse în sistemul reţelelor de distribuţie pe baza unei hotărâri de guvern justificată de faptul că statul român este unicul responsabil al securităţii energetice a ţării, al cărui text l-am conceput cu dr. ing. Ion Ionescu, a fost total ignorată! Aşa am ajuns azi la un necesar de fonduri de investiţii estimat la 11 miliarde de euro în reţelele de distribuţie de medie şi joasă tensiune, la care se adaugă alte aproape 7 miliarde de euro în reţelele de înaltă tensiune ale Transelectrica, deţinută de stat, care a preferat şi el dividende în loc de investiţii (conform unui studiu al Energy Policy Group).

A doua cauză sunt măsurile populiste de plafonare a preţurilor la consumatori până în 31 martie 2025. Discursul actual al ministrului Energiei este de fapt o păcăleală pe româneşte deoarece în final toţi consumatorii vor plăti diferenţa prin taxe şi impozite şi vor suporta efectele inflaţiei induse de creşterea preţurilor la energie. Nu există în acest moment competiţie pe piaţă şi furnizorii nu au niciun interes să reducă preţurile, deoarece ei au siguranţa recuperării banilor de la stat, adică de la consumatorii finali.

A treia cauză identificată de specialişti este faptul că noi avem o capacitate relativ mare de producţie de energie volatilă, adică eoliană şi fotovoltaică, fără a avea şi investiţii în stocarea acestei energii, astfel încât a devenit cronică situaţia în care la orele în care fotovoltaicele produc masiv (de obicei la prânz) şi bate vântul în Dobrogea şi cererea nu este suficient de mare, noi să exportăm la preţuri negative (adică se mai şi plătim ca să ne ia cineva electricitatea), în timp ce seara, când scade producţia de fotovoltaice şi nu bate vântul, nu avem suficientă producţie de energie. Atunci importăm, dar importăm la preţuri reale. Astfel, dacă anul trecut balanţa import/export de energie arată un net avans în favoarea exporturilor româneşti de energie (aproape dublu exportat faţă de cât am importat), când socotim în bani, constatăm o diferenţă derizorie, în jur de 70 de milioane de euro, în timp ce am putea avea o situaţie mult mai favorabilă, aşa cum se întâmplă în ţările vestice.

Inflaţia stimulată prin plafonarea preţurilor va produce pagube enorme întregii economii, de unde au dispărut mii de firme mici şi mijlocii autohtone, care aveau în 2016 o pondere de 49% în economia naţională şi au ajuns azi la doar 12%. Este nevoie de un mecanism corect, pe care îl aplică alte ţări din Uniunea Europeană, prin care să fie protejaţi doar consumatorii vulnerabili, nu ca acum, când cei care dispun de piscine încălzite şi vile enorme profită de aceleaşi scutiri ca şi românii cu salariul minim pe economie.

A patra cauză vine din faptul că piaţa de energie, aşa cum a fost ea gândită pe principiul că energia este o marfă şi nu un serviciu public, funcţionează inegal în blocul economic european. Astfel, fostele ţări socialiste înregistrează preţuri mai mari ale energiei la consumatori, fie ei persoane fizice sau unităţi industriale. Dar ce am făcut noi de 15 ani încoace? Aşa cum arătam anterior, am oprit capacităţile de producţie pe cărbune, nu am investit în hidrocentrale şi este cunoscută situaţia cu cele trei hidrocentrale de pe Jiul superior, unde ar mai fi lucrări de câteva procente pentru a fi terminate, pentru că hidrocentralele sunt un foarte bun mijloc de menţinere a calităţii energiei electrice (frecvenţă şi valoarea tensiunii nominale). Nu am investit nici în folosirea celor două hidrocentrale de pe Oltul inferior, care sunt prevăzute cu *grup reversibil,* în sensul că generatoarele pot deveni motoare de pompat apa în amonte, stocând astfel energie care ar putea fi folosită atunci când avem un deficit de producţie. Ar mai fi de făcut la aceste două hidrocentrale bazinul de stocare. Din punct de vedere investiţional, comparativ cu ceea ce s-a realizat, este o nimica toată! Deci să nu mai vorbim de declaraţiile pompoase şi doar mediatice ale ministrului Energiei cum că proiectul Tarniţa Lăpuşteşti este proiectul de suflet al său şi că va fi realizat cu orice preţ! Să fim serioşi – acest proiect este cunoscut de 70 de ani, au fost făcute studii de fezabilitate care au fost acceptate de Banca Mondială şi Fondul Monetar Internaţional şi-l auzim acum pe ministru cum va face un alt studiu! Eventual care să arate că este prea scump! Hidrocentralele au fost practic abandonate, lacurile sunt colmatate, în Curtea de Argeş se observă dezarmant acest lucru. Dar, după opt ani de tergiversări penibile, a fost desemnat câştigătorul licitaţiei pentru modernizarea hidrocentralei Vidraru, unde sperăm că lucrările vor fi de calitate şi că această perlă a energeticii româneşti va străluci în continuare

Ce se întâmplă pe segmentul energeticii nucleare este şi mai ciudat. În loc să fi avut cele patru grupuri nucleare finalizate, din 2007, anul conectării la reţea a grupului nr. 2, practic lucrările au fost abandonate. Mai mult, ne trezim cu varianta folosirii reactoarelor nucleare mici pe amplasamentul fostei centrale termice de la Doiceşti, fără ca firma americană NuScale, deţinătoarea tehnologiei şi aflată în insolvenţă, să fi fost capabilă să finalizeze contractul pe care l-a avut cu statul american Idaho pentru o centrală similară nici după cinci ani de depăşire a termenului contractual. Prin contrast, Polonia, Bulgaria, Slovacia, Cehia au încheiat memorandumuri de înţelegere cu toate companiile care se ocupă cu noul concept tehnologic SMR (reactoare modulare mici), fără a se implica în cheltuieli aşa cum o face guvernul nostru. Noi suntem singurii care am injectat câteva zeci de milioane în acest proiect fără a avea certitudinea unei soluţii mai bune decât aceea de a termina grupurile rămase neterminate la Cernavodă. Să arătăm că sutele de milioane de euro investite în infrastructura centralei nucleare de la Cernavodă, concepută şi construită pentru patru grupuri, nu produce de 20 de ani! În Uniunea Europeană există o alianţă industrială a ţărilor cu capabilităţi în tehnologii nucleare, creată cu scopul de a aduce tehnologia SMR în stadiul comercial civil. România fiind membru al Uniunii Europene, nu intră în această alianţă şi decide să investească *original.* Au fost semnate memorandumuri de cooperare cu partenerul strategic SUA pentru construcţia celor două grupuri clasice nucleare de la Cernavodă şi pentru o nouă centrală pe amplasamentul Doiceşti cu noua tehnologie SMR.

De curând, ELCEN a semnat cu compania americană SAGE pentru un studiu de fezabilitate privind folosirea apei geotermale la încălzirea oraşului Bucureşti. Iarăşi lucruri vechi: prin anii 1980, Întreprinderea de Distribuţie a Energiei Bucureşti IDEB avea un inspectorat pentru dezvoltarea tehnologiilor de folosire a resurselor regenerabile de energie, existau foraje făcute de FORADEX la Otopeni şi la Casa Scânteii pentru extracţia apei fierbinţi din adâncuri, apă care, după ce trecea prin schimbătoarele de căldură, era reinjectată în pământ. Se prezentau rapoarte lunare la Ministerul Energiei, unde exista un grup de specialişti dintre care ne amintim de inginerele Laura Brânzan şi Cristina Andreev, respectiv, inginerul Claudiu Săvulescu.

→

Monografia ICH Argeş

Nicolae BADEA, Paul GHEORGHIESCU,
Alexandru GHEORGHIESCU

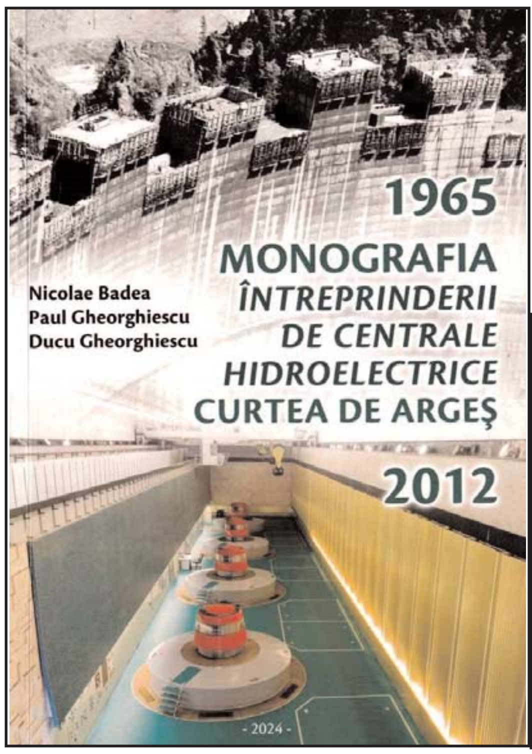
Monografia, oglindă a trecerii noastre prin lume. Ce reuşim să lăsăm în efemera noastră trecere prin această lume? Este întrebarea pe care ne-o punem, majoritatea dintre noi, atunci când se apropie încheierea misiunii noastre pe Pământ.

De aceea, la vârste avansate, oamenii încep să manifeste interes pentru istoria comunităţii din care au făcut/încă mai fac parte, să aibă evident sentimentul că *au făcut istorie* prin prezenţa şi acţiunea lor în viaţa social-economică în care şi-au îndeplinit demersul profesional.

Interesul pentru aceste istorii locale sau studii monografice a devenit în ultimii ani mai prezent şi mai consistent ca oricând, oamenii de rând din generaţii diferite simţind nevoia să-şi redescopere/descopere colegii şi prietenii alături de care au muncit, dar şi fapte, întâmplări şi valori materiale la a căror realizare au contribuit în timp.

Monografia este o istorie a oamenilor de rând, scrisă de oameni de rând, în care amintirile şi trăirile lor, povestite sau consemnate la un moment dat, compun istoria unei colectivităţi ai cărei membri, legaţi între ei printr-o organizare formală, activă, şi o interdependenţă sufletească, au trăit, au gândit şi au acţionat pentru o cauză comună.

Monografia Întreprinderii de Centrale Hidroelectrice Argeş este istoria unor oameni obişnuiţi şi a faptelor lor, oameni care în anii '60 ai secolului XX *au luat în stăpânire Cetăţile de Lumină ale văii Argeşului,* în care apa râului şi a afluenţilor acestuia se transformă miraculos în energie electrică. Odată intraţi în profesie, crezul lor de viaţă a fost acela de a produce cât mai multă energie electrică, energia ce face mai uşoară viaţa semenilor şi pe noi toţi mai fericiţi.

Întreprinderea de Centrale Hidroelectrice Argeş (denumire pe care o vom folosi în toată lucrarea indiferent de denumirile oficiale pe care le va avea în decursul timpului) s-a născut şi a funcţionat 25 de ani, într-o perioadă istorică în care cultul muncii (obligaţia şi plăcerea de a munci) venea din convingeri de conştiinţă cultivate de un sistem social-economic de tip socialist, care opera cu mijloace de propagandă ideologică specifice şi mai puţin cu pârghii de cointeresare materială (sistem mai greu de înţeles astăzi, dar care pe termen scurt a dat rezultate).

Din această perioadă vom redescoperi trăirile intense ale începuturilor în care am deprins tainele unei *profesii* (*meserie* ar fi prea puţin spus) atât de incitante, în care ne-am îndrăgostit de turbinele şi generatoarele noastre şi de centrala subterană, *palatul subteran* sau *sala de operă* – aşa cum numeau vizitatorii străini prima centrală subterană din România.

Tot din aceeaşi perioadă vom prezenta eforturile făcute de către aceiaşi oameni ai începuturilor, de a pune în funcţiune şi a exploata cu responsabilitate centralele din amenajarea Argeş aval, dar şi a centralelor realizate în amenajările Dâmboviţa şi Râul Târgului, într-o perioadă în care România trecea printr-o criză energetică de proporţii (ani '80 ai secolului XX) şi în care producerea fiecărui kilowatt-oră era o binefacere pentru economia naţională şi confortul nostru al tuturor.

Vom rememora şi trăirile la fel de intense ale perioadei de după anul 1989, când ordinea vieţii sociale şi economice din România a fost perturbată de noile reguli ale economiei de piaţă, perioadă în care cultul muncii şi conştiinţa profesională au fost marcate de cointeresarea materială (instrument specific economiei de piaţă), ceea ce a alterat mult ideea de conştiinţă profesi-onală, ataşament şi responsabilitate faţă de instala-ţiile centralelor şi faţă de rezultatele economice ale activităţii.

Din fericire, hidro-energetica românească şi implicit centralele din amenajarea râului Argeş au scăpat de unul dintre procesele menite să submineze economia naţională şi să o aservească altor interese, procesul de privatizare (motivat de lipsa de performanţă tehnică şi economică a instalaţiilor ce devin necompetitive în economia mondială).

Rămase proprietate a statului, centralele ame-najării Argeş pot aduce în continuare beneficii poporului român.

O monografie, spre deosebire de alte scrieri, este *o istorie fără sfârşit,* ea nu se încheie niciodată, ci aşteaptă trecerea timpului pentru a se putea scrie un nou capitol.

Scrierile monografice sunt în general fapte şi evenimente devenite istorie şi nicidecum evenimente la zi, aceasta pentru a nu da naştere la controverse, resentimente sau divergenţe de opinii, în care să fie implicaţi actori ai momentului.

Din aceste motive am oprit prezentarea eve-nimentelor la nivelul anului 2012, anul celebrei *insolvenţe* trăite de societatea Hidroelectrica şi subunităţile sale administrative. Evenimentele din perioada insolvenţei ar fi fost dificil de documentat de către noi, deoarece documentele legate de aceasta sunt încă secrete de serviciu, iar o parte din actorii evenimentelor sunt încă în funcţii publice/admi-nistrative importante.

Este de datoria reprezentanţilor celor ce au făcut istoria întreprinderii după anul 2012 să-şi asume obligaţia continuării scrierii acestei monografii.

De ce am scris această monografie? Din dorinţa exprimată unanim de foştii lucrători ai Întreprinderii, pe care i-am consultat de-a lungul anilor, de a aduce în memoria colectivă (a trăitorilor acelor vremuri, atâţi câţi mai există, a urmaşilor acestora, dar şi a celor care sunt astăzi în activitate în hidrocentrale), faptele de muncă pe care aceştia le-au săvârşit în beneficiul colectivităţii din care au făcut parte.

Monografia, ca *fragment* din istoria unei colec-tivităţi, reprezintă în primul rând un omagiu (cu o componentă uriaşă de respect şi recunoştinţă) adus înaintaşilor care au creat, au activat şi au asigurat continuitatea activităţii de exploatare a centralelor hidroelectrice din amenajarea râului Argeş, slujind această profesiune de vârf din sfera preocupărilor societăţilor moderne.

Pentru generaţia lucrătorilor din anii de punere în funcţiune a centralelor din amenajarea Argeş, prezenta monografie poate fi asimilată şi cu o lecţie de viaţă, un transfer nepreţuit de experienţă lăsată lucrătorilor din noile generaţii de către cei care au creat această profesiune.

Când ne-am hotărât să scriem Monografia Întreprinderii, ne-am asumat cu bună ştiinţă o sarcină foarte anevoioasă, venită din nevoia de a ordona şi documenta volumul uriaş de informaţii acumulate în cei peste patruzeci de ani de activitate, informaţii peste care exista riscul să se aştearnă praful gros al uitării. Să ne gândim numai la experienţa tehnică şi managerială câştigată în anii de dinainte de 1989, considerată, în numele noii *libertăţi* câştigate, ca fiind *reminiscenţe comuniste.*

Noi, autorii, dintre puţinii *oameni ai începuturilor* (purtători de informaţii direct de la sursă), am folosit pentru rememorarea faptelor şi evenimentelor date din jurnalele şi caietele personale, documente din arhiva personală. De un ajutor deosebit ne-au fost şi amintirile unui număr mare de foşti lucrători, cu care ne-am străduit să stăm de vorbă.

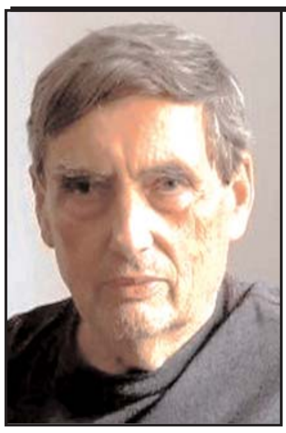
Ţinem să mulţumim pe această cale tuturor celor care ne-au ajutat cu informaţii, evocări şi imagini fotografice ale faptelor petrecute, cu amintiri perso-nale sau referitoare la colegii lor de muncă.

Mulţumim, de asemenea, Asociaţiei Rest.Art din Curtea de Argeş, preocupată de readucerea în atenţia locuitorilor din zonă a unor momente de istorie.

Este vorba despre o carte masivă, de aproape 700 de pagini, format intermediar spre mare, intitulată *Monografia Întreprinderii de Centrale Hidroelectrice Curtea de Argeş, 1965-2012* (de aici abrevierea ICH, cu pronunţarea uzuală, folclorică i-aş zice, *icehaş*), scrisă de inginerii Nicolae Badea, Paul Gheorghiescu şi Alexandru Gheorghiescu, iniţiativă a Asociaţiei Rest.Art, Curtea de Argeş, publicată în 2024 la Editura Nouă, Bucureşti. Autorii au lucrat fiecare mai multe decenii în sectorul hidroe-nergetic, mai ales pe Argeş, primii doi, seniorii, cu diverse funcţii de răspundere, toţi trei fiind coautori şi a altor lucrări privind istoria hidro-energeticii argeşene/româneşti. Un conţinut extrem de bogat, bine docu-mentat, profesionist, divers. De toată lauda eforturile autorilor, *nevoia de memorie* fiind tot mai acută în vremurile noastre – iar Argeşul de Sus având multe de amintit şi de spus argeşenilor de azi şi, desigur, de mâine. Alăturat, sunt reluate primele pagini ale volumului. (Gh. Păun)

La Institutul de Cercetări şi Modernizări Energetice, ICEMENERG, era în derulare un program naţional de instalare de turbine eoliene tip Savonius pentru folosirea energiei vântului la irigarea suprafeţelor agricole deţinute de IAS-urile din judeţul Ilfov, iar inginerul Ţânţăreanu reuşise instalarea pe muntele Semenic a primei turbine eoliene construite în România şi aceasta în anii '80-'90 ai secolului trecut. Oraşul Beiuş are de 20 de ani un sistem de încălzire cu apă geotermală, Salonta – Bihor are opt clădiri publice încălzite cu apă geotermală. Judeţului Ilfov avea în 2018 două proiecte, unul pentru încălzirea a circa 8000 de apartamente şi case din Otopeni, Baloteşti, Moara Vlăsiei, Snagov şi Gruiu, totalizând 100 de milioane de euro investiţii. Al doilea proiect se referea la dezvoltarea turismului balnear cu ape geotermale la Institutul de Geriatrie Ana Aslan astfel încât să existe acolo 100 de locuri de cazare şi tratament. Se ştie că în anul 2016 austriecii de la Therme au realizat în Otopeni una dintre cele mai moderne, poate cea mai modernă, staţiune de folosire a apelor geotermale la nivel european. Oraşul Călimăneşti deţine trei sonde de foraj executate de Foradex Bucureşti pentru extracţia apei vulcanice de la 3000 m adâncime de sub muntele Cozia, la o temperatură în jur de 90°, folosită la încălzirea blocurilor din Călimăneşti, dar şi a hotelurilor de odihnă şi tratament din Călimăneşti şi Căciulata, unde sunt 4000 de locuri de odihnă şi tratament. Ne întrebăm de ce autorităţile ignoră existenţa unor studii concrete de folosire a apei geotermale şi plătesc pentru un studiu de fezabilitate prin care să (re)descoperim apa caldă din adâncurile Capitalei. (Va urma.)

Istoria de lângă noi

MECIPT – sfârşit de epocă

Dan D. FARCAŞ

MECIPT-1 (Maşina Electronică de Calcul a Institutului Politehnic din Timişoara) a fost primul calculator electronic alfanumeric (deşi de primă generaţie) şi primul din mediul universitar din România. Era firesc deci ca, încă de la început, mulţi specialişti să devină interesaţi de principiile sale de funcţionare şi de posibilităţile de utilizare.

În primăvara anului 1962, profesorul A. Geier a ţinut un curs introductiv, la care am avut şi eu şansa să asist, deşi lucram încă în altă parte. Apoi, creatorii calculatorului, Iosif Kaufmann şi William Löwenfeld, ajutaţi de Vasile Baltac şi de mine, am ţinut în iarna 1963-64 un curs mai detaliat despre MECIPT-1, mai ales pentru cadrele politehnicii. Şi profesorul Alexandru Rogojan a ţinut, pentru studenţi, un curs de programare în 1962-63, dar la modul teoretic, cu informaţii preluate din literatură şi fără legătură cu calculatorul MECIPT.

Au existat şi cursuri pentru studenţi. Cred că a fost iniţiativa profesorului Grigore Moisil ca, mai mulţi ani la rând, începând cu 1963, circa treizeci de studenţi, absolvenţi ai anului 4 ai facultăţilor de matematică, să facă – toată luna iulie – practica de vară la acest calculator. În primul an au venit de la Bucureşti, Cluj şi Iaşi, în anul următor de la Bucureşti şi Cluj, apoi numai de la Bucureşti. Studenţilor li se ţineau lecţii zilnice la calculator. La aceste lecţii mai asistau şi persoane din afară. După prezentarea principiilor de funcţionare a calculatorului, făcută de constructori, în ultimele două săptămâni le vorbeam eu despre programare. La sfârşit se ţinea şi un colocviu, la care, cu toată exigenţa, evident treceau toţi. Dintre studenţii care au parcurs această formă amintesc pe Virgil Căzănescu, viitor profesor la Bucureşti, Alexandru Cicortaş, viitor profesor la Timişoara, Ştefan Ţigan, viitor profesor la Cluj.

Desigur, studenţii aveau şi mult timp liber. În cursul săptămânii m-am mai oferit drept ghid; i-am îndrumat spre muzee, spectacole sau chiar locuri din oraş care meritau să fie văzute. La sfârşit de săptămână, graţie abilităţilor lui Löwenfeld de a face rost de mijloace de transport şi de cazare, se organizau excursii şi în afara oraşului. Printre locurile vizitate menţionez: Cazanele Dunării, Porţile de Fier, Băile Herculane, Reşiţa, Muntele Semenic, Peştera Comarnic, Vila Claus, Văliug, Crivaia, lacul Secu, Cheile Caraşului, Cetatea Caraşului, multe dintre aceste obiective presupunând şi drumeţii lungi, în care, de obicei, eu eram ghid. În plus, în fiecare an s-au organizat vizite cu studenţii la fabrica de bere din Timişoara, de care ne lega colaborarea în domeniul benzilor perforate.

Aşa cum am spus într-un episod anterior, Centrul de calcul al politehnicii timişorene avea două componente: pe de o parte, colectivul MECIPT, care construise şi exploatase calculatorul MECIPT-1, colectiv condus de constructorii maşinii, William Löwenfeld şi Iosif Kaufmann, iar, pe de altă parte, un colectiv din cadrul catedrei de electronică, angajat în construirea CETA (Calculator Electronic Tranzistorizat Automat), colectiv condus de şeful de catedră, profesorul Alexandru Rogojan, prorector. Finalizarea acestui calculator se tot amâna, întrucât profesorul Rogojan, ori de câte ori auzea de o nouă cucerire în acest domeniu, reorienta proiectele sale pentru a o cuprinde şi pe aceasta în viitorul calculator. Prin ironia sorţii, în 1964 colectivul de la Institutul de Fizică Atomică a expus, la pavilionul expoziţiei naţionale, „calculatorul electronic tranzistorizat" CET-500, recent terminat, cu un nume foarte apropiat de CETA, ceea ce nu l-a dezarmat însă pe profesorul Rogojan. El ţinea, în plus, să participe la fiecare detaliu de construire a acestui echipament. Ca secretar al centrului de calcul, responsabil cu planurile de cercetare ştiinţifică, m-am simţit uneori extrem de jenat când subordonaţii săi direcţi din catedră mă întrebau pe mine dacă „şefu" a introdus sau nu în planul de anul acesta cutare sau cutare temă, pe care ei ar fi dorit s-o realizeze. Toate acestea au făcut ca CETA să fie finalizat abia în 1972, când în România se construiau deja, în serie, calculatoare de generaţia a treia. El a devenit doar o piesă de laborator, pe care studenţii puteau învăţa elementele de bază ale unui hardware.

Kaufmann şi Löwenfeld erau, dimpotrivă, oameni ai finalizării. Mi-au explicat că ei aveau un principiu extrem de sănătos: hotărâseră, la vremea respectivă, că în MECIPT-1 vor intra toate ideile care le-au venit până în ziua Z ora H, trecând apoi la realizare. Toate ideile care urmau să le vină după această dată urmau să contribuie la realizarea calculatorului MECIPT-2 ş.a.m.d.

Cu toate acestea, profitând de faima calculatorului MECIPT, profesorul Rogojan, care avea relaţii excelente la „forurile superioare", a reuşit să obţină ca, în toamna anului 1964, să se înfiinţeze, la anul IV electromecanică, o grupă de specializare în calculatoare electronice, singura cu acest profil din ţară. Cu această ocazie, Baltac a fost încadrat ca lector, cu funcţia de bază la catedra lui Rogojan.

Din februarie 1965 am fost şi eu nominalizat să ţin seminarul de algebră booleană şi aritmetică binară (inclusiv diverse tipuri de sumatoare) la această grupă. Cursul îl ţinea şeful catedrei de matematică din Facultatea de Electrotehnică – profesorul Ioan Sălăgean. În toamna acelui an, deci în primul semestru al anului V, cu aceeaşi grupă făceam seminarii şi laboratoare de programare la calculatorul MECIPT-1, de fapt un mic curs, deoarece profesorul Sălăgean expunea programarea în general, fără a se referi la un calculator anume. Baltac ţinea seminarii la cursul lui Rogojan, pe partea electronică a calculatoarelor. Aceste sarcini didactice s-au menţinut şi la următoarele două serii, până în vara anului 1967.

Aşadar, primii ingineri specializaţi în calculatoare din România (cuvântul „informatică" nu intrase încă în vocabularul limbii române) şi-au început activitatea în 1966, la Timişoara. Între absolvenţii acestei prime grupe merită o menţiune Luminiţa Stahie, viitoarea soţie a lui Baltac, mai târziu cu o carieră interesantă ca director în industria de calculatoare.

În 1966, Ministerul Învăţământului a aprobat transformarea grupei de specializare în secţie cu specialitatea calculatoare electronice, în cadrul Facultăţii de Electrotehnică. A fost, din nou, prima de acest fel din România. Meritul era tot al profesorului Rogojan, care a făcut demersurile necesare şi a structurat cursurile care urmau să se ţină. Desigur, a contat prestigiul – prin MECIPT – al politehnicii timişorene, singurul institut de învăţământ superior din ţară în care se construise până atunci un calculator electronic.

În vara anului 1966, Rogojan obţinuse şi dreptul de a conduce doctorate, iar Baltac a fost unul dintre primii admişi. Din septembrie 1966 Baltac a plecat la o specializare de zece luni, în domeniul calculatoarelor, la Cambridge. Am fost tot timpul în corespondenţă cu el. Pentru un moment, a apărut chiar ideea de a mă ajuta la simularea modelului de reţele neuronale pe calculatorul ATLAS care se afla acolo, dar ideea a fost abandonată, între altele, pentru că el nu mai era la curent cu ultimele detalii ale modelului şi era complicat să i le expun de la distanţă.

În afară de cursurile pentru studenţi, am mai ţinut expuneri, în 1965, şi la cursuri interne de programare pentru cadrele didactice din politehnică, iar, în primăvara lui 1966, la un curs postuniversitar, de cinci săptămâni, ţinut în principal pentru specialişti de la uzina „Electroputere Craiova", dar la care au venit şi cursanţi din mai multe întreprinderi din Banat.

În anul universitar care a urmat – 1967/68 – atât cursurile de programare, cât şi seminariile şi lucrările de laborator aferente au fost încredinţate lui Iosif Kaufmann, reabilitat în sfârşit şi repus în drepturi.

În 1963, colectivul MECIPT lucra deja la proiectarea calculatorului MECIPT-2, cu tranzistoare de germaniu, prinse pe circuite imprimate. Memoria urma să fie pe inele de ferită. Conducerea politehnicii a refuzat finanţarea (pe baza principiului să dăm banii pe rând, când unui colectiv, când celuilalt, iar cei de la MECIPT au fost ultimii care au primit...). Löwenfeld a găsit atunci că DSAPC Banat (Direcţia de Sistematizare, Arhitectură şi Proiectare a Construcţiilor), care rulase multe aplicaţii pe MECIPT-1, putea fi interesată să devină proprietara viitoarei maşini.

Calculatorul MECIPT-2 a fost terminat la sfârşitul anului 1965, iar în primăvara următoare funcţiona din plin la DSAPC. A venit vorba şi de un calculator MECIPT-3, care însă n-a mai fost construit. În aceeaşi perioadă au avut loc şi discuţii privind înfiinţarea unui „cartel" naţional vizând fabricarea în serie a unui calculator electronic de concepţie românească. Protagoniştii ar fi fost, pe de o parte, Löwenfeld şi Kaufmann, iar, pe de alta, Armand Segal de la IFA, S. Schächter de la IPA, ambii din Bucureşti. Responsabil cu „software"-ul ar fi fost Andrei Weisz de la DSAPC.

Interese de nivel naţional au făcut însă ca acest plan să nu fie pus în practică. În ianuarie 1967 mi se ceruse, ca secretar al Centrului de calcul, să întocmesc şi să înaintez „forurilor superioare" un material voluminos cuprinzând practic CV-urile tuturor specialiştilor în calculatoare din Centru şi al celor care aveau legătură cu calculatorul MECIPT, evidenţiind realizările practice şi lucrările publicate. Acţiunea se declanşase după o plenară a Partidului Comunist Român (PCR), din decembrie 1966, care a constatat rămânerea noastră în urmă în domeniul calculatoarelor şi care a cerut, ca un prim pas, Consiliului Naţional al Cercetării Ştiinţifice să inventarieze toţi specialiştii din acest sector din România.

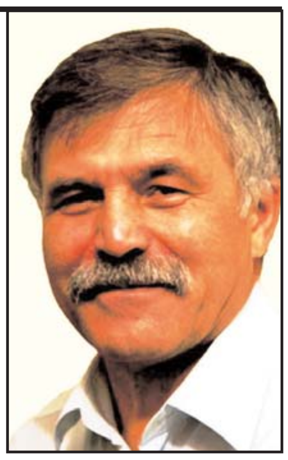
În iulie 1967, o comisie, în frunte cu un trimis de la Comitetul Central al PCR, a apărut la Facultatea de Electrotehnică şi a chemat la un interviu principalele persoane de pe materialul pe care îl elaborasem în ianuarie. Cu ocazia aceasta ni s-a propus, inclusiv lui Baltac şi mie, să mergem la Bucureşti, la un institut cu profil de cercetare, care va avea ca sarcină asimilarea în producţie a unui calculator electronic, care urma să fie fabricat în serie, pe bază de licenţă, în România. De fapt, am înţeles ulterior, era vorba de viitorul Institut pentru Tehnică de Calcul (ITC) şi de calculatoarele „Felix".

Eu le-am spus că aş fi de acord, dar aveam deja un alt angajament. În septembrie 1967 m-am şi transferat „în interes de serviciu" la nou înfiinţata CEPECA din Bucureşti. Baltac a ajuns, peste puţin timp, într-o funcţie importantă de conducere la ITC Bucureşti. Mult mai târziu va ajunge secretar de stat pentru tehnică de calcul, atât în timpul lui Ceauşescu, dar şi la începutul anilor nouăzeci, fiind apoi conducător al unor firme şi asociaţii importante de informatică.

Alţi colegi, printre care Tibi Ilin, ori soţii Gavrilescu, vor fi angajaţi la filiala ITC din Timişoara, primul devenind chiar director aici. Ştefan Mărusţer se va muta la Facultatea de Matematică a Universităţii din Timişoara, unde va face carieră ca profesor, devenind şi decan după 1990.

→

Îngerul păzitor

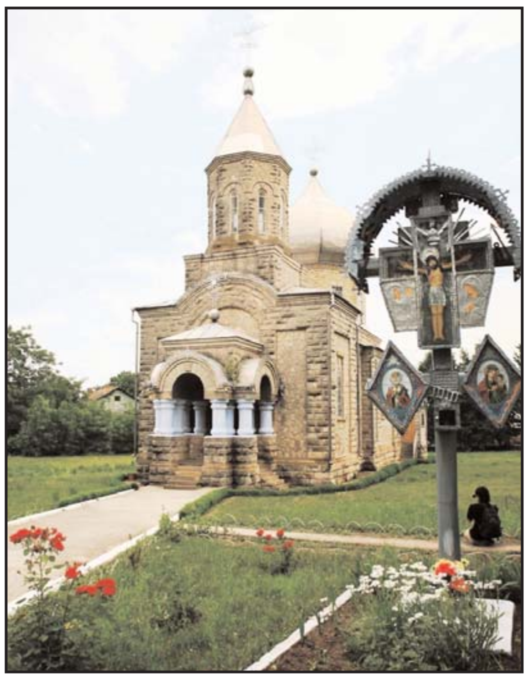

Alecu RENIŢĂ

Ucrainenii mă amuzau prin felul lor de a-şi exterioriza uimirea şi bucuria. Din prima oră de călătorie pe apă, tot ce vedeau ei pe pământul Moldovei îi încânta ca pe nişte copii scăpaţi dintr-un orfelinat. La orice staţionare, de câte ori ieşeam pe mal, se mirau de bogăţiile pământului moldovenesc: de livezile încărcate de rod, de satele pitoreşti pline de verdeaţă şi de casele arătoase, de oamenii binevoitori care le vorbeau într-o limbă melodioasă, necunoscută, şi care le dăruiau cu bucurie fructe şi legume din grădina lor. A doua zi, după întâlnirea de la Naslavcea, am ajuns în orăşelul Otaci. Chiar pe mal, se întindea piaţa agricolă, una obişnuită, ca multe altele din localităţile nistrene. Îi însoţeam pe ucraineni printre maşini, căruţe şi tarabe, iar ei, uimiţi, întrebau de trei-patru ori preţurile şi nicidecum nu le venea a crede că fructele şi legumele pot fi atât de ieftine. Au cumpărat cu duiumul sacoşe de piersici, caise, prune, roşii, gogoşari, că nu mai rămăsese loc în bărci pentru călători şi pentru două damigene de vin alb şi roşu. Spectacolul a continuat şi seara, când am întins corturile pentru popas pe o insulă mare din mijlocul Nistrului. Jur-împrejur creşteau pomi fructiferi sălbătăciţi, dar doldora de rod: zarzări, peri, meri, corcoduşi, vişini. Ucrainenii tot întrebau, dacă au voie să culeagă, să mănânce fructe pe săturate. Le explicam că putem întâlni în afara localităţilor nu doar pomi singuratici, dar şi pâlcuri întregi de arbori fructiferi, care rodesc fără îngrijire, că avem mii de hectare de perdele de protecţie, între terenurile agricole, încărcate de fructe şi pomuşoare, că oricine are poftă, le poate strânge fără nicio restricţie. Le spun, iar ei o iau de poveste, că bogăţia de fructe lăsate în grija naturii mai mult le mănâncă păsările şi animalele sălbatice decât oamenii, fiindcă fiecare moldovean are tot ce îi trebuie în grădina de lângă casă: o mică livadă de 10-15 pomi roditori, o vie cu 30-50 de butuci din soiuri alese de struguri pentru masă şi vinuri, o parcelă pentru zarzavaturi. Ucrainenii abia intraseră în Moldova şi încă refuzau să creadă că pomii din preajmă cresc de la sine, că cine doreşte poate veni pe insulă şi poate culege fructe cât îi pofteşte inima. „Aveţi o ţară binecuvântată de Dumnezeu! Aici e raiul pe pământ!”, ne-au spus oaspeţii după ce au gustat şi din vinul cumpărat de la Otaci.

Încercam să-i apropii pe ucraineni, îi îndemnam să se simtă cât mai bine în călătoria pe pământul moldovenesc, dar dânşii evitau să vorbească deschis şi să intre în alte subiecte decât cele legate de Nistru. Probabil, se spionau reciproc între ei şi nici noi nu le inspiram încredere totală. Din prima seară, la focul de tabără, ne-am privit în ochi. Era un fel de a comunica şi de a înţelege ce şi cât de sincer se poate vorbi şi discuta. Spaima de a fi turnat la securitate nu o puteai alunga nici în pădure, nici pe malul Nistrului, nici pe insulele singuratice. Regimul reuşise să bage frica în oase la aproape 300 de milioane de cetăţeni sovietici, să-i molipsească de spionită, de neîncredere reciprocă, să se suspecteze la serviciu, în comunitate şi chiar în familie. Stafia turnătorului omniprezent bântuia de la Sahalin până la Prut. Rar, foarte rar, îndrăznea cineva să spună ceea ce gândea şi simţea. Până şi oamenii simpli se păleau cu palma peste gură, când le ieşea o vorbă mai aspră la adresa unor autorităţi birocratizate şi ineficiente. Totuşi, la Lencăuţi, o bijuterie de sat, cocoţat deasupra Nistrului, s-a ivit ocazia să ating câteva subiecte tabu, să rup tăcerea şi să ies din limbajul papagalicesc de a repeta cuvintele şablon emanate de partid, cuvinte moarte, dar obligatorii în orice discuţie dintre cetăţenii sovietici.

Spre surprinderea mea, în curtea bisericii din Lencăuţi (în imagine) am dat peste un monument „înălţat în anul 1936 în memoria eroilor neamului românesc”, cu stema regală gravată pe lespedea de marmoră, cu lista de nume ale sătenilor căzuţi pe câmpul de luptă, cu rânduri de omagiere şi recunoştinţă săpate în piatră. Monumentul venea din alte timpuri, supravieţuise nu ştiu prin ce minune, avea o frumuseţe simplă, naturală şi se finaliza, sus, cu o cruce sculptată. Din straturile groase de vopsea, aşternute peste inscripţii, scorojite de soare şi spălate de ploi, nu rămăsese aproape nimic. Literele adâncite în piatră aveau claritate şi puteau fi citite uşor.

Oaspeţii, văzând grafia latină încadrată elegant între ţarţamuri de drapel, au crezut că e vorba de un mormânt comun al nemţilor ucişi în război. Au privit nedumeriţi unul la altul şi m-au întrebat:

– Cum de nu l-au distrus „moscalii”? În Ucraina le-au făcut una cu pământul.

– Nu e vorba de nemţi. E un monument înălţat în memoria eroilor de aici, din Lencăuţi, care au luptat în primul război pentru reîntregirea României.

De după învelişul subţire de var le arăt coroana regală, apoi le citesc textul în română şi îl traduc în rusă. Curioşi, mă întreabă de unde cunosc şi când am învăţat limba română. Le răspund, că e limba mea maternă, nu e una străină. Apoi, curiozitatea şi nedumerirea lor se amplifică.

– Din ceea ce ne spui reiese că moldovenii au luptat pentru reîntregirea României? Ce interes aveau să moară pentru o altă ţară? Din câte am învăţat, România a atacat Moldova în 1918 şi a ocupat-o, iar poporul moldovenesc a opus o rezistenţă eroică şi a cerut ajutorul Uniunii Sovietice. După războiul civil din Rusia, când Armata Roşie s-a întărit, ea a trecut Nistrul şi a eliberat Basarabia de sub ocupaţia României.

Uneori, pentru cei umiliţi şi lipsiţi de drepturi naţionale, vin clipe absolut neaşteptate, când, atinşi din întâmplare pe struna cea mai dureroasă, uită de sentimentul de autoconservare, de spaimele genetice şi răbufnesc ca un vulcan adormit, aruncând în jur, aproape inconştienţi, lava adevărului înăbuşită ani în şir. Fără să vreau, îi întreb pe ucraineni pe şleau, dacă îi interesează istoria adevărată sau anecdotele ideologice? La rugămintea lor, le spun fără ocolişuri, foarte clar şi pe scurt, despre unitatea din vechime a românilor, indiferent de frontierele artificiale croite de cele trei imperii pe pământurile noastre, despre tragedia dezmembrării Moldovei istorice la 1812 şi despre rusificarea cumplită timp de un secol, când au fost închise toate şcolile şi bisericile în limba băştinaşilor. Le vorbesc despre Parlamentul „Sfatul Ţării” de la Chişinău, ales legal în 1917, şi despre decizia sa istorică din 27 martie 1918, când a votat Unirea Basarabiei cu Patria-Mamă – România. Le arăt biserica ortodoxă din faţă, ridicată după reîntregire, monumentul eroilor, le spun ce operă uriaşă a realizat şcoala românească pentru populaţia băştinaşă analfabetă şi cum la 28 iunie 1940 URSS, în urma înţelegerii criminale între Stalin şi Hitler, ocupă estul României, adică Basarabia, nordul Bucovinei şi Ţinutul Herţa, cu o populaţie de peste 4 milioane de cetăţeni români.

Mă opresc să-mi trag sufletul şi privesc chipurile colegilor mei de la Chişinău şi ale ucrainenilor. Păreau luminate de monumentul-relicvă, de crucea din vârf proiectată pe imensitatea cerului şi de cuvintele desprinse din inimă. Din adâncuri înăbuşite de tăcere, auzeam voci dragi, care mă îmbărbătau şi licăreau peste bezna nedreptăţilor, ca opaiţele pâlpâinde de la icoanele din casele basarabenilor. Dincolo de Nistru începeau să se adune nori de ploaie. Un vântuleţ abia simţit mai mişcă o filă din istoria noastră exilată şi interzisă. Nu mă puteam opri: m-aş fi sufocat între dorinţa de a spune adevărul până la capăt şi teama de consecinţe, dacă din prudenţă îmi întrerupeam expunerea.

– Moscova ne-a rupt de la ţara noastră, România, am continuat pe o voce descătuşată şi mărturisitoare. Ea a umplut lumea cu minciuni: că moldovenii sunt o naţiune diferită de români, că au o altă cultură, tradiţie, istorie şi limbă. E cea mai insultătoare şi absurdă scornire a ideologilor de la Kremlin la adresa noastră. Orice intelectual basarabean, care respectă adevărul şi nu minciuna, o să vă spună acelaşi lucru – moldovenii sunt români get-beget, vorbesc limba română şi ţara lor adevărată e România. Dar, la fel de adevărat este că cine nu repetă şi nu propagă minciunile Moscovei despre naţiunea „moldovenească” e fugărit de la studii, e scos din serviciu, e marginalizat în societate şi, dacă îndrăzneşte să afirme public că moldovenii sunt români, e dus la casa de nebuni sau la „reeducare”, în închisoare. De altfel, până la moartea lui Stalin şi încă cinci-şase ani după dispariţia tiranului, în Codul penal al RSS Ucrainene exista un articol special ce stabilea că moldovenii, care îndrăzneau să se identifice ca români, erau supuşi pedepselor şi condamnaţi. Aveam dreptul să declarăm că suntem papuaşi, calmuci sau orice specie de pe glob, dar numai nu ceea ce ne-a făcut Dumnezeu – români.

După ce am tăcut, ucrainenii, cu ochii dilataţi de mirare, se uitau unul la altul, repetând aproape inconştient: aşadar, moldovenii sunt români, moldovenii sunt români… Doamne, de unde să ştim? Brusc, Roman Didula s-a apropiat de mine, mi-a strâns mâna, spunându-mi că suntem fraţi de suferinţă, că popoarele noastre se zbat pentru libertate şi îmi promite, pe durata expediţiei, să-mi povestească despre drama prin care a trecut şi trece Ucraina Apuseană.

Un fulger uriaş a spintecat cerul. O ploaie venită din senin ne-a mânat în pridvorul bisericii de la Lencăuţi. Stăteam cu toţii sub bolta de la intrare, iar sus, un înger păzitor, de pe care căzuse stratul de var, dezgolise o inscripţie veche, în alfabetul nostru românesc cu o rugăciune veşnică, în limba noastră prigonită de străini, în limba română. Ce gândire bolnavă o fi avut comisarul de la Kremlin de îşi închipuia că poate răpi îngerul păzitor al unui popor, acoperindu-l cu var?!

(Reluare din volumul Alecu Reniţă, *Pe Nistru, spre izvoare*, Editura România Pitorească, Bucureşti, 2021. Imaginea monumentului despre care este vorba, din faţa Bisericii din Lencăuţi, apare pe prima pagină a revistei.)

După câţiva ani, Löwenfeld a fost numit directorul Centrului Teritorial de Calcul din Timişoara. După alţi ani, el va fi pus în situaţia să emigreze în S.U.A., unde s-a stabilit lângă Pittsburg. Şi Kaufmann, care fusese angajat un timp la catedra lui Rogojan şi a predat limbaje de programare a emigrat, în aceeaşi perioadă, în Israel, dar s-a mutat peste puţin timp în Germania, la Münster, unde a predat un timp la Universitatea din localitate. Tehnicianul Hartmann s-a stabilit şi el în Germania, fiind angajat la firma Siemens.

După dispersarea specialiştilor, MECIPT-1 a fost oprit, întreţinerea sa devenind nerentabilă. Centrul de calcul al IPT, în forma sa din anii şaizeci, s-a dizolvat. În 1975, când politehnica timişoreană a fost dotată cu un calculator autohton „Felix C256”, Centrul de calcul a fost reînfiinţat în jurul acestuia, sub coordonarea prof. Alexandru Rogojan şi avându-l ca director pe prof. Aurel Soceneanţu.

Calculatoarele MECIPT-1 şi MECIPT-2, sau, mai exact, ceea ce a rămas din ele şi s-a putut reface (evident, nefuncţional), au fost expuse, în anul 2001, într-o secţie a Muzeului Banatului din bastionul cetăţii din Timişoara. Iniţiativa a fost a lui Horia Gligor, absolvent în 1968 al secţiei de calculatoare electronice, iar restaurarea a fost sprijinită, logistic şi financiar, de Dan Bedros, director general al firmei Alcatel România, care şi-a început şi el cariera ca tânăr absolvent al specializării calculatoare în 1967. În prezent, resturile MECIPT-1 au revenit la Universitatea Politehnica Timişoara (UPT), fiind piesa centrală a Muzeului UPT, alături de alte exponate. Sunt printre puţinele relicve, chiar pe plan mondial, ale unei epoci de pionierat.

Podul de reviste

De vorbă cu scriitoarea Claudia Partole

Raia ROGAC

…care, între altele, ne spune că, la nivel spiritual, s-a obţinut o descătuşare totală, o apropiere şi o contopire sufletească cu Ţara. Se putea întâmpla şi minunea Reîntregirii Neamului, dacă ar fi fost decisivă voinţa oamenilor cu simţire românească. Au prevalat însă interesele meschine…

Născută la 14 iunie 1955, Republica Moldova. Studiază la Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Filologie cu Specializare în Ziaristică (1972-1977).

Activează în domeniile literar şi ziaristic.

Începând cu anul 1982, editează cărţi de proză şi poezie pentru copii şi adulţi. Printre cele mai apreciate sunt cărţile pentru copii: *În aşteptarea mamei, De la facerea lumii citire, Când eram înger, Invazia, Floarea iubirii, Lola cea frumoasă, Motanul cel cu şapte vieţi* (poveste tradusă în italiană: *Il Gatto Farfallone,* Ed. Another Coffe Stories). Dintre cărţile pentru adolescenţi menţionăm: *Copilul din colivie, Prietenul meu eleniS. Jurnal naiv, Rebela, Fraierul.* O altă dimensiune a creaţiei artistice a protagonistei sunt cărţile pentru adulţi: *Păsări suntem când ne naştem, Psalmii Mariei Magdalena, O clipă, Eu sunt, Reculegere, Viaţa unei nopţi sau Totentanz* (roman tradus în italiană, *La vita di una notte,* Ed. Supernova, Venezia), *Peisaj cu Dimineţi şi Clipe, Ultima amantă, Trandafirul pustiului, Straniera* ş.a.

Este deţinătoarea mai multor distincţii: Premiul UNESCO, Diploma de Onoare IBBY, Premiul Uniunii Scriitorilor – proză; Premiul Ministerului Educaţiei al R. Moldova pentru dramaturgie; Premiul „Cartea Anului” la mai multe ediţii ale Salonului Internaţional de Carte pentru Copii şi Tineret (Chişinău). Premiile „Ion Creangă”, „Constantin Stere”, Medalia „Eminescu” ş.a.

Raia ROGAC: *Dragă Claudia, am realizat mai multe interviuri, având diverse motive, fie că primiseşi o distincţie prestigioasă, fie că am participat la o lansare interesantă de carte sau că mi-ai împărtăşit impresii de călătorie, eu chiar te-aş numi albinuţă călătoare, dar prilejul de data aceasta este calitatea de membru al Uniunii Scriitorilor din România, filiala literatură pentru copii şi adolescenţi, primită recent. După câte am înţeles, invitaţia vine de la colegii de peste Prut, şi e firesc acest lucru pentru că ai avut numeroase participări la saloane de carte din Bucureşti şi Iaşi, iar de la cel de pe lângă Biblioteca „Gheorghe Asachi” cred că nu ai lipsit niciodată, culegând laurii succesului meritat.*

Claudia Partole: Îmi place să fug de-acasă. Nu din teama de „urâtul care nu te lasă”, ci din dorinţa de a-mi aparţine. De a fi cu sine. E un fel de tabiet... De astă dată am ajuns la Broşteni, unde cândva a fost Nică a lui Ştefan a Petrei. Am încercat să mişc din loc piatra-bolovan care a doborât casa Irinucăi, dar, cum se vede, nu oricine poate s-o facă... Sunt pietre, pe care, metaforic zis, le mişcă doar cei aleşi a o face... Transferul la Filiala Literatură pentru Copii şi Tineret Bucureşti e doar o schimbare simbolică de titulatură. Oricum rămân membru al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova, doar că, prin această „mişcare” voi putea comunica şi cu elevii – copii, adolescenţi, din Ţară, voi avea o mai mare deschidere, dar, totodată, realizez că mi-am adăugat datorii, adică „poveri” şi drumuri mai multe. Până nu demult ajungeam la Saloanele de Carte de la Iaşi, unde am şi avut primele aprecieri... Le zici lauri!? De fapt, sunt nişte mici/mari bucurii şi realizări. Pentru lauri, e-he-he!, trebuie să trudeşti mult! Poate o viaţă! Mai am mult până a mă simţi împlinită. Iar ceea ce am obţinut până acum au fost, cred, trufandale creaţiei mele. Aprecierile, de obicei, le vezi în ochii cititorilor. Şi, dacă aceştia sunt micii-mari cititori, preţuirea se vede clar. Ochii sunt oglinda sufletului!

R.R.: *Pentru scriitor lectura şi scriitura sunt preocupări indispensabile. Cât îi revine fiecăreia din acestea din timpul preţios al Claudiei Partole?*

C.P.: Sunt indispensabile aceste două pasiuni, deşi mult prea diferite. Pentru mine. Bunăoară, nu-mi pot porunci: scrie! Mă frământ mult, mă zbucium, umblu supărată pe mine, mă feresc de masa de scris, răstorn casa cu josul în sus – fac orice, doar ca să nu mă apuc de scris. Iar în capul meu gândurile clocotesc. Şi ţine asta până explodez... Răbufnirea se poate produce ziua, dar cel mai des noaptea. Acasă sau cine ştie unde mă prinde gândul-idee-mesaj. Lectura e o salvare. Un deliciu. O descoperire de lume şi de sine. Pot să citesc şi atunci când nu ştiu ce să fac cu mine. Desigur, am cărţile mele şi, respectiv, autorii mei preferaţi.

R.R.: *Într-un recent interviu la emisiunea scriitorului Val Butnaru „Vânturile, valurile”, Ana Blandiana mărturisea: „Nu cunosc o formă mai limpede de fericire decât cititul, simt că voi citi până la moarte”, specificând şi că „a reciti e o bucurie şi mai mare decât a citi”. Pentru mine lectura e o mare plăcere de suflet. La acest capitol, ce mai ai de spus, dragă Claudia?*

C.P.: De când mă ţin minte citesc. Aş considera Cartea prima mare minune a Omenirii. Mi-e milă de acei care nu citesc! N-o zic prea categoric, cu spusa altcuiva, precum că mi-ar fi frică de oamenii care nu au citit nicio carte... Chiar dacă e aşa. Eu am ajuns să înţeleg că această minune – Cartea!, este cârja şi bastonul singurătăţii! Testarea (la nivel global) s-a produs în timpul pandemiei. Niciodată, bănuiesc, nu s-a citit atât de mult. Cei care sunt prieteni cu cartea şi o au drept confesor şi-au dat seama de valoarea acesteia.

R.R.: *Cum şi când a apărut cartea în mâna copiliţei Claudia?*

C.P.: Cred că a fost cea mai fericită clipă a copilului care descoperea lumea! Eu fiind de firea mea curioasă (calitate pe care o am până acum, o moştenesc din copilărie)... Abia începusem a buchisi, eram clasa întâi, când m-am dus la Biblioteca publică din satul meu Cotova (fostul judeţ Soroca), unde bibliotecară era chiar verişoara mamei. Mi-amintesc impresia pe care mi-au lăsat-o rafturile ticsite cu cărţi voluminoase. Şi marea mea nedumerire, dar şi necaz!, a fost faptul că bibliotecara mi-a dat cea mai subţirică carte. În sinea-mi m-am revoltat: „Şi se mai crede neam!” Până acasă, făcând popas pe vreun scaun de lângă poarta vreunui gospodar sau pe vreun trunchi rămas la marginea drumului, am citit cartea. Nu aveam răbdare să aflu ce se întâmplă cu personajele. Era povestea lui Ion Creangă *Fata babei şi fata moşneagului.*

R.R.: *Nu cumva te-ai întors la bibliotecă să-ţi dea bibliotecara altă carte?*

C.P.: Nu, dar cred că nu am dormit liniştită în acea noapte. Fie că mă gândeam la cele două fete, descoperindu-mă ba în una, ba în cealaltă (apropo, e o întrebare la care meditez până acum, înainte de somn, întrebându-mă: „Cine ai fost azi: fata babei sau fata moşului?” – „Când şi cum...” – îmi răspund). Atunci când a venit bibliotecara să deschidă biblioteca, eu, spre surprinderea ei, deja o aşteptam cu cartea în braţe... Atunci am descoperit miracolul lecturii!

R.R.: *Aveau de suferit temele pentru acasă în perioada şcolară când erai captivată total de câte vreun roman interesant?*

C.P.: Au avut de suferit nu numai temele, ci şi orătăniile, care fiind lăsate în grija mea – să le dau mâncare, să le torn apă, să le scot la plimbare, erau date uitării. Mă luam cu „cetitul” şi nu-mi mai aminteam de datorie. Mă scoteau din sărite atunci când se deschidea poarta şi intra mama, iar ele, fiecare pre limba sa, începea să se plângă, să mă pârască. Atunci îmi venea să le sucesc gâturile întinse către mama, care le căina şi le jelea: „Mititelele, chinuitele! Sunteţi flămânde? A uitat de voi răutatea ceea de fată! Las' că i-arăt eu acuşica!” Şi ele se bucurau, şi găgăiau, şi cotcodăceau, şi măcăiau şi mai tare... Citeam mereu: noaptea şi ziua, uneori şi la unele lecţii. Prin clasa a şasea terminasem de citit din biblioteca satului toate cărţile în limba română („moldovenească”, cum i se zicea), astfel că am fost nevoită să încep a buchisi în rusă. Nu prea aveam literatură în română pe-atunci. Până prin '62, veacul trecut, mama primea din România revistele *Săteanca* şi *Femeia.* Era abonată! Ne citea din aceste reviste... N-o să uit niciodată acele seri, duminici şi zile de sărbătoare, când mama ne citea. Pe când încă nu puteam citi, îmi citea poveşti şi tot în lectura ei am ascultat *Coliba unchiului Tom* de Harriet Beecher-Stowe (tradusă *Coliba lui moş Toma*). Cred că acestea au fost lecţiile cele memorabile de îndrăgire a Cărţii. Mama mea a citit până în ultimele clipe ale vieţii. Cărţile ei preferate erau *Venea o moară pe Siret* de Mihail Sadoveanu şi *Moromeţii* lui Marin Preda... Cu gândul la aceste clipe minunate, dăruite mie de mama mea, vreau să îndemn părinţii să le citească copiilor. Mamele pot începe de pe când sunt pe cale să devină mame. Citiţi-i fătului, vorbiţi cu el, ascultaţi muzică, povestiţi-i despre oameni, despre viaţă. Orice!

R.R.: *Apropo, cum îţi alegeai cărţile de lectură? Dar acum? Ce recomandări ai avea pentru reprezentanţii tinerelor generaţii? Mie mi se pare că mulţi dintre părinţii de azi ar fi bucuroşi ca măcar puţin odraslele lor să fie îmbrăţişate de această minunată zăbavă...*

C.P.: La început mi se recomandau cărţile. Le alegea bibliotecara, oferindu-mi mai mult poveşti! Şi citeam toate cărţile cu poveşti care-mi cădeau sub mână. De altfel, şi acum îmi plac basmele diferitelor popoare şi seminţii. Adevărat că le citesc altfel. Caut similitudini, mă bucur să descopăr multe tradiţii comune, personaje. Apoi, de la o vârstă a început să mă pasioneze literatura fantastică, de aventuri. Îmi plăceau legendele şi miturile Romei şi Greciei antice... În anii de studenţie am descoperit literatura română – pe furiş (dar cu evidenţă, cred, la serviciile de securitate!) frecventam secţia de literatură străină de la Biblioteca Naţională (numită pe-atunci „N.K. Krupskaia”). Acolo i-am citit pe Arghezi, Macedonski, Coşbuc, Teodoreanu, Blaga; i-am descoperit pe Eliade, Ionesco, Kafka, Sartre... Organizam câte o escapadă la Cernăuţi, Odessa, de unde ne întorceam cu literatură română (procurată la librăriile „Drujba”). Citeam cu nesaţ tot ce era cu grafie latină, venit din România. Aveam sete şi foame de carte! Iar când apărea o carte de poezie sau proză de-a scriitorilor contemporani, alergam s-o procur. Îl citeam pe Gr. Vieru, pe Anatol Codru, pe Ion Druţă, pe Vladimir Beşleagă, Vasile Vasilache, Serafim Saka, traducerile lui Alexandru Cosmescu... Aceşti intelectuali, prin scrisul lor, au menţinut şi ne-au inspirat dragoste pentru valorile ancestrale... Acum sunt mai selectivă. Prefer anumiţi autori, un anumit gen de literatură. Îmi place psihologia, psihanaliza. Am autorii mei preferaţi: Thomas Mann, Hermann Hesse, Saramago... Vor mai fi!

→

R.R.: *Cu bibliotecile din Chişinău ai o frumoasă relaţie de prietenie, în special cu Biblioteca Naţionale pentru Copii şi Adulţi, fiind „curtată" şi de Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu" cu toate filialele ei. În Programul de lectură „Chişinăul citeşte" ai participat de mai multe ori. Eşti nu doar Omul Cărţii, ci şi Omul Casei, adică Omul Bibliotecii… Punctează cele mai semnificative momente de colaborare cu ultima instituţie menţionată....*

C.P.: Biblioteca este pentru mine un al doilea lăcaş sfânt, unde sufletul meu se simte bine. Cu toate bibliotecile – şi municipale, dar şi din raioanele republicii (acest spaţiu românesc!) menţin relaţii de colaborare. Sunt invitată la întâlniri cu copiii de toate vârstele, cum îmi place să zic: copii mari şi mici! Pentru că scriu şi pentru unii, şi pentru alţii. Scriu proză şi poezie... Zburd dintr-un univers în altul. Şi mă simt bine, doar că fiecare din acest domeniu – fie vârstă, fie gen literar, mă predispune la anumite mărturisiri şi stări... Am deseori întâlniri la biblioteci. Fie în cadrul Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu" cu toate filialele implicate în Programul de lectură „Chişinăul citeşte", fie participând în campania „Citim împreună", iniţiator – Biblioteca pentru Copii „Ion Creangă". Am şi eu abonament la bibliotecă, iau cărţi cu împrumut...

R.R.: *Să trecem discuţia pe un alt făgaş, dorind să aflăm cine ţi-au fost formatorii destinului, ca să zic aşa despre profesorii din şcoală şi universitate. De fapt, vom sublinia că protagonista noastră şi-a construit propriul destin cărămidă cu cărămidă, carte cu carte…*

C.P.: Am avut noroc de învăţători dăruiţi cu har şi dragoste pentru copii. Apoi, la Universitate, de asemenea, am avut profesori care m-au apreciat. Din clasa a şaptea am fost corespondent netitular la gazeta raională, unde aveam îndrumători în ale scrisului. Dar primul care m-a încurajat şi mi-a apreciat creaţiile în cadrul Uniunii Scriitorilor a fost Alexandru Cosmescu. Mă duceam la el şi-l ascultam ore în şir. Era o adevărată enciclopedie... Multe am învăţat de la Cosmescu. Una din lecţii fiind Dăruirea: să dai din harul ce ţi s-a dat de Sus şi astfel îl vei înmulţi, aşa cum se adaugă apa în fântână, când îşi potolesc setea mai mulţi. Sau cum a înmulţit Iisus pâinile...

R.R.: *Părinţii – mama Elizaveta-Lidia şi tata Afanasie Partole – au fost agricultori? Cu mama aţi scris şi o carte împreună...*

C.P.: Părinţii mei au fost oameni simpli, mi-au transmis dragostea faţă de pământ, respectul pentru bunici, dar şi pentru oamenii întâlniţi în cale. Tata era foarte muncitor şi-i plăcea să danseze. Eram fata lui tata! Mamei i-au plăcut cărţile. Când avea o clipă liberă, citea. Mama avea un spirit mucalit şi era o mare povestitoare. Vorbea în metafore. Umblam în urma ei notându-i frazele. Iată, bunăoară, o meditaţie de-a mamei despre viaţă şi moarte: „De ce s-ar mai naşte omul, dacă vine în durere şi suferă toată viaţa!? Poate de asta plânge când se naşte, dar îi prea mic pentru a spune că-l doare. Iar când o spune, e prea mare şi prea departe. Aşa că, merge până la capăt: ba râzând, ba sughiţând!... De multe ori mă gândesc la neamul care plânge omul la naştere şi se bucură când moare. Tare-i înţelept neamul acesta!..."

R.R.: *Cine ţi-a stimulat plăcerea de a scrie poezii, apoi îndemnul de a edita cărţile pentru copii?*

C.P.: Cred că este ceea ce mi-a fost menit. „Stimularea" mi-a venit şi prin învăţătoarea Zinaida Ciuric-Bârlădeanu, care era conducătoarea unui cerc de creaţie în şcoală. Frecventam cercul, mai erau câţiva „mari poeţi", ca şi mine. Momentul impresionant, cred, a fost că, aproape în fiecare duminică, mă duceam la Zinaida Gheorghievna (aşa-i ziceam) şi îmi dădea un dicţionar mare (era DEX-ul !), ca să caut cuvinte necunoscute. M-a avertizat să nu spun nimănui de acea „carte". Mai târziu am aflat că acel dicţionar fusese cu ea în Siberia. Au fost deportaţi... Părinţii ei, ea – copilă fiind şi... DEX-ul !

R.R.: *Povestea Claudiei Partole este şi povestea întâlnirilor încă din studenţie cu mari scriitori: Alexandru Cosmescu, Alexandru Gromov, Spiridon Vangheli, ultimul fiind foarte selectiv în alegerea învăţăceilor. Zilele trecute, la onorabila vârstă de 92 de ani, el şi-a luat zborul către stele ...*

C.P.: Şi lecţia recunoştinţei am învăţat-o... Nu pot să-i uit pe acei care m-au ghidat, fie şi printr-o singură întâlnire, cum ar fi cazul scriitoarei estoniene Lili Promet, pe care am vizitat-o şi am stat de vorbă ca două prietene. Eram fascinată de romanele ei *Primavera* (de altfel, apărut mai întâi în Finlanda, România, apoi în URSS), *Cine răspândeşte anecdote.* De asemenea, am avut un stagiu de o lună la Sinaia, împreună cu poeta, prozatoarea şi academiciana Emilia Milicescu (autoarea monografiilor despre Delavrancea). Dumnezeu să le odihnească, nu mai sunt în viaţă. Despre Cosmescu am spus. Alexandru Gromov mi-a oferit câteva lecţii. Cu Spiridon Vangheli vorbeam deseori despre literatura pentru copii. Am avut frumoase dialoguri cu prozatorul Gheorghe Gheorghiu, iar cu Alexei Marinat, pe care îl consider Soljeniţîn al Basarabiei, zilnic vorbeam la telefon...

R.R.: *Cred că aceasta şi este motivaţia că mulţi ani la rând, neîntrerupt, conduci cenaclul de pe lângă Biblioteca Naţională pentru Copii „Ion Creangă", aflată în aripa stângă de la parter a Teatrului de Păpuşi „Licurici". Povesteşte-ne succint despre cenaclu şi cenaclişti...*

C.P.: Cenaclul sau, cum l-am botezat ulterior, Salonul literar artistic „La Creangă", este un atelier de creaţie şi de manifestare a talentului pentru cei tineri: poeţi, prozatori, muzicieni, artişti plastici... Ne întâlnim, ne citim creaţiile, discutăm, invităm oaspeţi de onoare – oameni de cultură din toate domeniile. Moderez acest cenaclu-salon literar-artistic de trei decenii. Avem şi un almanah literar, *La Creangă*, unde cenacliştii (şi nu doar) îşi publică creaţiile...

R.R.: *Nu ai lăsat să se odihnească peniţa nici în perioada pandemiei, o încercare foarte grea pentru toată omenirea... Cum îţi venea inspiraţia? Aveai credinţa ca şi Solomon că va trece şi aceasta?...*

C.P.: Toate trec! Pandemia a venit ca o sperietoare. Ne-a testat, cum am mai zis, la capitolul singurătate. Aceasta, dacă nu ştii cum s-o iei, cum

s-o împaci, cum s-o îmblânzeşti, devine distructivă. E un vampir! Mulţumesc Bunului că mi-a dat harul, care mă ţine deasupra focului, deasupra relelor – ca un hamac! Am scris mult, am meditat ca niciodată... În fine, m-am ales cu romanul *Straniera,* prin care am pus punct (pentru mine!) subiectului zis exodul neamului (preponderent al femeilor) la munci peste hotare. Şi am continuat tema adolescenţei, abordată în romanul *Rebela* (adresat mai mult fetelor), prin cartea *Fraierul* (care îi vizează pe băieţi). Inspiraţia îmi vine (şi pe timp de pandemie îmi venea!) când vrea ea, dar se întâmplă şi autoflagelarea, când mă *biciuiesc.* E un mister, totuşi, momentul conectării la Creaţia Divină. Se ştie doar: noi, creatorii-oameni, nu facem altceva decât repetăm Marea Creaţie, care s-a încheiat în a şasea zi...

R.R.: *Eşti o personalitate împlinită, nu fiecăruia îi este dat să-şi alcătuiască o mică bibliotecă din propriile volume, să muncească după plăcerea sufletului, chiar dacă pentru aceasta trebuie să fie în permanentă căutare de sine, de subiecte şi de genuri literare... Referitor la genuri: ai început cu Poezia, a urmat Proza şi acum Memorialistica...*

C.P.: Încep cu ultima: Memorialistica. Încă nu m-am apucat, mai am câteva datorii faţă de anotimpurile vieţii (copilărie, adolescenţă...), faţă de satul meu, apoi... Da, am cărţile mele. Unele chiar mi-au adus bucurii. Aşa cum e cu mulţii copii într-o familie mare; unii sunt foarte buni, alţii mai puţin. Toate mi-s dragi, că-s odraslele mele. Unora le-aş înnoi hăinuţa, pe unele le-aş îmbogăţi... Împlinită voi fi când nu voi mai fi şi va rămâne mult-puţinul adunat de mine...

R.R.: *Cu câteva luni în urmă, la Teatrul Naţional „Mihai Eminescu" a avut loc o întâlnire cu scriitorul Mircea Cărtărescu, nu ştiu dacă ai fost, ştiu însă că a participat şi preşedinta Maia Sandu. Am chiar şi câteva fotografii. Scriitorul invitat a răspuns doar la două întrebări, una fiind a mea. În cadrul conferinţei, aşa am numit-o eu, căci mi-am amintit de conferinţele faimoase din perioada interbelică susţinute de scriitori faimoşi, Mircea Cărtărescu a reiterat faptul că în primii ani de creaţie a fost tutelat de mari condeieri, unul din ei fiind chiar Nichita Stănescu, concluzionând că, spre deosebire de prezent, pe-atunci scriitorii erau mai uniţi şi mai prietenoşi. L-am rugat să explice de ce se întâmplă aşa, doar suntem în plină democraţie, de ce nu se vine ca atunci în întâmpinarea tinerilor talente? Scriitorul a răspuns cu mâhnire că acest fenomen se întâmplă din cauza că „s-a prăbuşit prestigiul omului de creaţie, al scriitorului". Cu părere de rău observăm că această „prăbuşire" a cuprins şi alte profesii, precum cea a profesorului, a medicului, nemaivorbind de cea a justiţiarului. În multe cazuri aş spune că s-a „prăbuşit" la unii demnitatea, cumsecădenia, omenia – goana după bani îi fac pe mulţi neoameni, compromiţând Şcoala, Medicina, Justiţia, Umanismul. Consider că ar trebui să fie mai puţine afişări de genul „Jos corupţia" şi mai multe cazuri de pedeapsă pentru cei care contribuie la prăbuşirea prestigiului oricărei profesii. Aceste teme trebuie să fie abordate tot mai des în creaţia scriitorilor. Lasă mult de dorit şi conţinutul multor programe şi emisiuni, unde se prepară mâncăruri non-stop la TV, iar între toate acestea se mai impun şi filmele de groază, poliţiste, detective etc., e suficient să citeşti titlurile ca să-ţi dai seama ce impact negativ au asupra telespectatorilor, câtă lipsă de cultură, de conştiinţă, de bun-simţ cultivă acestea. Mai sunt şi emisiuni pozitive, puţine însă la număr, ele nu aduc profit ca cele comerciale! Câştigăm bani (dar unde se duc?) şi pierdem generaţii?! Poate că şi aici găsim răspunsul la întrebarea de ce pleacă masiv tinerii noştri peste hotare?!*

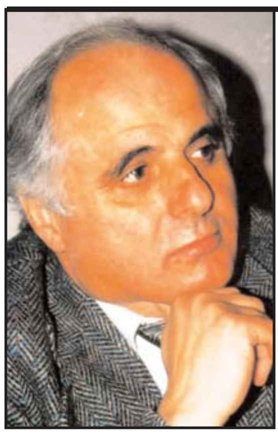
C.P.: Practic ai răspuns întrebărilor şi frământărilor, dar şi nedumeririlor mele, care-s şi ale tale, şi ale multora, de fapt, ale generaţiei care a trăit într-un regim totalitar, unde toţi erau „fericiţi", pentru că aveau un fel de sentiment al siguranţei (în ziua de „mâine"!). Se vehiculau vorbe precum „Nimeni nu moare de foame", „Toţi au aceleaşi drepturi!" Or, tocmai această nivelare ne-a şi jucat festa. Fiind aparent bine, „sătui", în interior eram tot mai pustiiţi şi mai sărăciţi. Ni se luau cu încetul toate drepturile, mai ales identitatea. Ne contopeam cu valorile străine, impuse, fără a conştientiza (unii), că ne transformăm astfel într-o masă cenuşie („homo sovieticus"). Omul de creaţie, scriitorul (a cărui intuiţie şi conştientizare a adevărului funcţionează mai altfel), dacă nu se conforma, dacă ridica fruntea, rămânea fără cap sau, în cel mai „bun" caz nimerea la balamuc. Noi, cei ocupaţi, dacă nu am fi avut 22 de ani de respiro, apoi, dacă nu se producea destrămarea fostului imperiu, în alţi o sută de ani, maximum, dispăream, ca neam, cu istorie şi cu limbă cu tot. Am fi fost asimilaţi în modul cel mai abil... Nici acum nu suntem totalmente liberi! Deşi ar fi păcat să nu recunoaştem că, la nivel spiritual, s-a obţinut o descătuşare totală, o apropiere şi o contopire sufletească cu Ţara. Se putea întâmpla şi minunea reîntregirii Neamului, dacă ar fi fost decisivă voinţa oamenilor cu simţire românească. Au prevalat însă interesele meschine ale intruşilor – şi de o parte, şi de alta... Păcat! În privinţa unităţii oamenilor de cultură şi creaţie, „Toate-s vechi şi nouă toate...", aş zice cu versul Poetului drag: „Alţi actori, aceeaşi piesă...", pentru că el a spus adevărul. Aşa e, multe se repetă, dar fireşte că şi altele noi se produc. A dat peste noi, ca un vârtej, această modernizare, tehnicizare, care, aparent şi de facto, ne ajută, dar, Doamne!, cum ne distanţează! Am impresia (dar e părerea mea!) că ne subjugă clipă de clipă. Făcându-ne dependenţi şi dominând sentimentele umane din lăuntrul fiecăruia. Nu mai e receptivitatea, cumsecădenia şi nici omenescul de cândva. Nu se respectă valoarea, talentul, vârsta... Dar asta nu înseamnă că nu sunt oameni luminoşi, oameni înţelepţi, care să te sprijine, să te călăuzească. Doar că aceştia sunt parcă mai nevăzuţi, mai neauziţi, mai neascultaţi... Ai impresia că a venit la pupitrul dirijoral al Lumii un descreierat, care vrea să înfricoşeze, să dezbine, să supună, să distrugă... Şi, precum ai menţionat, dragă colegă, se lucrează subtil, dar şi făţiş prin reţelele de socializare, prin mass-media, prin TV şi prin toate sursele care alimentează mintea şi simţirea. Mă sperie gândul că, într-o bună zi, va trebui să cumpărăm aer şi apă.

R.R.: *Apa? Oare n-o cumpărăm?! Şi potabilă, şi menajeră… Şi din an în an devine tot mai puţină şi tot mai scumpă…*

→

In memoriam

Victor Crăciun. Ar fi împlinit nouă decenii

Tudor NEDELCEA

Nu ştiu alţii cum sunt, dar mie-mi este greu să vorbesc la trecut de anumite personalităţi marcante care m-au onorat cu prietenia lor. Este cazul omului-instituţie Victor Crăciun, plecat prea timpuriu dintre noi. Şi mai avea/aveam foarte multe lucruri de făcut pentru „unitatea sufletească şi de credinţă a celor 13 milioane de români din lume cu Ţara şi creştinismul ortodox", cum bine evidenţia vrednicul de pomenire patriarh Teoctist Arăpaşu. Ar fi împlinit, la 16 iulie 2024, nouă decenii de viaţă, o cifră rotundă, prilej pentru unul din colaboratorii săi, acad. Mihai Cimpoi, să organizeze, dimpreună cu autorităţile din Durleşti-Chişinău, acţiuni de evocare şi comemorare.

Victor Crăciun s-a născut la 16 iulie 1934 la Chişinău (România, pe atunci), din părinţii Paraschiva şi Iordache, şi a copilărit la Durleşti, în preajma mărețului oraş; aici începe şcoala primară (1941-1945), continuată la Arad. După raptul stalinist al Basarabiei din 1940, familia începe peregrinajul în Ţară (comuna Cuza Vodă, Galaţi), iar după ocuparea provinciei de către bolşevici, se refugiază la Ruginoasa, Iaşi, Işalniţa-Craiova, Arad, Bucureşti (domiciliul stabil din 1965). La Arad, urmează Liceul „Moise Nicoară" (1945-1948) şi Şcoala Pedagogică (1948-1950), studiile pedagogice fiind încheiate la Iaşi (1950-1952, la Şcoala Normală „Vasile Lupu"). În capitala Moldovei lui Cuza Vodă, urmează Facultatea de Istorie-Filologie (1952-1956), având ca profesori nume celebre: Al. Dima, C. Ciopraga, Dan Simonescu, Teofil Simenschi, Jean Livescu etc. În 1973 susţine doctoratul la Institutul de Istorie şi Teorie Literară „G. Călinescu" al Academiei Române, cu teza *O istorie a literaturii române la microfon* (conducător ştiinţific, Ov. Papadima, din comisie făcând parte Al. Dima (preşedinte), Zoe Dumitrescu-Buşulenga, I.C. Chiţimia, D. Păcurariu).

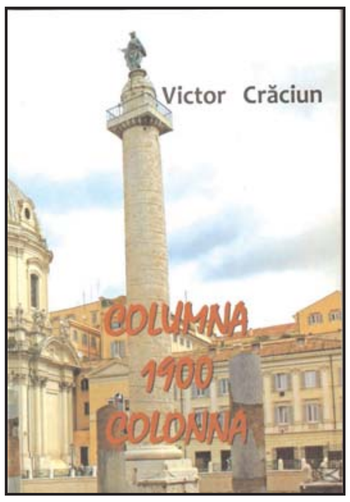
Îşi începe activitatea profesională ca bibliotecar (1953-1956), apoi este asistent-lector-conferenţiar la Universitatea din Iaşi (avându-l ca student pe Marin Sorescu) şi, în paralel, la Institutul Pedagogic din Bacău. Din 1965 se stabileşte la Bucureşti, întâi ca profesor la Şcoala Populară de Artă, apoi redactor, secretar general de redacţie la Radiodifuziunea Română (1965-1969), unde iniţiază studierea istoriei radiofoniei, din care extrage teza de doctorat. În 1969 este suspendat din funcţie de la Radioul public, revenind, însă, în 1972 la Televiziunea Română, unde se remarcă prin iniţierea unor programe şi grile prea moderne, prea occidentale, motiv pentru care este îndepărtat, revenind însă după cutremurul din 3 martie 1977, cu un program special, înlăturat după doar câteva zile, suspectat că a avut legături cu „Europa liberă". Revine la Radiodifuziune între 1977-1983, destituit la 16 iulie 1985 (spre a evita o sancţiune gravă, s-a internat în spital), revine în octombrie 1985; în 22 decembrie 1989 coordonează, din proprie iniţiativă, programele radioului public liber, este chiar directorul Instituţiei Radiofonice până la 12 ianuarie 1990.

Pentru o perioadă de un an (1991) a fost directorul Editurii de Turism, apoi subsecretar şi secretar de stat la Ministerul Afacerilor Externe pentru relaţiile cu R. Moldova. După 1990, a fost distins cu titlul de *doctor honoris causa* al Universităţii din Tiraspol şi al Universităţii „V. Goldiş" din Arad, cu binemeritate premii, distincţii, trofee şi medalii, este ales membru al multor organizaţii şi societăţi literar-artistice şi de presă din Ţară şi străinătate, a fost onorat cu titlul de cetăţean de onoare al localităţilor: Băile Herculane, Durleşti, Uzdin, Costei, Craiova, Dumbrăveni.

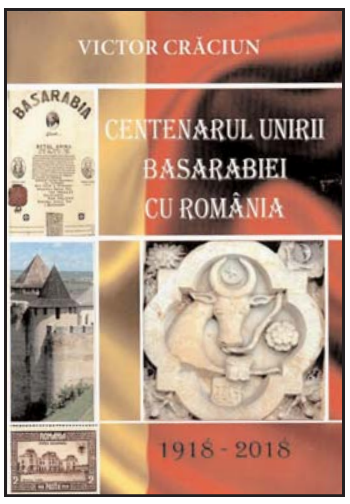
Se impune şi va rămâne în istoria culturală prin reînfiinţarea (la 25 decembrie 1989, oficializată la 24 ianuarie 1990) Ligii Culturale, condusă altădată de N. Iorga, căreia i-a adăugat, în titulatură, spre a preciza obiectivele, „Pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni".

În această calitate, de preşedinte al Ligii Culturale pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni, Victor Crăciun a iniţiat şi concretizat acţiuni fundamentale pentru românii pretutindenari şi pentru imaginea corectă a României în lume, din care menţionăm doar câteva: a) *Primul pod de flori de la Prut* (6 mai 1990, o descătuşare a energiilor frăţeşti), sfinţirea bustului lui Eminescu la Chişinău (15 iunie 1990), dezvelirea bustului Poetului Naţional la Cernăuţi (17 iunie 1990), Slobozia Mare (8 noiembrie, 1991), Durleşti (1 decembrie, 1992), Chişinău (15 ianuarie 1993), Costei (Banatul sârbesc, 14 septembrie 1993), Crasna Ilschi (Bucovina, 16 ianuarie 1994), Uzdin (Serbia, 23 aprilie 1994), Odessa (30 iunie 1995; aici a avut loc un accident de maşină în care a murit diplomatul Adrian Dohotaru), Tirana (decembrie 1996), al lui Alexie Mateevici (Ziam), Ioan Alexandru (Alba Iulia, decembrie 2013), Decebal (Zlatna) etc. Alte busturi dezvelite: Lupoaica-Romulus şi Remus, G. Coşbuc, Doina şi Ion Aldea

Teodorovici, Petru Movilă, M. Sadoveanu, Nichita Stănescu, M. Kogălniceanu, Oct. Goga, G. Bacovia, C. Brâncuşi, Ştefan cel Mare şi Sfânt, I.L. Caragiale, Marin Preda etc. Au fost dezvelite numeroase plăci memoriale. b) Organizarea anuală a Congreselor Spiritualităţii Româneşti, conduse de Adrian Păunescu şi, ulterior, de Victor Crăciun, din Comitetul de iniţiativă făcând parte: Victor Crăciun, Ilie Cristescu, Cristiana Crăciun, P.F. Teoctist, I.P.S. Nestor, I.P.S. Nicolae, pr. C. Galeriu, arhm. Simeon Tatu. Primul congres a avut loc între 8-10 octombrie 1993 la Băile Herculane, pentru cei 33 de milioane de români din lume. Au participat: P.F. Teoctist, I.P.S. Nestor, I.P. Nicolae, Adrian Năstase, M. Drăgănescu (preşedintele Academiei), I. Ungureanu, Kopi Kycyku (Albania), Gr. Vieru, Anatol Codru, Adrian Păunescu, M. Ungheanu, M. Cimpoi etc. Mesaje au trimis preşedintele României, Ion Iliescu, şi al R. Moldova, Mircea Snegur. Următoarele congrese s-au organizat tot aici, iar începând cu al şaselea Congres s-a desfăşurat la Alba Iulia, în preajma Zilei Naţionale. Congresele Spiritualităţii Româneşti, au fost numite şi congresele unităţii spirituale a românilor din Ţară şi de pretutindeni (la unele congrese au participat 1700 de reprezentanţi ai românilor din aproape 50 de ţări), uniţi prin limbă, credinţă, tradiţii, obiceiuri, mentalităţi, conştiinţă etnică. c) Iniţierea, organizarea sau implicarea benefică în acţiuni spirituale de anvergură: de la dezvelirea *Troiţei eroilor români* căzuţi la Smârdan în 1877 (1995), sărbătorirea lui Eminescu, Ştefan cel Mare şi Sfânt, domnitorilor Mihai Viteazul, Constantin Brâncoveanu, Antim Ivireanu, Mihail Kogălniceanu, Cuza Vodă, Constantin Brâncuşi etc. la participarea pentru semnarea Tratatului de Aderare a României la UE (25 aprilie 2005) sau la sărbătorirea academică a marilor scriitori (de pildă, la Craiova, Marin Sorescu), a Zilei Basarabiei şi Bucovinei, a Zilei Limbii Române, Congresul Mondial al Eminescologilor (Chişinău), a zilei Eminescu (Dumbrăveni, Suceava), aniversarea în Italia a 1900 de ani de la încheierea războaielor romano-dace, cinstirea eroilor români din Primul Război Mondial, îngropaţi în Alsacia (Franţa). d) Apariţia sub egida Ligii Culturale pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni (în colaborare cu Editura Semne) a numeroase şi valoroase albume, cărţi, antologii, în cea mai mare parte scrise de Victor Crăciun, având în soţia sa, Cristiana Crăciun (născută Bănică, ziaristă şi scriitoare pentru copii), un sprijin de nădejde şi de neprecupeţit. Victor Crăciun este autorul a peste 200 de cărţi. În 2014 a fost ales membru de onoare al Academiei de Ştiinţe din Chişinău.

Victor Crăciun ne-a părăsit la 30 august 2018, cu doar câteva luni înainte de împlinirea şi sărbătorirea Centenarului Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918, eveniment atât de drag sufletului său, dar va rămâne veşnic viu în inima şi-n conştiinţa familiei, a celor care l-au cunoscut în profunzime. S-a dus la Cer să-ntărească ceata de români din dreapta Domnului care veghează la prosperitatea neamului românesc (Leonida Lari, Doina şi Ion Aldea Teodorovici, Ion Ungureanu, patriarhul Teoctist, mitropoliţii Nestor, Nicolae, Bartolomeu Anania, Grigore Vieru, Mihai Ungheanu, Marin Sorescu, Fănuş Neagu, Viorel Cosma, Adrian Păunescu, Dimitrie Vatamaniuc, Ştefan Andrei, Nicolae Dabija, Vasile Tărâţeanu, Eugen Simion etc.).

C.P.: Ei bine, atunci doar aerul ne-a rămas. Cred că nu-i departe ziua când ni se vor pune măşti respiratorii, ochelari şi căşti pentru a vedea şi asculta anumite imagini şi informaţii. Doamne, păzeşte şi apără! Oricum, cred, oamenii cu raţiunea sănătoasă, cu atitudine umană şi cu dragoste de cel mai bun dar dat nouă, oamenilor – Viaţa, vor veghea lângă hăul aflat la marginea nebuniei care tulbură minţile multora, vor sta „De veghe în lanul de secară" (apropo de avertismentul lui Salinger)...

R.R.: *Şi ultima întrebare: ce aforisme şi cugetări îndrăgite ne poţi propune, proprii sau luate cu împrumut de la alte personalităţi notorii?*

C.P.: Un gând. Al meu: Scriitorii sunt înainte şi în urmă mergători. Previzibili şi... surprinzători. Văzuţi şi nevăzuţi. Dormiţi şi nedormiţi. Odihniţi în neodihnă. Împăcaţi cu neîmpăcarea şi nesupunerea. Îndrăgiţi şi mai puţin (firesc, de toţi...). Încrezători şi neîncrezători că ar putea fi şi nu întotdeauna... Curaţi şi sinceri, şi temerari, şi devotaţi, şi robi, şi regi, şi găzduitori ai Cuvântului. Şi, numaidecât citiţi, altfel... Sunt departe şi aproape, suferinzii cei mai sănătoşi, viii care dau din viaţa lor... Mai trebuie să fie (cum altfel nu-i posibil) pregătiţi pentru orice, căci menirea se dă, se inoculează, titulatura se dobândeşte...

R.R.: *Mulţumesc mult, dragă Claudia, a fost o plăcere să mai deschid o fereastră a sufletului tău, să mai aflu, de fapt, să mai aflăm împreună cu cititorii, încă atâtea lucruri interesante din povestea nepovestită a Claudiei Partole.*

Caius Iacob – matematica aplicată

Eufrosina OTLĂCAN

Academia Română are două institute de matematică: Institutul de Matematică „Simion Stoilow" şi Institutul de Statistică Matematică şi Matematică Aplicată „Gheorghe Mihoc – Caius Iacob".

Toţi cei trei mari matematicieni erau profesori în Universitatea din Bucureşti pe vremea studenţiei mele. Cu recunoştinţă, port în minte imaginea fiecăruia. Pe profesorul Simion Stoilow („o emblemă a matematicii româneşti" – *Curtea de la Argeş*, iulie 2024), cu statura sa înaltă şi neîndoită de ani, mi-l amintesc la prima oră de Funcţii complexe din semestrul II al anului III (1955-1956), însoţindu-o în amfiteatru (pe atunci numit „Negreanu") şi prezentându-ne pe micuţa, foarte tânăra urmaşă a sa la catedră, de-acum titulară a cursului, conferenţiar Cabiria Andreian Cazacu. Profesorul Gheorghe Mihoc era decanul Facultăţii de Matematică şi Fizică, dar şi profesor al nostru în anul V, la cursul de Statistică matematică. Cu profesorul Caius Iacob, prima mea amintire nu este dintre cele care să-mi facă plăcere să mi-o reamintesc. Totuşi, cum a fost, scriu în rândurile care urmează.

Examenul de licenţă, pe atunci numit Examen de Stat, iulie 1958, avea două probe orale principale: Geometria şi Analiza. Comisia de examinare pentru Analiză era formată din profesorii Miron Nicolescu şi Caius Iacob. Noi eram studenţii secţiei de Analiză, „copiii" lui Miron Nicolescu, „teoreticieni"; profesorul Caius Iacob lucrase cu grupa de Mecanică şi îşi strunise studenţii spre latura practică, exerciţii, exerciţii... Nu ştiu ca cineva din grupele noastre să se fi descurcat excelent în faţa unui bilet pe care erau probleme–exerciţii din *Ecuaţiile Fizicii Matematice.* Ştiu că eu nu am strălucit, nota obţinută nu a fost în măsură să mă încânte... Dar tot atât de bine îmi amintesc cum, în anii care au urmat, în activitatea mea didactică la institute de învăţământ ingineresc, exact cu acest gen de probleme a trebuit să mă acomodez. Raţionamentele de structură teoretică, deprinse la cursurile de Analiză matematică, dar şi la cele de Mecanică ale profesorul Victor Vâlcovici, au fost suportul elaborării tezei de doctorat. Să ştii să gândeşti, dar şi să poţi să rezolvi probleme practice!... lecţia învăţată mai târziu.

Pe domnul profesor Caius Iacob l-am mai întâlnit la Sinaia, la aniversarea a 30 de ani de la absolvirea facultăţii. Nu doar că a onorat atunci cu prezenţa sa seria noastră, dar a venit cu carnetul în care-şi notase numele foştilor studenţi ai grupei de Mecanică, făcând aprecieri aproape despre fiecare. De altfel, organizarea acestei întâlniri o datorăm colegei noastre Olimpia Iorga-Popescu, care fusese studentă a grupei de Mecanică, iar, la acea oră, era inspector general al judeţului Prahova pentru matematică.

Lăsând vechi amintiri la o parte, să vedem cine a fost Profesorul Academician Caius Iacob. În memoria sa, la 29 martie 2012, Secţia de Ştiinţe Matematice a Academiei Române a organizat în Aula Academiei sesiunea omagială *Centenar Caius Iacob (1912-1992).* După cuvântul de deschidere rostit de acad. Ionel Haiduc, pe atunci preşedinte al Academiei Române, au vorbit acad. Solomon Marcus, Cabiria Andreian Cazacu, membru de onoare al Academiei Române, acad. Ioan Cuculescu – cu pietate scriu numele celor trei, plecaţi la Ceruri – dar şi Liviu Sofonea (plecat şi el într-o altă Lume), acad. Gabriela Marinoschi, Mircea Sofonea, Adrian Carabineanu (1953-2016), Nicolae Marcov. Revista *Academica* din martie 2012 a publicat o parte dintre expuneri. O succintă trecere în revistă a ceea ce au spus vorbitorii în cuvântările lor a scris, la 27 aprilie 2012, doamna Elena Solunca Moise, pe atunci redactor al revistei *Academica*. (https://www.curentul.info/cultura/galeria-marilor-personalitati-acad-caius-iacob-1912-1992/#google_vignette)

Ca la aproape orice evocare pe care am scris-o în *Curtea de la Argeş*, plec şi aici de la *Istoria matematicii în România* a lui G.Şt. Andonie, care îl prezintă pe Caius Iacob ca „exponent de frunte printre matematicienii noştri transilvăneni de până astăzi" (era anul 1966). În această *Istorie* avem şi date biografice.

Caius Iacob s-a născut la 29 martie 1912 la Arad, ca fiu al lui Lazăr Iacob, profesor de drept canonic la Institutul Pedagogic din Arad, şi al Corneliei Iacob, născută Moldovan. Şcoala primară şi cursul inferior de liceu le urmează la Liceul „Moise Nicoară" din Arad, continuând cursul superior la Oradea, la Liceul „Emanoil Gojdu", secţia reală. La 16 ani trece bacalaureatul, în 1928, cu cea mai mare medie pe ţară.

Caius Iacob va urma apoi Facultatea de Ştiinţe din Bucureşti, iar la 1 iulie 1931 îşi ia licenţa în matematici. Facultatea i-a acordat o bursă, pentru specializare în domeniul mecanicii fluidelor, la Institutul de Mecanică al Universităţii Sorbona din Paris; între timp, va urma şi cursurile de matematici la Collège de France. Facultatea de ştiinţe din Paris îi eliberase certificate pentru analiză superioară, aerodinamică şi hidrodinamică. La 24 iunie 1935 şi-a trecut la Sorbona teza de doctor în matematici, cu subiectul *Sur la détermination des fonctions harmoniques par certaines conditions aux limites, Applications à l'Hydrodynamiques,* preşedintele comisiei fiind Henri Villat. O a doua teză de doctorat, propusă de facultate lui Caius Iacob, a tratat despre *Les probabilités en chaînes*. Teza sa de doctorat a fost publicată la Cluj, în revista *Mathematica.*

Reîntors în ţară, Caius Iacob ocupă funcţiile didactice de asistent la catedra de geometrie analitică de la Şcoala politehnică din Timişoara, la Şcoala de ofiţeri de artilerie din Timişoara, iar din 1938, la seminarul de matematici al Facultăţii de ştiinţe din Cluj şi la Academia comercială din Cluj.

La 1 ianuarie 1939 a fost numit asistent la laboratorul de mecanică al Facultăţii de ştiinţe din Bucureşti; tot aici va mai fi conferenţiar suplinitor, pentru ca, la 1 ianuarie 1943 să fie numit conferenţiar titular de matematici generale şi geometrie la Facultatea de ştiinţe din Cluj, care funcţiona la Timişoara în acei ani ai Diktatului de la Viena. În sfârşit, la 14 octombrie 1950, vine profesor la catedra de mecanica fluidelor a Facultăţii de matematică şi fizică a Universităţii din Bucureşti.

Mai citim în *Istoria matematici în România* că profesorul Caius Iacob este şi licenţiat al Facultăţii de drept din Oradea, că a făcut parte din comitetul de redacţie al revistei *Archive for rational mechanics and analysis* (ARMA) şi al revistei *Journal de Mécanique* din Paris, a fost membru al Societăţii matematice din Franţa şi al Societăţii de ştiinţe matematice din România.

În 1940, Academia de Ştiinţe din Paris i-a acordat Premiul Henri de Parville. Cu această ocazie, Henri Villat îi scria lui Caius Iacob:

Mon cher ami, J'ai le vif plaisir de vous annoncer que l'Académie des Sciences vient de vous décerner, sur ma demande, le prix de Henri de Parville de Mécanique, pour l'année 1940. Je suis extrêmement heureux de cette décision, qui récompense les très beaux travaux que vous avez déjà achevés et qui ont apporté des progrès si marquants aux difficiles théories de l'Hydrodynamique...

Mai citez din rândurile frumoase ale inginerului istoriograf al matematicii, G.Şt. Andonie: „În prelegerile sale la catedră, sau din conferinţele publice, îţi dai seama imediat că ai de-a face cu un profesor extrem de studios, profund, urmărind toate subtilităţile gândirii matematice şi expunând mai ales precis şi concis. Se încălzeşte o dată ce conferinţa a fost începută, devine impetuos, ochii îi scânteiază, bucuria desăvârşitei destăinuiri a frumuseţii matematice îl îmbujorează, îl aprinde. Construieşte într-o ordine perfect gradată şi nuanţată, iar lecţia sau conferinţa o încheie cu satisfacţia omului care ştie că a zvârlit sământa adevărului pur, care trebuie să dea roade." (*Istoria matematicii în România,* vol. 2, pag. 439, editată în 1966)

Personal, regret că nu am avut niciodată ocazia să-i ascult o lecţie sau o conferinţă şi că am rămas în minte cu momentele neplăcute ale Examenului de Stat!

Academicianul Solomon Marcus îşi exprima nedezminţita sa dragoste pentru istoria matematicii şi în amintita sesiune la *Centenarul naşterii lui Caius Iacob*. Şi-a intitulat conferinţa „Caius Iacob între matematică şi mecanică", prezentându-l pe acesta ca fiind de tip furnică, aşa cum fuseseră Ţiţeica şi Stoilow: „Toată viaţa a săpat, ca o furnică harnică, pe drumul tezei sale de doctorat". Apogeul este tratatul *Introducere matematică în mecanica fluidelor*, „care se detaşează ca operă fundamentală a lui Caius Iacob. (...) Un lucru care din păcate se cam pierde cu el în istoria matematicii româneşti: interesul extraordinar pentru istorie şi credinţa în destinul său de misionar, de militant. (...) Interesul pentru istorie în general şi pentru istoria ştiinţei româneşti în particular a fost imens. (...) Acest interes în rândul matematicienilor români slăbeşte considerabil. Ignoranţa în această privinţă devine atotstăpânitoare, superficialitatea la fel şi, mai important este faptul că nu mai există convingerea, înţelegerea faptului că aceste noi generaţii stau pe umerii generaţiilor anterioare". (*Nevoia de oameni,* Ed. Spandugino, 2015, pag. 391-392)

Caius Iacob a fost ales membru corespondent al Academiei Române din anul 1955, iar de la 21 martie 1963 a devenit membru titular.

Academician Caius Iacob s-a străduit şi a reuşit să creeze un institut special al Matematicii aplicate; astfel, în 1991 a fost creat Institutul de Mecanică Aplicată al Academiei Române. În anul 2001 acesta a fuzionat cu Centrul de Statistică al Academiei Române, aşa încât acum avem Institutul de Statistică Matematică şi Matematică Aplicată „Gheorghe Mihoc – Caius Iacob".

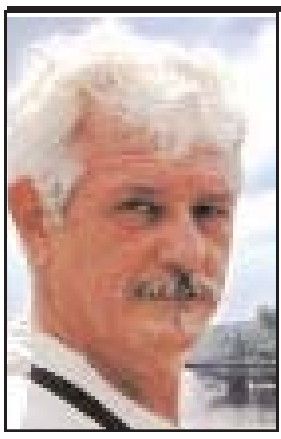
Dar, ce este Matematica aplicată? Wikipedia ne dă o definiţie: „Matematica aplicată este o ramură a matematicii, specializată în aplicarea matematicii în alte ştiinţe, precum hidrodinamică, aerodinamică, biologie, chimie, economie, inginerie etc." Uneori a fost pusă în paralel această ramură a matematicii cu cea a matematicii pure, chiar dacă între cele două ramuri nu este disjuncţie. Evident, matematica aplicată beneficiază de metodele, cuceririle matematicii pure, aşa cum noile ramuri ale matematicii pure au apărut sub impulsul unor probleme ale fizicii sau ale tehnicii (mă gândesc acum la teoria distribuţiilor). Ar putea fi discuţii pe această temă, am putea intra în istoria ştiinţei şi, chiar în politică...

Pe bănuitul fir al gândirii lui Caius Iacob, iniţiatorul noului institut, citez câteva lucrări ale sale; chiar titlurile evidenţiază apartenenţa lor la Matematica aplicată: *Sur quelques problèmes concernant l'écoulement des fluides parfaits compressibles* (1933), *Sur un jet gaseux* (1938), *Sur un problème au contour de la théorie des marées* (1942), *Asupra unor mişcări lente ale fluidelor vâscoase* (1953), sau capitolul *Matematica şi rolul ei în dezvoltarea ştiinţei şi tehnicii,* din volumul *Ştiinţa, forţă de producţie* (Ed. Politică, Bucureşti, 1964).

Mai citez din consideraţiile lui Solomon Marcus (*Nevoia de oameni*, pag. 397): „Pentru Caius Iacob matematica era o formidabilă unealtă şi un limbaj inevitabil. Deci aceste două ipostaze ale matematicii, ipostaza unealtă şi ipostaza limbaj, reprezintă viziunea sa asupra relaţiei matematicii cu lumea."

→

In memoriam

O biografie necesară: Episcopul Policarp Moruşca

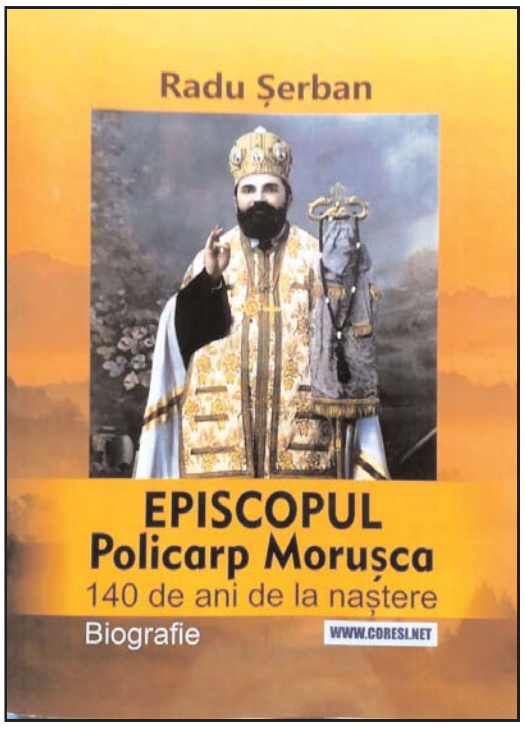
Mihai POSADA

Distins cercetător al vieţii spiritual-culturale a românilor ce s-au făcut remarcaţi şi pe meridiane îndepărtate – vezi excelenta lucrare *Români de roman în Japonia:* eseuri despre cincisprezece figuri de români importanţi, a căror existenţă rămăsese ocultată în timpul regimului comunist (Ed. Coresi, 2020) – diplomatul de carieră, membru în delegaţia de negociere a României la Uniunea Europeană şi fost ambasador în Japonia, excelenţa sa Radu Şerban aduce în atenţia cititorilor o substanţială biografie: aceea a întâiului episcop al Bisericii Ortodoxe Române din Statele Unite, Canada şi Ţările Apusene. Cartea se numeşte *Episcopul Policarp Moruşca: 140 de ani de la naştere* şi a apărut în anul 2023 la Editura bucureşteană Coresi.

Cercetare de profil monografic şi nivel academic, modest intitulată „biografie" şi dedicată Episcopului Policarp Moruşca (1883-1958), la 140 de ani de la naşterea sa, lucrarea prezintă, în 298 de pagini format 20,5 x 30 cm, descendenţa, viaţa, pătimirile şi realizările celui dintâi episcop român al Bisericii Ortodoxe de pe pământ american, cu care autorul mărturiseşte că este înrudit (p. 6). Cuprinsul se alcătuieşte dintr-o emoţionantă *Motivaţie*, urmată de un *Prolog* cu subtitlul: *Familia, copilăria şi adolescenţa,* apoi de patru capitole, respectiv: I. *Învăţător, preot, consilier, arhimandrit;* II. *În America (1935-1939);* III. *1939-1944;* IV. *Ultimii 14 ani de viaţă* şi apoi de *Acatistul Părintelui nostru cel între sfinţi Episcopul Policarp de la Craiva-Vatra: Arhiereu mărturisitor al credinţei* şi de un bogat *Album fotografic* însoţit de explicaţii (pp. 143-287), căruia i se adaugă, sporind valoarea documentară, *Lista ilustraţiilor.*

Se cuvine subliniat că afirmaţiile biografului Radu Şerban se bazează exclusiv pe documente, citate generoase, întotdeauna cu trimitere în josul paginii, deoarece, declară autorul: „Nu vrem să păcătuim cu alegaţii neconfirmate" (*Motivaţie*, p. 6). Şi prin acest aspect elementar de profesionalism, lucrarea despre episcopul Policarp dobândeşte certă valoare de document istoric, în ciuda ocolirii unor aspecte importante cum ar fi alegerile din 1937 şi rezultatele acestora, dizolvarea Parlamentului de către Carol al II-lea, instaurarea dictaturii regale etc., cu impact categoric asupra vieţii româneşti din Ţară, dar şi a conaţionalilor din America, pentru care se înfiinţase Episcopia. Biografia este scrisă ca un roman de acţiune condensat, captivant.

Descendent al unei familii de preoţi (pe linie paternă: moşul Mateiu Moruşca; tatăl Ioan; pe linie maternă: bunicul Zevediu Cado – toţi preoţi), căsătorit cu fiica unei familii de asemenea de preoţi români (Marioara Bălan, fiica preotului Vasile Bălan şi sora lui Nicolae Bălan, viitorul mitropolit al Ardealului), episcopul Policarp s-a născut la 20 martie 1883 în comuna Cristeşti, judeţul Alba, cu numele de botez Pompei, „la confluenţa a două genealogii ecleziastice: Moruşca pe linie paternă şi Cado pe linie maternă" (*Prolog*, p. 7). Acuzat de propaganda comunistă cum că ar fi cumpărat schitul Vatra Românească cu banii ţării pentru sine (*Motivaţie*, p. 6), episcopul Moruşca a fost denigrat în fel şi chip, încât biografului îi revine cinstea de a face precizările de rigoare: „În perioada 1902-1905 a studiat la Institutul Teologic «Andreian» din Sibiu, pe care îl absolviseră şi bunicii matern (Zevediu Cado) şi patern (Matei Moruşca), precum şi tatăl, Ioan. A fost coleg cu Moise Balea, cel care va organiza prima parohie românească în SUA, cu Trandafir Scorobeţ din Streza-Cârţişoara şi cu Onisifor Ghibu din Sălişte. Trebuie precizat că Institutul «Andreian» era cea mai înaltă instituţie de învăţământ teologic din Transilvania la acea vreme. Precizarea vine să infirme alegaţiile de rea-credinţă, precum că nu ar fi avut studii superioare şi, deci, nu se califica drept episcop" (*Prolog,* pp. 10-11). Viitorul episcop începe viaţa profesională ca „tânăr învăţător la Sebeş în primii doi ani după studii, iar apoi în Ludoşul Mare (1906-1907) şi în Pâclişa (18 oct. 1907-31 ianuarie 1908)" (Cap. I, p. 12). *Gazeta Transilvaniei, Telegraful Român, Bunul Econom* sau *Revista Teologică* sunt primele publicaţii la care colaborează, încă din anul 1905 (*id.*, p. 20), cu reportaje despre sărbătorile transilvănene din Ţara Moţilor sau festivalul dublului jubileu din Bucureşti (40 de ani de domnie ai Regelui Carol I şi 1.800 de ani de la cucerirea Daciei de împăratul Traian), împreună cu o serie de articole despre Andrei Şaguna.

Hirotonit de Mitropolitul Ardealului, Ioan Meţianu, primeşte harul preoţiei la 18 iunie 1908. Membru activ al ASTRA Sibiu, instituţie de afirmare a românilor transilvăneni din Imperiul Habsburgic, încurajatoare a oştirii române intrate la 1916 în război şi promotoare a Marii Uniri. Confesor militar între anii 1916-1918, rămâne până în 1920 paroh în Şeica Mare. În timp ce preotul Moruşca era pe front, soţia sa, Marioara, va fi arestată şi deportată „fără niciun act legal, fără vreo sentinţă judecătorească" (*id.*, p. 17), între 28 august 1916 şi 10 mai 1917, la Rust, pe malul lacului Fertö, şi la Şopron, în vestul Ungariei, printre alţii, împreună cu preoteasa Aurelia, mama lui Octavian Goga, pe motiv că „se încumetaseră în cursul vremii, să-şi manifeste, prin fapte deschise, fiinţa lor de români". La fel vor păţi, trăind acolo în condiţii de mizerie, o serie lungă de intelectuali (în special preoţi) şi de militari ardeleni, ale căror experienţe nefaste sunt descrise cu citate din documente mărturisitoare (Cap. I, p. 16 ş. urm.).

O atenţie firească acordă cercetătorul evenimentelor premergătoare şi celor imediat următoare actului Reîntregirii neamului românilor, la 1 Decembrie 1918. Pompei Moruşca este, la 1919, „consilier la Consiliul Dirigent Transilvan (Culte şi Instrucţiuni), sub conducerea lui Vasile Goldiş" la Sibiu, apoi şi „referent la Consiliul Eparhial din Cluj, unde a participat la înfiinţarea Episcopiei Clujului", audiind în cei doi ani clujeni şi „cursurile Facultăţii de Litere a Universităţii". O dorinţă valabilă atunci, dar nerealizată până azi: „Ca vlăstar al preoţimii ortodoxe transilvane, reprezenta un exponent al tradiţiilor şi aspiraţiilor naţionale, al punctului 2 din programul Adunării Naţionale de la 1848: unificarea religioasă într-o singură Biserică Ortodoxă Naţională" (*id.*, p. 20). Ales „secretar general al Asociaţiei clerului «Andrei Şaguna» din Transilvania" (p. 21 şi p. 28). La 1925, împreună cu mitropolitul Nicolae Bălan şi alţi 160-200 de mireni şi feţe bisericeşti, face un pelerinaj la Ierusalim. Scrie şi publică articole de presă, dar îi apar şi lucrări de învăţătură creştină tipărite. Ctitoreşte şi sfinţeşte lăcaşuri de închinăciune, rezideşte biserici. 1930 este „anul în care profesorul de drept canonic Ioan Matei îl propune pentru postul de episcop în America pe arhimandritul Policarp de la Hodoş-Bodrog" (*id.*, p. 31), de unde, după cinci ani, va pleca episcop pentru românii din America (*id.*, p. 32).

Capitolul II prezintă cei patru ani petrecuţi în SUA, definiţi în *Album aniversar (1929-1954), Congresul Episcopiei Vatra Românească,* de însuşi episcopul Policarp Moruşca, astfel: 1935 – anul de „orientare"; 1936 – anul de „organizare"; anul 1937 – de „realizare"; iar 1938 – anul de „consolidare" (p. 33). Patriarhul Miron înştiinţează prin gramata din 25 martie că „la 25-28 aprilie 1929, congresul bisericesc al românilor din America de Nord şi Canada a hotărât înfiinţarea propriei episcopii sub autoritatea Bisericii Ortodoxe din România", fireşte, cu aprobarea Regelui Carol al II-lea (*id.*). Provizoriu, reşedinţa episcopală va fi la Detroit, statul Michigan, înscăunarea având loc aici chiar de Ziua Statelor Unite, 4 iulie 1935; apoi se mută la Cleveland, înainte de aşezarea la schitul Vatra Românească. Vizitează parohiile româneşti din SUA şi Canada, organizează şcoli parohiale româneşti şi aşezăminte culturale. Stabileşte „îndatoririle şi normele de conduită ale comunităţii ecleziale" (p. 45). Înfiinţează revista *Solia* (al cărei prim număr apare la 23 februarie 1936, în Joungstown, Ohio, vezi p. 52) – „foaie de zidire sufletească pentru românii din America"; „O foaie care nu se amestecă în discuţii politice şi în polemici de critică tulburătoare, ci slujeşte întreaga viaţă creştinească şi românească" – publicaţie care apare şi astăzi (p. 46). La 11 decembrie 1935, episcopul Moruşca este bine primit de înalţi oficiali americani, precum şi de însuşi preşedintele Franklin Delano Roosevelt, la Casa Albă. Anul 1936 este al „misionariatului intens de „zidire" instituţională şi sufletească pe temeliile aşezate în 1935" (p. 51).

→

În universităţile din Occident, cele din Franţa, Germania sau Italia, preocupări şi lucrări de matematică aplicată în ştiinţe tehnice existau cu mai mult timp în urmă. Dovadă este teza de doctorat a lui Caius Iacob, susţinută în anul 1935, mult apreciată de profesorii de la Sorbona pariziană.

La revenirea în ţară, profesorul Caius Iacob va crea o adevărată şcoală românească a Matematicii aplicate. Solomon Marcus afirmă că, astfel, Caius Iacob este nu doar un profesor, el devine un mentor. Sunt consideraţi marii săi discipoli Ştefan Gheorghiţă şi Lazăr Dragoş. (Am fost onorată de prezenţa lui Ştefan Gheorghiţă, ca membru în comisia de susţinere a tezei mele de doctorat, comisie al cărei preşedinte era acad. Gheorghe Marinescu, membru fiind şi acad. Romulus Cristescu; iar Lazăr Dragoş, în referatul său asupra tezei, sublinia aplicaţiile analizei funcţionale în mecanica mediilor continue. Intrasem astfel în Matematica aplicată!) Şcoala românească de Matematică aplicată este din ce în ce mai bogată, mai rodnică, fapt dovedit de valoarea cercetătorilor din ISMMA „Gheorghe Mihoc – Caius Iacob" şi a lucrărilor elaborate de aceştia.

Academicianul Caius Iacob s-a stins din viaţă la 6 ianuarie 1992, la Bucureşti. Din 1990 era senator din partea PNŢCD.

Intrând în pagini de istoria matematicii din România, recunoaştem pe ce valori de excepţie s-a bazat pregătirea noastră în anii studenţiei. Generaţia noastră, a celor de pe băncile facultăţii în decadele 5 – 8 ale secolului trecut, nu a avut şansa specializărilor în străinătate şi chiar cărţile cu autori străini, cu greu puteam să le găsim, dacă nu erau traduse în limba rusă... Totuşi, am beneficiat de acel corp profesoral format în prima jumătate a veacului 20.

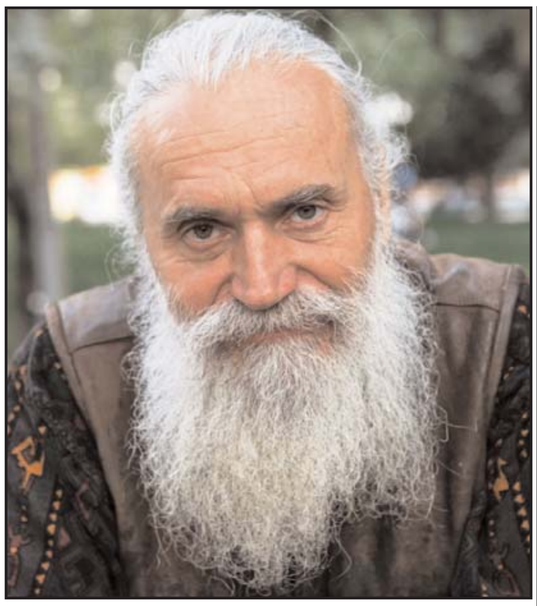
Istoria ştiinţei nu o citim cu indiferenţă; avem şi sentimentul plăcut al retrăirii acelor ani!

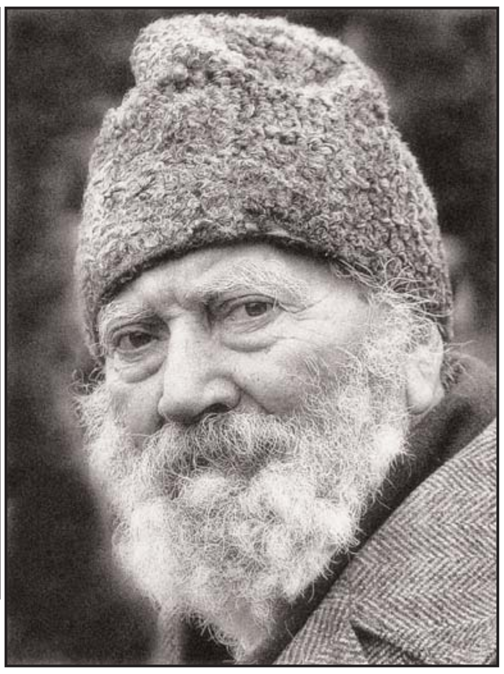

In memoriam

Misiunea eparhului Policarp Moruşca nu este uşoară, dezbinările şi duşmăniile nelipsind între coloniştii români. Este primit de arhiepiscopul romano-catolic Monahan, cu care discută problema colaborării frăţeşti a bisericilor, în faţa curentului resimţit de ambii ierarhi, acela de „împăgânire" a lumii. Biograful notează: „Reper fundamental în păstorirea sa americană, cumpărarea, la 1 septembrie 1936, a proprietăţii din Grass Lake, Jackson, Detroit Mi., creează premisele înfiinţării „Vetrei Româneşti". Decizia sa privind locul ales, o fermă la ţară, departe de Cleveland unde şi-ar fi dorit părintele Truţa, a condus la relaţii glaciale cu cei care doreau o reşedinţă urbană" (p. 53). Au fost deja vizitate toate coloniile româneşti. Congresul bisericesc/episcopal din data de 3-6 septembrie 1936 – redactată eronat 3-6 iulie 1936 – adună mii de români americani „din toate colţurile ţării" în jurul episcopului Moruşca (p. 54). *1937 – anul de realizare* contabilizează în continuare, după ce biograful menţionează „vechile intrigi dintre românii americani" (p. 51), „calomnioase acuzaţii la adresa eparhului", biograful semnalând, pe lângă „atacurile la adresa Episcopiei apărute în ziarul *America* nr. 146" şi faptul că: „Tensiunile anterioare sosirii episcopului se manifestă atât în interiorul grupării Uniunea şi Liga Societăţilor Româneşti din Statele Unite (de orientare stângistă), cât şi în afara acesteia" (p. 55). (Uniunea şi Liga Societăţilor Româneşti din America, iniţial două asociaţii frăţeşti de întrajutorare a emigranţilor români împotriva accidentelor de muncă sau altor tragedii, se uniseră la 1 mai 1928 în localitatea Canton Ohio, n.ns. M.P.). „Intrigile" pare că erau într-adevăr mai „vechi", doar că ele se înfiripaseră şi persistau între oficialităţile atât laice, cât şi ecleziale din Regatul României cu reprezentanţii lor diplomatici de peste Ocean şi românii ajunşi în SUA pentru a câştiga mia de dolari şi banii de întoarcere acasă, iar nou înfiinţata Misiune episcopală se afla în mijlocul acestor nemulţumiri reciproce, al căror studiu ar necesita eforturi documentare şi interpretative aparte: „Ca dovadă, şeful Legaţiei semnalează, într-o scrisoare către subsecretarul de stat de la Bucureşti, Savel Săndulescu, scurgerea de informaţii din ministerul de Externe către ziarul *America*, prin intermediul tânărului Titus Podea, de la Direcţia de Presă, fiu al fostului preot Podea, preot caterisit de mitropolitul Sibiului. Informaţiile se refereau la comunicări confidenţiale ale misiunii diplomatice" (p. 51). Aşadar, „1937 debutează cu o lungă depeşă de la Washington către ministrul Victor Antonescu, despre situaţia comunităţii româneşti din America", chiar biograful precizând în continuare: „Detaliile nu sunt relevante decât în măsura în care explică impactul tensiunilor din comunitate asupra Legaţiei şi episcopiei, chiar dacă unele inexactităţi caută să schematizeze lucrurile, exagerând rolul protopopului dr. Ion Truţa, care în opinia greşită a şefului misiunii, căuta să preia conducerea Ligii.

Principalul opozant al acestuia, fostul preot Ion Podea, fusese oprit în ţară în 1926 şi apoi caterisit de Mitropolitul Sibiului". Fără a fi clar din ce motiv se putea întâmpla ca „noul episcop să fie întâmpinat de la început cu o campanie violentă" de enoriaşii români din Statele Unite, deja organizaţi în zeci de sucursale locale ale diabolizatei „Uniunea şi Liga", ambasadorul Davila se implică direct în oprirea caterisitului preot Podea de a mai ajunge înapoi în America: „Am sfătuit deci confidenţial Ministerul să nu i se elibereze un paşaport pentru America" (pp. 55-56). Aşadar, orientarea stângistă a Uniunii şi Ligii pe de o parte, inexactităţi şi opinii greşite ale Misiunii pe de alta. Pe deasupra, caracterul „duplicitar, a se citi inconstant", cum subliniază biograful, al intrigantului ambasador Citta Davila, numit de-a dreptul „sicofant", pentru tentativa sa „prea diplomatică", prea lipsită de caracter, şi chiar atacul direct împotriva episcopului (pp. 56-57). Între toate aceste neajunsuri istorice trăia comunitatea românească din America. Întreaga situaţie pare, *mutatis mutandis,* un alt soi de WikiLeaks, cu úmbrele unor la fel de inconfortabili Julien Assange *avant la lettre,* desigur. La 17 iulie, cu o viză diplomatică poloneză, episcopul pleacă spre Ţară cu transatlanticul Pilsudski, ajunge apoi cu trenul în municipiul polonez Gdynia, la Cernăuţi, este aşteptat de autorităţile române în gara Teiuş, de unde „la Craiva, călătorind cu un car cu boi împodobiţi sărbătoreşte" (p. 57). Cere 10.000 de dolari din vistieria Ţării, primministrului Gheorghe Tătărescu, „pentru cumpărarea Schitului Vatra Românească, contractul fiind deja încheiat pentru suma de 28.500 dolari, cu un avans de 3.500 din donaţii" (p. 58). Episcopul constată şi i se plânge mitropolitului Visarion Puiu al Bucovinei de uneltirile unor „împotrivitori" care caută compromiterea sa cu acte „sustrase din arhiva Episcopiei Aradului", dar este prevenit de un „prieten bun", procurorul general din Timişoara. Obţine, pe lângă alte donaţii, un cec de 1.872 $, de la guvernatorul Băncii Naţionale, Mitiţă Constantinescu, pentru Vatra Românească. La 29 octombrie 1937 pleacă din Ţară spre America, unde „se înteţeau agitaţiile contrariilor (comunişti şi internaţionalişti împotriva Episcopiei misionare)".

Se mută, în noiembrie 1937, din Cleveland la ferma cumpărată pentru Vatra Românească. „Aşadar, la 7 noiembrie soseşte înapoi la New York, iar la 25 noiembrie Consiliul episcopal preia proprietatea Grey Tower cu terenul Aikin şi toate impunătoarele edificii de pe proprietate, cu un preţ de 28.500 $", Vlădica afirmă: „Vrem să facem din Vatră Ierusalimul vieţii româneşti pe tărâm american" – biograful îl citează pe istoricul Episcopiei din America, Gerald J. Bobango (1942-2009), dintr-un volum apărut la 2014: „În 1937 Vatra era în plină desfăşurare şi aceasta a devenit o preocupare şi o prioritate maximă pentru Policarp", autor care precizează o sumă uşor diferită de achiziţionare a proprietăţii: „La 10 august 1937, cei doi preoţi (Opreanu şi Lupu, desemnaţi de Policarp înainte de plecarea sa în Ţară, n.ns., M.P.) împreună cu John Chiolock, Ioan Indreica şi Nicolae Dragoş au semnat un contract cu Edwin W. şi Ruth Day Chandler, pentru achiziţionarea proprietăţii Grey Tower Farm de aproape 200 de acri pentru suma de 25.000 dolari" (pp. 59-60).

1938 – anul de consolidare consumă „efectele benefice" ale vizitei lui Policarp în Ţară. Asta, fără prea multe explicaţii de ordin istorico-politic, după ce ne sunt semnalate deciziile luate de autorităţile române împotriva lui Carol Al. (Citta) Davila, şeful Legaţiei, cu citate din publicaţia episcopală *Solia:* „Deciziile importante din ţară susţin Eparhia. Şeful Legaţiei, cel care ceruse rechemarea episcopului, este el însuşi rechemat definitiv la post şi chiar i se retrage cetăţenia română. Carol Al. Davila îşi încheie misiunea după ce, „în calitate de ministru plenipotenţiar făcuse rapoarte ministrului Afacerilor Străine şi prin acesta I.P.Sf.S. Patriarh şi Ministerului Cultelor, încercând să saboteze pe episcop, pentru ca nu-l consultase ţara şi Sf. Sinod pe cine să trimită în America". Iar „Viaţa episcopului misionar devine mai grea din cauza contextului resentimentar din America şi a şicanelor Legaţiei, pe fundalul recrudescenţei românismului exacerbat în SUA, într-o perioadă tulbure". Atmosferă româno-antiromânească tipică politicianismului tuturor timpurilor. La inaugurarea Vetrei Româneşti din 4 iulie 1938, soseşte neinvitat arhiepiscopul grec Athenagoras „cu care legase o aleasă prietenie"; viitorul patriarh ecumenic de Constantinopol din 1942 „aflând de eveniment din ziarele americane" (pp. 60-61). În ciuda acreditării noului ambasador, Radu Irimescu, corespondenţa între Legaţie şi noua Episcopie decurge „în termeni protocolari, dar distanţi", cu „mici neînţelegeri privind întârzierea virării unor bani pentru Episcopie". Enunţate fără ură, dar cu firească părtinire pentru figura celui biografiat, „frământările românilor din America" sunt exemplificate, după înfierarea Ligii şi a organului său de presă, ziarul *America*, prin măsura punitivă dură luată de Policarp împotriva unui abătut disciplinar, cum sumar apare reprezentat preotul Glicherie Moraru, căruia „episcopul i-a retras dreptul de a sluji în SUA.

În acelaşi timp, autorităţile americane i-au interzis accesul pe teritoriul american, pentru propagandă ilegală, după ce făcuse închisoare." Măsura era iminent necesară, arată biograful, căci altfel, ar fi proliferat un paradox: „Dacă tolera prea mult indisciplina unora, risca să intre în conflict chiar cu legea americană, nu doar cu mandatul primit din ţară. Pe de altă parte, dacă era prea sever, preoţii se răzvrăteau împotriva lui, negând orice autoritate a Episcopiei, reamintind că America este o ţară a libertăţii" (p. 62). „Propaganda" şi „indisciplina", nu foarte explicitate în speţă, rămân, de principiu, clar incompatibile cu rostul Misiunii.

1939 – anul plecării spre Patrie – contabilizează „trei evenimente majore înaintea plecării în ţară: sfinţirea bisericii din New York, Congresul Bisericesc şi participarea României la Expo New York 1939". E vorba, la 24 iulie 1939, de „înfiinţarea şi sfinţirea primei biserici ortodoxe române din metropola nord-americană", cu târnosirea oficiată, „după patru ani de păstorire" de episcopul Policarp Moruşca, aflat „în ultimul an al sacerdoţiei în America". Acum şi aici aflăm ceva foarte important, anume că, pe lângă „practica eclezială", timp de patru ani în America, Policarp îşi făcuse „slujirea anterioară vreme de zece ani ca arhimandrit al primei mănăstiri ortodoxe atestată documentar pe teritoriul României". Adică Hodoş-Bodrog, mănăstirea din comuna Zădăreni, judeţul Arad. La sfinţirea bisericii din Manhattan, cu hramul Sfântul Dimitrie, „Peste 250 de persoane, reprezentând organizaţii religioase şi patriotice, au participat la ceremonia condusă de preasfinţitul Policarp Moruşca, episcopul românilor din America de Nord şi de Sud", scrie *The New York Times* din 24 iulie 1939, prezenţa a doi prelaţi protestanţi fiind justificată în viziune ecumenică tipic americană: „Biserica Ortodoxă Română se află în comuniune cu Biserica Episcopală Protestantă". Mai explicit: „Cu mandat din partea patriarhului Nicodim şi a ministrului Nicolae Titulescu, episcopul îşi respectă dublul statut, de cleric şi diplomat", precizează biograful. Nu ştim dacă, între donatorii contribuabili pentru imobilul bisericesc, printre alte „asociaţii româneşti" între care apare citată şi „Avram Iancu", este vorba de una şi aceeaşi, omonimă, între ramurile Uniunii Societăţilor Româneşti din America, enumerată de aceasta, printre cele 24, la Convenţia sa din februarie 1909 din Alliance, Ohio, sau nu; ştim doar că între Episcopie şi Uniune erau „tensiuni". (pp. 63-64).

Printre citatele extrase din documente, biograful notează: „Plecarea în ţară, în pofida sfaturilor unor enoriaşi şi preoţi, este pusă şi pe seama instalării noului patriarh, Nicodim Munteanu, la 5 iulie, dar şi a mamei bolnave, pe care nu o mai văzuse de doi ani". Moment „considerat de unii colaboratori ca fiind inoportun, dat fiind starea de tensiune din eparhie". Despre trenarea tensiunilor, Gabriel Viorel Gărdan şi Cosmin Cosmuţa sunt citaţi dintr-un volum apărut în 2014: „La scurt timp după plecarea episcopului Policarp Moruşca în România, preoţii şi parohiile s-au găsit divizate în două tabere partizane, angajate într-o bătălie fratricidă pentru conducerea Episcopiei şi succesiunea la scaunul episcopal, lor adăugându-li-se o a treia tabără care sta în expectativă" (pp. 66-67). (Va urma.)

(În imagini, actorii Silviu Fusu şi Gavriil Ciubotaru, fotografiaţi de Iurie Foca.)

In memoriam

Niculae Gheran în oglinda corespondenţei (XIII)

Rodica LĂZĂRESCU

Proiecte eşuate. Cafeaua, valută forte (Pierre Morel)

Cincisprezece înscrisuri păstrate în lada cu scrisori din arhiva Niculae Gheran atestă preocupările comune celor doi cărturari – profesorul francez Pierre Morel şi editorul Niculae Gheran –, după toate indiciile, fără finalizarea dorită. Aşa cum reiese dintr-o însemnare a lui N. Gheran, legătura, întru cunoaşterea lui Rebreanu, le-o făcuse Adrian Marino, al cărui nume este pomenit şi de francez într-o epistolă.

Prima scrisoare păstrată datează din 17 iunie 1985, Pierre Morel aflându-se în capitala Mexicului, consilier pedagogic şi coordonator cultural al *Alianza francesa de México, a.c.* (Alianţa franceză). E scrisă de mână, în limba română (o transcriem *tale quale*), dovedind un bun cunoscător al limbii, cu uzanţa scrisului în română.

[1]
alianza francesa de méxico, a.c.
coordinación cultural
sócrates 156 11510 méxico, d. f.
Mexico 17.6.[19]85
Pierre Morel
Stimate Domnule,
Mulţumesc pentru scrisoarea d-voastră din 21.4.
De fapt, obiectivul meu este în primul rând să cunosc mai bine opera lui Rebreanu, dar şi să ajut, în măsura posibilităţile mele, la cunoaşterea acestei operei afară din România. De exemplu, un colegu îmi propune să public, cu prilejul centenarului „Rebreanu" un articol mic în una revistă culturală mexicană foarte cunoscută (PLURAL), dar asta evident că nu pot să prezent pe Rebreanu dacă nici nu cunosc textul românesc a Ion-ului.
În concluzie, aş vrea să-mi trimiţi cel mai devreme textul completu care poate fi pentru mine o ediţie de lucru, şi, dacă se poate, şi volumele 4, 6, 7, 9 (+ 10 şi 11) ale ediţiei E.L. care ramână ediţia mea de referinţă.
Adresa mea în Franţa este: 15 rue Voltaire 62800 Lievin şi pot să Vă platesc cu franci franceze său U.S. dollari cum Vă convine.
Cu sentimente alese,
Pierre Morel

Nu putem şti dacă mai sus pomenita misivă primită de la N. Gheran în luna aprilie a fost cea care a iniţiat dialogul epistolar al celor doi sau dacă acesta era pornit mai dinainte.

Ultima misivă e din 10 decembrie 1997 (data poştei), expediată din Bucureşti, de fapt, o carte de vizită cu sigla AUPELF-UREF, atestând calitatea lui Pierre Morel (Directeur du Bureau Europe centrale et orientale) şi sediul Biroului (1, rue Schitu Magureanu, secteur 1, 70626 Bucarest, Roumanie):

[2]
Je suis bien nommé à Bucarest, mais les circonstances font que depuis septembre j'ai passé la pluspart du temps à Sofia, où je repars le 3 janvier. Faites-moi connaître votre numéro de téléphone pour que je puisse prendre contact avec vous à mon retour. Et meilleurs voeux! [ss PM] (1)

Dar cine sunt protagoniştii?

Într-un articol omagial din 2010, Elena Prus, de la Universitatea Liberă Internaţională a Moldovei, scria despre Pierre Morel că „se mişcă armonios între Franţa (profesor agreat la Lycée La Fontaine, Paris XVI; director adjunct al Collège Charles Péguy, Paris XIX; documentarist la Collège Jean-Baptiste Clément, Paris XX; profesor de limbi clasice la Collège Riaumont, Liévin; profesor de limbi clasice la Collège République din Calais, apoi la l'École normale d'Arras), Maroc (profesor de franceză la Lycée d'El Menzel, Délégation de Fès), Canada (conducător de proiect, în cadrul programului Langue française, francophonie, diversité linguistique, AUF, Montréal), România (lector de franceză la Universitatea din Timişoara), Republica Moldova (consilier pentru cooperare francofonă la Universitatea Liberă Internaţională a Moldovei) şi testând potenţialul francofon pe diferite continente (director al Bureau d'action linguistique din Beirut, Liban; consilier pedagogic şi asistent al directorului general şi coordonator cultural al Alliance française din Mexico, Mexic; Visiting Lecturer la Central Institute of English and Foreign Languages (CIEFL) din Hyderabad, India). Un parcurs în spirală, ale cărui meandre vor produce conexiuni interculturale resimţite şi trăite pe viu, încununate cu prestigioasa distincţie «Chevalier des palmes académiques»."

Niculae Gheran tipărise, până în 1985, primele 11 volume din *Opere Rebreanu,* în 1987 apar trei tomuri (12, 13, 14) cuprinzând cronici dramatice, volumul 15 văzând lumina tiparului în 1991, 16 în 1995, 17 şi 18 în 1998 ş.a.m.d. După înfiinţarea Fundaţiei Culturale Române (1990), directorul acesteia, Augustin Buzura, îl aduce la conducerea editurii Fundaţiei, pe care

o va părăsi, prin demisie, în semn de solidaritate cu Buzura, destituit la 17 ianuarie 2005 de Traian Băsescu.

Revenim la ping-pongul epistolar. După „un retard considérable", cei doi reiau dialogul. Într-un plic purtând antetul *alianza francesa de méxico, a.c.* şi adresa destinatarului din strada Stejarului, plic pe care N. Gheran a notat: *Răspuns la 18 oct. 1987,* se află trei înscrisuri, unul fiind singura copie păstrată a unei scrisori expediate de editorul român.

Depăşind încurcăturile cu poşta, aflăm din primul că „le paquet que vous avez eu la gentillesse de m'envoyer est arrivé chez mes parents en France" (2) şi că „le premier problème est bien sûr celui de la dette que j'ai envers vous" (3). De altfel, această chestiune străbate ca un laitmotiv toate scrisorile! Deocamdată, ne interesează mai mult propunerea pe care profesorul Morel i-o face rebreanologului nostru: „Comme j'ai déjà fait un doctorat de 3ème cycle sur Émile Zola (*L'Outil et la Machine dans l'œuvre romanesque d'Émile Zola*), je pensais faire un rapprochement entre Zola (*La Terre*) et Rebreanu (*Ion, Răscoala*) mais, à la réflexion, cela me semble pauvre et assez artificiel. Pourriez-vous me conseiller sur ce point?" (4) Răspunsul prompt al lui N. Gheran îl asigură pe Morel că tema aleasă nu e câtuşi de puţin artificială („il ne me semble, pas du tout, artifficiel") şi că, în cazul în care rămâne asupra acestui subiect, „je me considère à la votre disposition avec un plus de documentation" (5). Deocamdată, îi aminteşte în treacăt despre jurnalul scriitorului, publicat în două volume, câţiva ani mai înainte, şi de discursul de recepţie ţinut de Liviu Rebreanu la primirea sa în rândul *nemuritorilor – Elogiu ţăranului român.* Cât despre „les frais dont vous écrivez" (6), singura problemă o reprezintă taxele poştale care depăşesc „plusieures fois" valoarea cărţilor.

Dintr-o carte poştală ilustrată din 10 februarie 1988, înţelegem că problema datoriei încă nu s-a rezolvat, de vreme ce „j'attends donc une évaluation de votre part (livres + transport") (7), dar, mai ales, că proiectele legate de Rebreanu sunt, deocamdată, „en sommeil", „car j'ai de préoccupasions plus urgentes" (8): Morel urmează să părăsească Mexicul la sfârşitul anului şi trebuie să-şi pregătească întoarcerea în Franţa „ou mon départ dans une autre pays". (9) Totuşi, nu uită să precizeze că nu a primit încă volumul 13 (*Cronici dramatice* (1917-1921), apărut în 1987), că îi lipsesc din ediţie volumele 4, 10, 11 şi că este „tout à fait interessé" de *Tânărul Rebreanu,* după ce a citit cele două volume ale *Jurnalului.*

După încă o perioadă de tăcere [„en raison de problèmes profesionnels et personnels (un assez grave accident de voiture)"] (10), în 7 iunie 1988, o scrisoare olografă, jumătate în franceză, jumătate în română, confirmă primirea „cărţilor trimise la Mexico şi la Paris", Morel reproşându-i românului „că nu-mi aţi indicat preţul cărţilor, poştei ş.a.m.d." Îi mai spune acestuia că la finele lui iunie părăseşte Mexicul şi că începând cu septembrie se va afla la post în Beirut. Şi insistă: „J'attends de vous nouvelles *chiffrées*" (11).

Într-adevăr, începutul anului următor îl găseşte la Beirut, de unde, la 5 ianuarie 1989, expediază la Bucureşti o felicitare de An Nou, răspuns la urările trimise de N. Gheran („Quel plaisir de recevoir une petite carte de vous!"): „Je n'oublie pas Rebreanu, croyez-le bien, mais je suis à présent en poste au Liban, dans des conditions qui sont loin d'être idéales pour le travail personnel" (12) Evident, nu a uitat nici să întrebe „combien je vous dois pour les ouvrages que vous avez eu la gentillesse de m'envoyer" (13).

La începutul verii, proaspăt sosit la Beirut, „un peu coupés du monde" (14), Pierre Morel se plânge, la 5 iunie 1989 (plic cu antetul Ambasadei României în Liban), că lucrează „dans des conditions qui sont particulièrement pénibles puisque les bombardements sont quotidiens" (15), la care se adaugă „une pénurie d'essence fort gênante" (16). I-a trimis un pachet la plecarea din Franţa şi îi confirmă că a primit, „avec un plaisir extrême", „les derniers volumes que vous m'avez adressées et j'admire de plus en plus la manière dont vous vous attachez à éclairer et expliciter l'œuvre de Rebreanu (qui le mérite bien) à la fois par votre travail dans l'édition des œuvres complètes, et par vos recherches et vos publications propres." (17)

Următoarea scrisoare vine târziu, în toamna lui 1990.

La nici un an de la tămbălăul din decembrie 1989, Morel e trist şi dezgustat. Redăm mai jos întreaga epistolă:

[3]
Paris, le 5 octobre [1990]
Cher Monsieur,
Où en sommes-nous? Triste question pour une situation à bien des égards décevantes. On s'est enthousiasmé en France pour la Roumanie, on s'est inquiété aussi, puis on s'est montré déçu et, enfin, on a tout simplement oublié. Comment penser d'ailleurs que l'intérêt était sincère quand les gens voulaient seulement qu'on leur présente un beau conte de Noël? Et on peut se demander qui s'est jamais vraiment soucié de la réalité roumaine.
Tout cela pour dire que je n'ai pas rencontré d'enthousiasme particulier chez les différentes personnes que je suis allé voir. Concernant des projets auxquels je croyais beaucoup, j'ai contacté plusieurs maisons d'édition et je n'y trouvé qu'indifférence. Ceux qui prétendaient s'intéresser aux «pays de l'est» comme ceux qui ne s'y intéressaient pas n'avaient qu'un mot à la bouche: attendre. En clair, quand le travail sera fait, et que les bénéfices seront assurés, on pensera à s'y mettre.
Nous repartons donc à zéro.
Le café: point important. Je ne sais plus exactement quand je vous ai envoyé me derniers paquets de café, donc je vous en envoie deux autres aujourd'hui même. Faites-moi savoir si vous les avez reçus. Ce sera toujours cela.

→

Edition: je soouhaite dans ce domaine vous faire une autre proposition, consistant à vous soumettre des ouvrages écrits par moi. Très concrètement, j'ai à l'heure actuelle deux projets presque achevés:

- Un guide de conjugaison (pour le français bien entendu). Il est déjà écrit, il n'y manque que la liste des verbes de référence qui permettra de constituer l'index. Ce guide est écrit en français, mais il est destiné à être traduit; il faudrait donc en faire une traduction en roumain, que je reverrais.

- Un recueil de citation qui rassemble les citations françaises que tout citoyen moyenement cultivé connaît; ces citations sont très utiles car elles apparaissent, souvent sous forme d'allusion, dans toutes sortes de textes. Chaque citation est accompagnée d'un bref comentaire qui en précise l'origine, le sens et l'utilisation. Là encore, il est prévu que toutes les explications soient traduites (il y aurait donc à chaque fois la citation en français, sa traduction et les explications en roumain). Evidemment, un ouvrage de ce type peut intéresser un public de gens cultivés en général et non les seuls étudiants de français. Ce travail est déjà bien avancé.

Seriez-vous intéressé par des projets de ce type? Il s'agirait d'effectuer la traduction et de trouver une maison d'édition. J'interviendrais comme auteur, mais on peut également envisager ultérieurement la création au sein d'une maison d'édition d'une collection que nous pourrions diriger ensemble. Si la chose vous paraît possible, je vous enverrai des renseignements complémentaires.

Le statère: impossible d'avoir une estimation sans détails supplémentaires, c'est-à-dire: la description précise, l'état, le poids.

Voilà, j'attends vos réponses sur ces différents points. Envoyez-moi de toutes façon quelques nouvelles de vous, acela me fera plaisir.

Bien à vous,

Pierre Morel (18)

La schimbarea anilor, profesorul Morel răspunde, la 16 ianuarie 1991, printr-o carte poştală tip felicitare, urărilor primite de la N. Gheran. În fine, se pare că protagoniştii au găsit „moneda", valuta forte, care să rezolve acuta problemă a datoriei: cafeaua! Cât despre colaborare, un singur lucru putem preciza: nici ghidul, nici dicţionarul nu vor apărea ca urmare a colaborării celor doi. Abia în 1999, la Editura Niculescu din Bucureşti va vedea lumina tiparului cartea *Gramatica limbii franceze. Verbul*, care va cunoaşte câteva reeditări (2001, 2005). „En ce qui concerne mes propositions de collaboration, je peux vous adresser, si vous le désirez, un manuscrit du *guide de conjugaison* et des exemples du *dictionnaire de citations.*

Avez-vous reçu le café? Si oui, je vous ferai parvenir à moins que vous ne préfériez autre chose." (19)

În toamna aceluiaşi an, la 3 septembrie, profesorul îi comunică lui N. Gheran că e în căutarea unui „bon dictionnaire unilingue (roumain/roumain) en un volum", cu plata „en billetes (dollars ou francs que j'envelopperai suffisament pour les dissimuler aux services postaux) ou de toute autre manière qui vous conviendrait (livres, ou café…)…" (20)

În vara lui 1992, se pare că proiectele ambilor se înscriu pe un făgaş promiţător. La 8 iulie, din Paris, Morel îi scrie, cu referire la o anume doamnă Popovici: „j'ai … l'impression que mon manuscrit est entre de bonnes mains: merci" (21), deşi are totuşi câteva nedumeriri legate de „l'aspect «formel»" (inexistenţa unui contract, drepturile de autor). (Bagatele, fie vorba între noi, în jungla editorială din România acelei perioade.) De asemenea, de la *Actes Sud* se prefigurează un proiect Rebreanu (de care se ocupă o anume Sabine Westieser), „consistant à republier après relecture les traductions existentes de *Ion, La Forêt des pendus* et *La Révolte* et de traduire une série de nouvelles." (22)

Şi, desigur, „datoria": „dès que j'aurai un moment, je vous enverrai un peu de café" (23).

În toamnă, la 3 octombrie 1992, o nouă scrisoare, răspuns la o solicitare anterioară a lui N. Gheran, care se interesa de romanul lui Zevaco, *Nostradamus* (probabil dorind a-l publica în acea perioadă când editurile au dat lovitura cu cărţi interzise până la schimbarea de regim), se constituie într-un mic studiu asupra istoriei publicării în Franţa a celebrei scrieri. Morel consultă la Biblioteca Naţională una dintre variante, ediţia Livre de Poche, îi copiază titlurile capitolelor (două pagini ataşate scrisorii), răscoleşte tarabele a „très nombreux bouquinistes", spre a oferi informaţiile cerute. Mai mult, acceptă posibilitatea „de vous représenter ici" şi îi propune lui N. Gheran „vous envoyer des textes qui sont dans le domaine public et que vous pourriez traduire sans problèmes". (24)

Însă vara lui 1993 îi spulberă toate speranţele: demersul la un anume domn Grama – „pas de réponse", de la doamna Popovici, „pas de réponse". „Bien entendu j'ai annulé mon voyage en Roumanie" (25) (9 august) „Que dois-je faire?" (26)

La 16 martie 1994, pe un cartonaş cu însemnele Collège „Charles Péguy", P. Morel trimite un răspuns întârziat la o scrisoare gheraniană, de data aceasta motivul tăcerii fiind de ordin familial: „nous nous sommes séparés, ma femme et moi" (27). *Guide du vocabulaire* rămâne „un projet que je maintiens", dar aşteaptă să vadă cum iese *Guide du conjugaison*.

Morala? Dacă nu a fost dijmuită pe traseu, singura certitudine a acestei colaborări rămâne… cafeaua!

(Din *Niculae Gheran în oglinda corespondenţei*, vol. 2, în pregătire)

Traduceri:

(1) Sunt numit la Bucureşti, dar împrejurările fac ca din septembrie să-mi petrec cea mai mare parte a timpului la Sofia, unde plec din nou pe 3 ianuarie. Daţi-mi numărul de telefon ca să pot lua legătura cu dumneavoastră la întoarcerea mea. Şi cele mai bune gânduri!

(2) Pachetul pe care aţi avut amabilitatea să mi-l trimiteţi a ajuns la părinţii mei în Franţa.

(3) Prima problemă este bineînţeles aceea a datoriei pe care o am faţă de dvs.

(4) Cum am făcut deja un doctorat de ciclul 3 despre Émile Zola (*Unealta şi Maşina în opera romanescă a lui Emile Zola*), mă gândeam să fac o paralelă între Zola (*Pământul*) şi Rebreanu (*Ion, Răscoala*), dar, reflectând, mi se pare sărăcăcios şi destul de artificial. Aţi putea să mă sfătuiţi în această problemă?

(5) Vă stau la dispoziţie cu un plus de documentare.

(6) Cheltuielile despre care scrieţi.

(7) Aştept aşadar o evaluare din partea dumneavoastră (cărţi + transport).

(8) Pentru că am preocupări mai stringente.

(9) Sau plecarea într-o altă ţară.

(10) Din cauza unor probleme profesionale şi personale (un accident de maşină destul de grav).

(11) Aştept de la dvs. veşti *cifrate*.

(12) Nu l-am uitat pe Rebreanu, credeţi-mă, dar mă aflu la post în Liban, în nişte condiţii departe de a fi ideale pentru lucrul personal.

(13) Cât vă datorez pentru lucrările pe care aţi avut amabilitatea de a mi le trimite

(14) Puţin rupt de lume.

(15) În condiţii dificile, căci bombardamentele sunt zilnice.

(16) O lipsă foarte enervantă de benzină.

(17) Admir din ce în ce mai mult felul în care vă străduiţi să luminaţi şi să explicaţi opera lui Rebreanu (care o merită) atât prin munca dvs. de publicare a lucrărilor complete, cât şi prin propriile cercetări şi publicaţii.

(18) Dragă Domnule, / Unde suntem? Întrebare tristă pentru o situaţie care este în multe privinţe dezamăgitoare. Am fost entuziasmaţi în Franţa de România, am fost şi îngrijoraţi, apoi am fost dezamăgiţi şi, în sfârşit, pur şi simplu am uitat. Cum ne putem gândi că interesul a fost sincer atunci când oamenii au vrut doar să li se prezinte o poveste frumoasă de Crăciun? Şi cineva s-ar putea întreba cui i-a păsat vreodată cu adevărat de realitatea românească. / Toate acestea pentru a spune că nu am întâlnit niciun entuziasm deosebit în rândul diferiţilor oameni pe care am fost să îi văd. În ceea ce priveşte proiectele în care am crezut mult, am luat legătura cu mai multe edituri şi nu am găsit decât indiferenţă. Cei care pretindeau că sunt interesaţi de „ţările din Est" şi cei care nu erau interesaţi de ele aveau pe buze un singur cuvânt: aşteptaţi. În mod clar, când munca este terminată şi beneficiile sunt asigurate, ne vom gândi să începem. / Aşa că începem de la zero. / Cafeaua: punct important. Nu ştiu exact când v-am trimis ultimele mele pachete de cafea, aşa că azi vă mai trimit două. Anunţaţi-mă dacă le-aţi primit. Întotdeauna aşa va fi. / Ediţie: Aş dori să vă fac o altă propunere în acest domeniu, constând în depunerea către dumneavoastră a unor lucrări scrise de mine. Foarte concret, acum am două proiecte aproape finalizate:/ – Un ghid al conjugărilor (pentru franceză desigur). Este deja scris, tot ce lipseşte este lista verbelor de referinţă care va face posibilă constituirea indexului. Acest ghid este scris în franceză, dar este destinat să fie tradus; Ar fi deci necesar să fac o traducere în limba română, pe care aş revedea-o. / – O colecţie de citate care reuneşte citate franceze pe care le cunoaşte fiecare cetăţean cu educaţie medie; aceste citate sunt foarte utile pentru că apar, adesea sub formă de aluzie, în tot felul de texte. Fiecare citat este însoţit de un scurt comentariu care specifică originea, sensul şi utilizarea sa. Din nou, se preconizează ca toate explicaţiile să fie traduse (ar fi deci de fiecare dată citatul în franceză, traducerea lui şi explicaţiile în limba română). Evident, o lucrare de acest tip poate interesa un public de oameni culţi în general şi nu doar studenţi la limba franceză. Această lucrare este deja bine avansată. / V-ar interesa proiecte de acest tip? Aceasta ar presupune efectuarea traducerii şi găsirea unei edituri. Aş acţiona ca autor, dar am putea lua în considerare mai târziu şi crearea în cadrul unei edituri a unei colecţii pe care am putea-o dirija împreună. Dacă acest lucru vi se pare posibil, vă voi trimite informaţii suplimentare. / Staterul: imposibil de a avea o estimare fără detalii suplimentare, adică: descrierea precisă, starea, greutatea. / Aşadar, aştept răspunsurile voastre cu privire la aceste puncte diferite. Oricum, trimiteţi-mi nişte veşti despre dvs., mă vor bucura. / Cu stimă.

(19) În ceea ce priveşte propunerile mele de colaborare, vă pot trimite, dacă doriţi, un manuscris al *ghidului conjugărilor* şi exemple din *dicţionarul de citate.* / Aţi primit cafeaua? Dacă da, vă voi mai trimite dacă nu preferaţi altceva.

(20) În bilete (dolari sau franci pe care îi voi împacheta suficient pentru a-i ascunde de serviciile poştale) sau în orice alt mod care vă convine (cărţi, cafea…).

(21) Am impresia că manuscrisul meu e pe mâini bune.

(22) Constând în reeditarea după recitirea traducerilor existente ale lui *Ion, Pădurea spânzuraţilor* şi *Răscoala* şi traducerea unei serii de nuvele.

(23) De îndată ce voi avea un moment, îţi voi trimite nişte cafea.

(24) Să vă trimit texte care sunt în domeniul public şi pe care le-aţi putea traduce fără probleme.

(25) Bineînţeles, mi-am anulat călătoria în România.

(26) Ce ar trebui să fac?

(27) Ne-am despărţit, eu şi soţia mea.

Cărţi şi autori

După 20 de ani...

Nicolae CONSTANTINESCU

Constantin Eretescu (n. 1937, Cetatea Albă, Basarabia), folclorist, etnolog, ziarist, comentator politic, prozator, dramaturg, memorialist, plecat, în 1980, într-un exil asumat, în S.U.A., şi-a dedicat întreaga energie scrisului, publicând un număr însemnat de cărţi, cele mai multe autobiografice, între care un „jurnal de exil", *Turnul de veghe*, I, *1995-2004*, Editura Vremea, Bucureşti, 2013, 477 p.; *Idem,* II, *2005-2007*, 2016, 507 p.; *Idem,* III, *2008-2010*, 2016, 461 p.; *Idem,* IV, *2011-2018*, 2019, 386 p., peste 1700 de pagini, la sfârşitul cărora, vol. IV, p. 386, o confesiune plină de tristeţe: „30 decembrie [2018]. Pot să spun că jurnalul pe care l-am ţinut m-a ajutat să trăiesc, să privesc mai atent lumea din jur, să-mi ţin spinarea dreaptă. În curând voi pleca de aici. Cu multe proiecte neîncheiate, amânate la nesfârşit. Dar, ce să spun, visele sunt întotdeauna mai frumoase decât lumea reală. Mă vor urma alţii mai buni, mai îndrăzneţi."

„Plecarea" anunţată şi care ne aşteaptă pe noi, pe toţi muritorii, nu s-a produs – o spunem cu o neascunsă bucurie! –, iar timpul, prieten şi duşman totodată, curge în urma noastră, fără a ne „întuneca", după zisele Poetului. Dimpotrivă, pentru el şi pentru distinsa lui soţie, Sanda Golopenţia-Eretescu, *professor emeritus* şi *doctor honoris causa* al mai multor universităţi din România, timpul a fost un aliat de nădejde, lăsându-l, pe fiecare, să-şi ducă la bun sfârşit *opera*, de fapt, ar trebui să scriem cu majusculă, *Opera*. Pentru Sanda G.-E., câteva zeci de volume recuperatoare din scrierile tatălui, sociologul Anton Golopenţia, decedat într-o temniţă comunistă, imediat după instalarea regimului „democrat-popular" în România, ale mamei, Ştefania Cristescu-Golopenţia, membru de vază al Şcolii Sociologice D. Gusti şi alte zeci din scrierile sale de lingvistică, pragmatică, semiotică, folcloristică etc., iar pentru C.E., la fel de tenace, să scrie şi să publice numeroase lucrări de etnologie şi folclor, volume de memorialistică, literatură de ficţiune, jurnalism politic, evocări.

Întrucât am fost, în ani diferiţi, dar destul de apropiaţi, ca studenţi ai aceleiaşi Facultăţi (Filologie, Universitatea din Bucureşti) şi ne-am format, din punct de vedere profesional-ştiinţific, în umbra luminoasă a aceluiaşi mare profesor, folclorist, etnolog, sociolog Mihai Pop, şeful colectivului de folclor de la Filologie, căruia eu i-am devenit, din 1964, asistent, şi directorul Institutului de Etnografie şi Folclor, unde, pentru un timp au lucrat cei doi, ne-am cunoscut, la început cam de la distanţă şi am întreţinut o relaţie de amiciţie, tot de la... distanţă, care, după emigrarea lor în State, a devenit din ce în ce mai caldă, cu cât depărtarea ne apropia mai mult.

Cert este că pe Coca Eretescu mi-l amintesc destul de bine din prima cercetare de folclor organizată de profesorul Pop la Boişoara, Vâlcea (1968), în urma căreia a rezultat un volum de studii *Folclor din Ţara Loviştei* (1970), editat de Gheorghe Deaconu şi C. Eretescu, şi pe amândoi, pe Sanda şi pe Constantin, tot dintr-un „teren", în Maramureş, la Sârbi, pe Valea Cosăului, de unde cei doi, împreună cu o altă colegă a lor, au „migrat" într-un alt sat, Breb, în care au revenit de mai multe ori şi despre care au scris amândoi cărţi admirabile. (Vezi de ex. Sanda Golopenţia, *Learn to sing, my mother said. Songs of the Women of Breb,* Editura Ethnologică, Baia Mare, 2004; *Idem,* Editura Spandugino, 2022, şi C. Eretescu, *Fata Pădurii şi Omul Nopţii,* Editura Spandugino, 2022, valoros studiu de folclor, ale cărui începuturi se găsesc tocmai în „evadarea" de la Sârbi la Breb, localitatea din Maramureş din care au fost culese sute de variante publicate în partea a II-a a volumului, „Texte. Legende, credinţe, informaţii", p. 266-576, punct de plecare marcat riguros de autor la p. 16: „Acolo (la Breb – n.n. N.C.), în prima casă în care am intrat, o nevastă tânără ne-a spus, fără s-o rugăm noi, câteva întâmplări cu Fata Pădurii. [...] Acela a fost momentul care a declanşat cercetarea ale cărei rezultate le ofer acum cititorilor").

Suntem acum, în urma apariţiei mai multor volume din scrierile celor doi, la o editură de prestigiu din România, într-o „Serie de autor", în posesia întregului realizat de cei doi în timpul vieţii lor, aşa încât putem face un exerciţiu de lectură retroactivă, de re-citire, parcurgând, cu titlu de exemplu, volumul *Periscop. Mărturiile unui venetic,* Editura Eminescu, 2003, şi *Idem,* Editura Spandugino, 2024, un volum autobiografic despre care, din câte îmi amintesc, nu am scris la prima ediţie, deşi aş fi fost tentat să o fac.

Autorul se interesează grijuliu de „soarta" cărţilor sale, participă la lansări, înregistrează recenziile apărute. (Vezi, de ex., C. E., *Turnul de veghe. Jurnal de exil,* vol. 1, *1995-2004*. Prefaţă de prof. Mircea Anghelescu, Editura Vremea, Bucureşti, 2013, Anul 2003), p. 200-297 *passim*.)

Acum, bag de seamă că nu am dat prea multă atenţie notaţiilor biografice din prima parte a memorialului, altminteri extrem de importante, reproducând trăirile copilului „Coca" din puţinii ani petrecuţi în Cetatea-Albă, „oraş şi sat în acelaşi timp", în care trăieşte cu familia sa, cu tatăl armean, Petre (Bedros) Eretpohian, grefier la tribunalul local, al cărui nume a fost *românizat* în Eretescu, cu mama, Şura, Alexandra Cuharschi, cu origini etnice neclare, vorbitoare de limba rusă şi de limba română, şi cu sora, Tatiana.

Au urmat refugiului, plecarea din Basarabia, relocarea, mai întâi, la Târgovişte, apoi la Bucureşti, într-un cartier mărginaş al Capitalei României, la sfârşitul Celui de Al Doilea Război Mondial, cu „eliberarea ţării de sub jugul fascist de către glorioasa armată sovietică", cu instalarea regimului democrat-popular şi cu maturizarea treptată a copilului Coca, apelat de concartieriştii săi din Ferentari, „Rusul". De fapt, cred, de aici începe conştientizarea viitorului scriitor şi etnolog ca fiind „celălalt", „altul" decât cei din jurul lui, un „venetic", cum se autodefineşte în subtitlul volumului *Periscop* – „mărturiile unui venetic".

De fapt, „venetic", dincolo de sensul istoric concret, „monedă din Veneţia", reţinut de dicţionarele etimologice, a evoluat, în sens rău, cu conotaţie negativă, deci, devenind sinonim cu „străin", pentru care Şăineanu (*Dicţionarul universal al limbei române*) dă, ca un alt sinonim posibil, „liftă", „litfă"/„litvă", de la „litvan", „lituanian" = „neortodox", „eretic", „necredincios", un arhaism aproape ieşit din uz în limba actuală. Mai mult, printr-un fel de etimologie populară, „venetic" este rostit în unele locuri din ţară „vinitic", adică cel venit/vinit din alte părţi ale lumii/ţării, „străin", în cele din urmă. De fapt, basarabenii „refugiaţi", în timpul războiului, în România, vorbitori de limbă românească, au fost integraţi fără dificultate în comunităţile locale româneşti; îmi amintesc că învăţătoarea mea din clasele I şi a II-a era o basarabeancă, Liuba Dobândă, că între învăţătorii şi maiştrii de la Şcoala Ajutătoare din Fierbinţii de Sus erau basarabeni şi mulţi alţii. Or, copilul Constantin, Coca, mutat, la o vârstă fragedă în „altă lume", vorbea ca limbă maternă, limba rusă: „Bunica nu ştia decât ruseşte. *Ca şi mine.* Dintre cei aflaţi la Târgovişte, mama este singura care se descurca în limba ţării noastre noi" (p. 51).

Amintirile din copilărie ale lui C. Eretescu sunt destul de dureroase. Călătoria de la Cetatea Albă la Târgovişte, într-un tren atacat de bombardierele sovietice, fără apă şi fără mâncare, cu necazurile provocate de râia dobândită în refugiu nu are nimic din hazul, fie el şi trist, al drumului parcurs de Nică şi consăteanul său, Zaharia Gâtlan, de la Humuleşti la Socola din Iaşi, cu „harabaua" lui Moş Luca Moşneagul, urmărită de zeflemeaua celor pe care îi întâlneau în drum. Poate că o apropiere între „mărturiile unui venetic" şi „amintirile din copilărie" ale lui Ion Creangă nici nu ar trebui făcută, cele două scrieri aparţinând unor scriitori din epoci istorice diferite şi în circumstanţe incomparabile, în climate literare distincte, aspect scos în evidenţă de criticul literar Răzvan Voncu în studiul său *Labirintul mărturisirii,* Editura Tracus Arte, 2012, dedicat „strategiilor autoreferenţiale în literatura română medievală". Simplu ar fi, poate, să distingem, totuşi, între „mărturie" şi „amintire", Eretescu considerându-se „martorul propriei sale vieţi", iar „martorul" este cel care ia parte, de voie sau de nevoie, la evenimente care îl au (şi) pe el părtaş, despre care depune mărturie, la un timp după ce acestea au avut loc: „La capătul tuturor vămilor, rămâi în palmă cu o mână de întâmplări la persoana întâi: ele sunt singurele mărturii ale trecerii prin viaţă" (p. 12).

Interesantă ar fi şi poziţionarea „mărturisitorului", undeva, în apropiere, dar nevăzut de cei despre care „povesteşte", *periscopul* fiind un instrument optic prin care privitorul poate să vadă ceea ce se întâmplă *dincolo*, fără să fie văzut, în timp ce în „jurnalul de exil" – *de*, nu *din*, adică „despre", nu „din interior"! – naratorul pare a fi din nou izolat, situat în „turnul de veghe", un punct de observaţie situat deasupra celor trăite, văzute, auzite, reţinute de un „veghetor", „supra-veghetor" lucid şi obiectiv.

Mărturiile, mărturisirile, depoziţiile lui din *Periscop* lasă această impresie că, deşi depărtate, amintirile sunt puternic fixate în memoria martorului şi că el pare *a da samă* de cele scrise. Învăţătorii de la şcoala din Ferentari, de pildă, sunt evocaţi cu o căldură deosebită: „Pot să spun, fără să greşesc prea mult, că o bună parte din ceea ce văd până în ziua se azi a fost arătată de ei (de profesorii din şcoală – n.n. N.C.), în zilele acelea de început" (p. 76).

Memoria selectează din noianul de fapte, întâmplări, evenimente, oameni pe acelea/aceia care au avut un impact major asupra fiecăruia dinte noi. Nu lipseşte dimensiunea senzaţionalului; cuplul agitatorilor comunişti din Ferentari, nemţoaica Clara şi tovarăşul ei de viaţă şi de luptă, Tudoraş, rămâne în amintirea autorului mai ales prin povestea/legenda urbană din finalul evocării: mama şi cele două fiice ale acesteia din prima căsătorie, rămân, la un moment dat, gravide şi dau naştere, fiecare, câte unui băiat care seamănă uluitor cu presupusul genitor, Tudoraş: „Dar pesemne că detaliul din urmă era o exagerare, una dintre poveştile locului, Bucureştiul fiind, în părţi egale, realitate şi ficţiune" (p. 91).

Lăsând mult mai puţin loc ficţiunii, amintirile din anii studenţiei cad „pradă realului", evocând oameni, cu nume şi prenume, locuri, evenimente din „anii negri", din „obsedantul deceniu" (1950-1960), când, student la filosofie fiind, Constantin Eretescu trăieşte ororile vremii: este exclus din UTM, exmatriculat din facultate, devine muncitor zilier (descarcă vagoane cu lemne, scenă care seamănă, cumva, cu intrarea în câmpul muncii a lui Petrini, profesor de filosofie, eroul romanului Cel mai iubit dintre pământeni de Marin Preda), este, în cele din urmă, reînmatriculat la altă facultate, la Filologie, ajunge profesor la o şcoală din raionul Giurgiu, nu departe de Bucureşti.

→

O voce limpede în sonete sensibile

Aureliu GOCI

Misterele vieţii nu trebuie neapărat explicitate şi devenite instrumente funcţionale ale existenţei comune, ci mai degrabă repere de frumuseţe şi durabilitate în componenţa eternităţii, lucru de care se ocupă poezia. Interogaţiile şi emoţiile integrează şi identifică fiinţa umană în consens identitar în faţa Timpului şi a Divinităţii, ceea ce se observă şi la creaţia dnei Eva Constantinescu (*Ecouri/Echoes, 102 sonete/102 sonets* translated by Vasile Poenaru, www.Coresi.net, 2023), care abordează o multitudine de teme pentru a contura solemnitatea şi cursivitatea existenţei. Într-adevăr, autoarea poate să spună „sunt om, şi nimic din ceea ce este omenesc nu-mi este străin”: timpul, poezia şi poeţii, pasteluri, sentimente şi dorinţe, culori, flori, anotimpuri, tăceri, nelinişti şi enumerările ar putea continua. Cu toate acestea, o temă majoră îşi are puţine reprezentări, şi acestea sunt triste – dragostea: „S-au spus atâtea-n cărţi şi prin saloane.../ În agora şi-n forum, sub streaşină la stână,/ În stampe vechi, în bronz ori în icoane,/ Despre sclavia lumii, despre a ei stăpână,// Că nu mai ştiu de tac ori glăsuiesc,/ Atunci când trează încă, pe «câmpul de bătaie»,/ De gloanţe străbătută sub cerul pământesc,/ Scot gemete bizare de şleampătă potaie.” (*Dragostea – stăpâna lumii*)

Observăm în sonetul citat apariţia „potăii”, a câinelui fără stăpân lovit de soartă, temă regăsită şi în alte poeme, cum ar fi *Câini?*, despre care vom face vorbire mai jos.

De remarcat melancolia care se desprinde din poemul *Nu-mi amintesc...*: „Nu-mi amintesc o clipă mai haină/ decât aceea-n care te-am pierdut...” În acest sonet autoarea foloseşte metafore grele – *inimă de lut, trecut scufundat, prezent imponderabil, de vis...,* dovedind o profundă cunoaştere a stilului propriu genului liric atunci când redă durerea absenţei iubirii, durere perpetuată în timp.

Dar poeta are de dus o luptă teribilă cu... timpul pe care-l personifică în „duşmanul cu mantie regească”, vinovat de cvasi-absenţa dragostei şi de continuitatea durerii resimţite: „...Timpul bezmetic şi dur ce curge în neştire.../ Mai poate o speranţă, un dor să mai respire?/ Mai poate o iubire din zbor să se oprească// Să ia în braţe visul ori ca un fruct să crească/ Pe ramul cel mlădiu? Tăcere şi uitare, amăgire/ E acest vădit duşman în mantia-i regească...”

Aceeaşi melancolică privire înapoi, către o iubire pierdută în vălurile timpului, se face auzită şi în versurile „De-am fost o clipă-n gândurile tale/ Ce fără vrere demult s-au irosit/.../. Nu ştiu şi nu voi şti nicicând.” (*De-am fost o clipă*...) Autoarea se exprimă şi găseşte expresia cea mai justă pentru trăirile pe care le exprimă cu uşurinţa apei unui râu ce curge fără oprire.

Abordând genul sonetului, autoarea se dezvăluie ca o fiinţă sensibilă, în cadenţa acestei specii lirice cu formă fixă. Încă din primul text al volumului, editat bilingv, cu traducerea competentă în limba engleză a dlui Vasile Poenaru, autoarea recunoaşte că sfidează adevărata, moderna poezie şi plânge „în rime fixe, banal şi desuet”, deşi este cam mult să spui că numai „moderna poezie” este adevărată.

Dna Eva Constantinescu, deşi a scris toată viaţa, s-a apucat de publicat la o vârstă matură, după ce viaţa i-a oferit un răgaz, şi este semnificativ faptul că vine din domeniul juridic, dar îmbogăţeşte lirica românească, într-un mod cu adevărat poetic, cu metafore inedite sau cu comparaţii insolite, ca în sonetul *Câini?*, unde plânge şi deplânge soarta unui câine pe care-l simte ca pe un alter ego: „Cu ochii trişti, umani şi liniştiţi,/.../ Îmi urmăreşte paşii prin iarbă târâiţi/ Cerşind o mângâiere banală şi... vacantă.// Un vagabond de rasă incertă şi bătrân,/ Un maidanez, probabil ca şi mine.”

Poeta se dovedeşte un glas care are încă multe de spus în „dulcele stil clasic”, în versuri care nu sunt nicidecum desuete, dimpotrivă, reflectă o simţire poetică adevărată, făcând ca sonetele sale să încânte cititorul, chiar şi pe acela obişnuit cu „poezia modernă”. Exprimarea de vârf a creaţiei sale dovedeşte măiestria artistică eflorescentă şi inefabilă, având la bază vocaţia originară, rigoarea şi echilibrul construcţiei poetice în care forma fixă a modelului creativ exclude orice slăbiciune sau ezitare.

De fapt, în ’59, când Coca era exmatriculat, eu intram, miraculos, ca student la Facultatea de Filologie, fiind, ca să zicem aşa, colegi de studii pentru vreo doi ani (1959-1961). Aşa că „prigoana” împotriva „duşmanilor poporului” nu încetase şi mulţi dintre cei aflaţi în fruntea „luptei de clasă” îmi erau cunoscuţi; cu unul dintre ei (Gheorghe Cazan) am locuit în acelaşi bloc, la scări diferite, în Bujoreni, Drumul Taberei, în 1964, în apartamente primite, prin grija partidului, la Centenarul Universităţii, cu altul (Ghiţă Florea) am fost coleg de catedră mulţi ani, o altă doamnă/tovarăşă care îl admonesta pe un coleg al lui Coca pentru că purta o haină neagră, avea o „sosie” care ne beştelea pe noi pentru că purtam, pe vremea aceea, nişte cămăşi negre „anti-jeg”, socotite a fi de influenţă fascistă sau imperialistă. Trecute vremi... Dar totuşi!

De o cu totul altă factură sunt însemnările/amintirile de scriitor, de cenaclist ale autorului, pagini pentru o istorie a literaturii neoficiale din anii ’60-’70 ai secolului XX. Cenaclul purta numele lui D.Th. Neculuţă, „considerat a fi primul poet proletar din literatura română”, „precursor al proletcultismului” (Cf. Wikipedia) (ultima apreciere este, desigur, mai mult decât discutabilă; nu intrăm în amănunte, a se vedea, cu titlu de exemplu, intrarea despre *proletcultism,* din *Dicţionar de termeni literari,* Editura Academiei, 1976, s.v., p. 349-350, semnată M.N. = Mihai Novicov!), o umbrelă cât se poate de acoperitoare pentru tinerii scriitori care îşi exersau condeiul pentru a intra în literatura română. Totuşi, nu ca „cenaclist” debutează C. Eretescu, ci printr-un aranjament făcut de profesorul Alexandru Niculescu, fost lector de română la Viena, într-un grupaj cu proze de Sorin Titel şi Dumitru Ţepeneag, traduse în limba germană şi publicate în... Austria!

Dintre membrii cenaclului, autorul citează o mulţime de nume, dintre care unele au fost reţinute de istoriile literare „oficiale”, altele au trecut, parţial sau definitiv, în uitare. De aceea sunt întrutotul de acord cu opinia lui C. Eretescu că „Istoria literaturii româneşti din deceniile al şaselea şi al şaptelea ar trebui cândva să dedice un capitol acestor cenacluri, fiindcă acolo au crescut scriitori într-o atmosferă incomparabil mai liberă decât aceea din interiorul redacţiilor” (p. 168). Pentru „atmosfera din interiorul redacţiilor”, Eretescu relatează „marile victorii” pe care le-a obţinut el însuşi în contact cu editorii „pe linie” de la *Viaţa studenţească* şi de la *Luceafărul.* De la acesta din urmă află, prin intermediar, că „nu avea să mă publice nici într-o sută de ani”.

„Mărturiile”, din ce în ce mai apropiate de prezent, trec prin anii de la Filologie, după reprimirea în Universitate, cu scurte note despre serviciul militar la o unitate din Caransebeş, de unde reţine câteva nume, unele cunoscute şi mie, între care Nicu Raţă, „eterna tabacheră”, cu care am devenit coleg în catedra de teorie literară şi folclor, Virgil Nemoianu, emigrat şi el, între timp, în America, dar şi „un bănăţean burtos”, căruia nu i se dă numele, în care cred că îl zăresc pe X. de la sârbă, activist UTC, „băgător de seamă” la cantinele studenţeşti.

Urmează „intratul în pâine”, cu experienţa de profesor la o şcoală din fostul raion Giurgiu, şi apoi, cu schimbarea radicală din viaţa sa prin acceptarea lui în calitate de cercetător („etnocoreolog”) la Institutul de Etnografie şi Folclor, aflat, atunci, în „perioada sa de aur” care „a început şi s-a sfârşit cu Mihai Pop” (p. 216).

Anii din Institut sunt evocaţi cu măsură şi bună înţelegere, creionând cu exactitate portretele fizice şi mai ales morale ale colegilor din Institut, alături de Mihai Pop, „Oaia” sau „Moşul”, Al.I. Amzulescu, un „oltean adevărat”, Ovidiu Bârlea, „un hirsut sentimental”, Adrian Fochi, „o altă victimă a vremurilor”, Mariana Kahane, „care a ajuns etnomuzicolog după ce a depus cerere de plecare în Israel”.

Odată cu plecarea în S.U.A., în 1980, lentilele „periscopului” se întorc spre lumea nouă în care Ereteştii intră, nu fără dificultăţi. Şi aici, spiritul de observaţie al scriitorului rămâne la fel de penetrant, amintirile sunt mai recente, iar „mărturiile” sale despre această lume – la fel de limpezi şi de purtătoare de sens. „Atunci când pleci în lume la maturitate, asimilarea la cultura ţării de adopţie nu se mai face de la sine. Nu mai mergi la şcoală, nu mai alergi cu trotineta pe trotuar, nu mai înveţi istorie, nu mai parcurgi etapele devenirii ca oamenii locului. Trăieşti, cum s-ar zice, în două luntri: cu privirea spre ceea ce se petrece în jurul tău, nu pierzi din ochi lumea din care ai plecat” – se confesează C. Eretescu, dându-ne, astfel, o cheie de lectură a cărţii sale de memorii. Sigur, dacă ar fi să găsim un *motiv* epic, o stare, o obsesie, care începe în ţara de origine şi continuă, încă mai apăsat, în ţara cea nouă, acesta este starea de urmărit, de supravegheat, de observat din aproape de organele abilitate din cele două lumi. „Lumea-i cum este ...”

Cărţi şi autori

Ion Rotaru:
O istorie a literaturii române... (II)

Maria Mona VÂLCEANU

Cu acest capitol dedicat lui George Călinescu ne putem considera la jumătatea lucrării pe care o discutăm, de acum profesorul Rotaru se va descurca singur în hăţişul multitudinii de cărţi publicate, în ambiţiosul său proiect de a cuprinde totul.

Şi începe uriaşa elaborare a momentului LITERATURA POSTBELICĂ, capitolul V, *Poezia românească de la Al Doilea Război până azi (1944-2005).* Capitolul debutează cu o introducere, arătând cum a evoluat poezia sub ideologia comunistă şi culminând cu întrebarea: Cum va arăta poezia viitorului? Răspunsul este optimist: „În orice caz, credem că ea nu va dispărea, cum spun unii, înghiţită de tehnologie. Pur şi simplu pentru că este una dintre trăsăturile definitorii ale sufletului omenesc. Foarte probabil va evolua spre noi forme, mai strâns legate de evoluţia ştiinţei şi a tehnicii, mai suplă, mai clară, eliberată de radotajul cvasiavangardist, mai raţională, în sensul unui clasicism nou, cu deloc uitarea marilor capodopere ale trecutului. Poate chiar dimpotrivă, cu însumarea lor într-un ecumenism al artelor şi meseriilor ce se întrezăresc la orizont."

Trecând la analiza propriu-zisă, se începe cu debutanţii înainte de Război, afirmaţi deplin în deceniile V şi VI: Mihai Beniuc, Eugen Jebeleanu, Maria Banuş, Radu Boureanu. Prezentarea este lucidă, *Istoria literară* nu poate trece peste volumele de compromis. Interesant este că poziţionează între aceşti poeţi înregimentaţi, aserviţi regimului totalitar, pe „minorul" Vasile Copilu-Cheatră, condamnat în anii '50 la închisoare la Canalul Dunăre-Marea Neagră şi care n-a mai publicat apoi nimic vreme de 35 ani. Un loc aparte îl ocupă Miron Radu Paraschivescu, căruia i se face o analiză riguroasă şi elogioasă. Intercalat între aceşti autori, A. Toma, considerat o culme a proletcultismului oportunist. E lungă lista, cu nume cunoscute, ca Magda Isanos, Nina Cassian, Dan Deşliu, dar şi nume peste care s-a aşezat uitarea. Alt capitol, Virgil Teodorescu şi Gelu Naum, ultimii mohicani ai avangardismului, dar şi ultimii reprezentanţi ai boemei de altădată, Dimitrie Stelaru şi Constant Tonegaru. Între tradiţie şi modernitate, reţinem cel puţin două nume, Virgil Carianopol şi Teohar Mihadaş, pe care-i apreciază. Ion Caraion este văzut ca un încrâncenat, având vocaţia martiriului, „un insurgent continuu". Fiecare capitol încearcă să definească o mişcare literară. Astfel, în generaţia de mijloc, pierdută şi recuperată, există nonconformişti, ironişti, baladişti, neoparnasieni, Geo Dumitrescu, despre care afirmă că este „un poet de prim rang în literatura noastră contemporană, Radu Stanca. Profesorul Rotaru consideră acum că fenomenul literar postbelic, cuprinzând cinci decenii, apare mai centralizat stilistic, aşa încât propune o clasificare pe generaţii, nu pe şcoli. Urmează Ştefan Augustin Doinaş, tot în numita generaţie mijlocie fiind plasaţi Leonid Dimov, A.E. Baconsky, Nora Iuga.

Sunt prezentări frumoase, poziţionându-i pe scriitori în epocă, sunt căutate temele şi motivele poetice, ilustrate cu versuri, pe cât cuprind spaţiile, de obicei 2-3 pagini de autor, bine ilustrat cu fotografiile celor prezenţi. Tot în generaţia de mijloc, alături de alte nume mai puţin sonore, îl găsim pe Radu Cârneci, „un cântăreţ al iubirii şi al naturii", pe C.D. Zeletin, un estetizant, chiar un elitist, pe Petru Creţia, un recuperat, un împătimit iubitor al „poeziei pure".

Capitolul dedicat lui Ilie Constantin îi permite autorului *Istoriei* să treacă în revistă literatura exilului, soarta scriitorilor români care s-au mai putut afirma scriind doar în limba ţărilor care i-au adoptat, mulţi ne mai reuşind opere la nivelul exprimării lor în limba română.

Trecem la un alt capitol, *Explozia lirică din deceniile VII şi VIII*, unde găsim o idee foarte interesantă. Profesorul Rotaru consideră că partidul comunist, în plină campanie ideologică, a făcut o greşeală strategică în domeniul culturii, creând *Şcoala de literatură,* adunând împreună talente din toate zonele ţării, care curând au început să nu accepte dogmele. Exemplul nonconformismului este evident chiar Nicolae Labiş, „un mare talent înnăscut". Analiza versurilor lui curge pe trei pagini, aşezate cuminte pe două coloane, cu imagini şi fotografii ale autorului. Labiş deschide explozia lirică a poeziei noastre din deceniile VII şi VIII. „Hotărât lucru, Labiş a ştiut ce este poezia adevărată." Din lista poeţilor înscrişi la acest capitol notăm în fugă: Aurel Covaci, Gheorghe Tomozei, apoi Nichita Stănescu. În notele de subsol se schiţează biografia scriitorilor respectivi. „Despre Nichita Stănescu este dificil să scrii încercând aplicarea unei singure formule sintetizatoare, chiar şi într-o istorie literară care, prin forţa lucrurilor, trebuie să-i acorde puţine pagini. Poetul este o conştiinţă cuprinzătoare, în esenţă unitară, exprimată divers, plină de surprize... abordând cu dezinvoltură moduri stilistice intrate de mult în tradiţie, de la barocul *Istoriei ieroglifice,* cântecul de lume neoanacreontic şi dulcele stil clasic până la avangardism şi la formele reci, încifrate ale ermetismului." Paginile dedicate lui Nichita sunt bogat ilustrate, cu fotografii ale poetului de-a lungul a cinci vârste. Numărul de pagini alocat este mare, şase, trecând cu multe citate din versuri prin mai toate volumele publicate.

Urmează Marin Sorescu, admirat pentru popularitatea, inteligenţa şi succesul său literar, considerat un norocos reprezentant al poeziei române „din perioada ei cea mai bună" de după 1944. Apreciate mult, în mod special, eseurile critice ale lui Marin Sorescu, „reflecţii cu totul semnificative, dreaptă definire a fenomenului artei cuvântului românesc" (cinci pagini dedicate autorului).

Coleg cu Labiş la Şcoala de literatură au fost şi Ion Gheorghe, apoi Cezar Baltag, Constanţa Buzea şi Ana Blandiana, Gabriela Melinescu, descendent direct labişian este considerat şi Ioan Alexandru, urmat de prezentarea lui Adrian Păunescu. „Omul Păunescu a fost un uriaş ghem de contradicţii, amestec imposibil de definit de extreme: un talent poetic cu totul ieşit din comun, un mare cunoscător al limbii române... capabil să scrie cu precădere în stil clasic, foarte direct, clar ca lumina zilei, în imagini absolut proprii, originale." Şi aprecierea finală: „Adrian Păunescu este, o dată cu Nichita Stănescu, unul dintre cei mai importanţi poeţi între urmaşii lui Labiş, un poet de prim rang al celei de a doua jumătăţi a veacului al XX-lea." Expresia „suntem o cultură luptătoare" rămâne încă valabilă. Şi paginile despre Adrian Păunescu (nouă la număr, foarte bogat ilustrate cu fotografii) sunt urmate de o Addenda în care mărturiseşte: „Pe Adrian Păunescu l-am iubit cândva pentru extraordinarul său talent, pentru patriotismul său, pentru îmbrăţişarea în opera sa a cauzei poporului român, în trecerea lui printr-o istorie zbuciumată."

Corneliu Vadim Tudor – retorică, tradiţie orală pe linia Coşbuc-Goga, naţionalism de sorginte eminesciană – îi dă posibilitatea unei analize lucide a situaţiei politice şi social-economice a României în anii care au trecut de la decembrie '89. Curios cum încearcă profesorul Rotaru să se descurce în acest hăţiş al materialului literar, neorganizat până la el într-o istorie literară completă. Taie cărări, eliberează luminişuri. Petre Stoica este „un urmaş al lui Bacovia şi Adrian Maniu", Romulus Vulpescu este „un urmaş al lui Păstorel, savant şi artist", urmat de Horia Zilieru, „clasicizant/modernist", poet al câmpiei dunărene este Petre Ghelmez. Urmează Anghel Dumbrăveanu, Grigore Hagiu, Florin Mugur. Nicolae Dragoş – compunând mult prea mult pe placul autorităţilor comuniste (diverse funcţii îl obligau), dar neliniştile elegiace îi sunt aceleaşi cu ale lui Nicolae Labiş. Se subliniază ideea numărului mare de poeţi din aceste decenii de mijloc, ca şi numărul mare de volume tipărite. O fotografie, bibliografia în subsolul paginii, aprecieri ilustrate cu versuri, o alergare prin această multitudine de autori, nume peste care se aşază încet uitarea, dar iată că în această istorie ei sunt şi vor rămâne prezenţi, ne zâmbesc din fotografii şi ne trimit mesajele lor lirice: Ovidiu Genaru, Ioanid Romanescu, Dan Laurenţiu, Mircea Ivănescu, Mircea Ciobanu, Gheorghe Pituţ, Nicolae Oancea, şi aici mai putem adăuga încă multe nume, George Astaloş, considerat cel mai răspândit scriitor român al boemei bucureştene din anii '60. În partea cu imagini găsim şi fotografia lui Florentin Popescu, deşi nu este încă niciun comentariu.

Dar să poposim la Emil Brumaru, „poetul de duminică", „un epicureu voios". Din erotica sa reţinem şi noi: „Iar în amurg, fără-a mai ţine minte/ Cine suntem, aproape de mătasă/ Îngenunchind pe paturile sfinte/ Am da cu sufletele noastre foc la casă."

Am ajuns la pagina 829, care aduce un capitol nou: *A doua generaţie – Poeţi debutanţi la finele deceniului 7 şi afirmaţi deplin în deceniile 8 şi 9.* Justificarea procedeului vine imediat (pag. 829). Lista începe cu Cezar Ivănescu, „un trubadur modern", un manierist al baladei şi un şansonetist insolit, apoi argeşeanul nostru, Dumitru M. Ion, urmat de George Alboiu, Virgil Mazilescu, Ileana Mălăncioiu, considerată una din cele mai distincte voci lirice a celui de al doilea val de poeţi. Multe nume ne trec pe dinainte citind aceste pagini, unii autori străini nouă, alţii cunoscuţi, ca Gheorghe Grigurcu, „un poet notoriu dublat de un critic de anvergură", şi prezentarea poeţilor continuă, Dorin Tudoran, Şerban Foarţă, Horia Bădescu, Dinu Flămând, Nicolae Prelipceanu, Dan Verona. Un capitol interesant i se dedică lui Mircea Dinescu, pe care istoricul îl apreciază în rândul poeţilor din al doilea val.

Interesantă este gruparea denumită *Contingent feminin,* de la pagina 861: Grete Tartler, Gabriela Negreanu, Carolina Ilica, Elisabeta Isanos (fiica Magdei), Doina Uricariu.

Îl regăsim pe Liviu Ioan Stoiciu, căruia i se acordă atenţia cuvenită. Munca istoricului este imensă. Conştiincios, trece în revistă poet după poet, selectaţi după anii apariţiilor editoriale, cu o interpretare lucidă a operei şi, evident, ilustrând ceea ce are mai reprezentativ fiecare, de exemplu, Gheorghe Izbăşescu şi cenaclul *Zburătorul* de la Oneşti sau un ultim baladist bucureştean, George Stanca.

Un capitol nou, *Optzeciştii neoavangardişti,* în care este vorba de cenaclul *Junimea* condus de Ov.S. Crohmălniceanu şi de *Cenaclul de luni,* al lui Nicolae Manolescu, toţi debutanţii din aceste cenacluri fiind nişte „nonconformişti, mai mult elegiaci", completează Eugen Simion. Mai prodigios între toţi era încă de atunci Mircea Cărtărescu. Sunt notaţi apoi Ion Bogdan Lefter, Mariana Marin, Magda Cârneci. „Lunetiştii după 15 ani" – Traian T. Coşovei, apoi cinci pagini dedicate lui Mircea Cărtărescu, aprecieri juste asupra poeziei, dar şi a prozei, urmează Florin Iaru, de asemenea apreciat, între multele nume asupra cărora nu mai insistăm. Alţi optzecişti echinoxişti sunt notaţi – Ion Mureşan, Marta Petreu – sau alte nuclee poetice. La poeţi nemţeni sunt notaţi Adrian Alui Gheorghe şi Lucian Strochi. Alt popas, grupul Poesis de la Satu Mare, scriitori grupaţi în jurul revistei cu acelaşi nume, evident George Vulturescu şi criticul Al. Pintescu. La poeţi severineni îl întâlnim pe prietenul nostru, Florian Copcea.

→

Un exerciţiu de igienă morală

Radu MUNTEANU

Scriitorii mari sunt contemporani ai viitorului, iar scrisul este o veche şi foarte geloasă practică, al cărei sens stă în misterul inimii. Scrisul înseamnă a-ţi aminti, a-ţi pune în ordine obsesiile şi, ca şi dragostea, e poezie...

Scrisul este o sângerare cu cerneală, sau viaţă revărsată ca răşina din brad. Oamenii care nu scriu, au un avantaj: nu se compromit!

Nu este cazul lui Horia Bădescu, după cum cartea despre care facem vorbire nu este pretextul unei excursii gratuite în interiorul sălbatic al gândirii arhaice. Ceea ce impune gândirea Domniei Sale este explorarea „petelor albe" în topografia propriei culturi, prin intermediul cunoaşterii.

Proba oglinzii (Ed. Şcoala Ardeleană, 2024) devine pentru cititor o căutare de sine, iar ca orice căutare devine un labirint căruia nu-i cunoaştem ieşirea, dar atunci dispare acel narcisism alimentat mereu de suficienţă şi înţelegem că s-ar putea ca noi să fim opera propriilor noastre neîmpliniri. Citind-o, înţelegem mai bine că „a descifra sensul cuvintelor înseamnă a da înţeles incomunicabilului care se află în ele", iar cei înţelepţi se gândesc la filosofia lui Michel Camus care-l încurajează pe cei care „folosesc cuvintele pentru a spune ceea ce le scapă acestora"...

Uneori am senzaţia că acest element – care este cuvântul – este şi o marcă a umanităţii noastre, ca un semn al ideii, ca o umbră a faptei ce sfidează o rană a tăcerii, ce reflectă într-un poliedru de idei imaginea omului. El este un fel de zgomot care face legătura dintre spirite, cuvintele adunate devin portrete ale gândurilor noastre, iar noi vom trăi „doar cât cuvintele noastre".

Cuvintele sunt etichetele lucrurilor sau faptelor, dar şi nişte trecători tainici ai sufletului care se transformă în lacrimi sau în pietre la dispoziţia conştiinţei. Dar cuvântul este şi un bănuţ al tăcerii cu care se cumpără haina gândului.

Memoria, ca o carte cu litere mişcătoare, ne învaţă ceea ce nu trebuie să uităm, amintindu-ne că pe frontispiciul vechii biblioteci din Alexandria era scris „spitalul spiritului". Sigur, biblioteca este locul unei lumi ce scapă de moarte, iar cartea este o flacără ce luminează căile celor care nu privesc pe unde merg, dar ştiu foarte bine unde se duc...

Literatura este expresia inedită a unei societăţi, iar cartea este un glas etern în spaţiu, dar şi o urnă plină cu amintiri în care dorm gândurile. Uneori aceste gânduri nu ne lasă pe noi să dormim, de parcă ar şti că dacă am dormi nu ne-am mai putea ocupa de ele. Şi atunci eşti îndemnat să scrii. Iar Horia Bădescu a avut multă insomnie care şi-a găsit locul în cele 67 de eseuri pe care le-a scris în această excelentă carte. Cât este de greu sau de uşor nu va înţelege decât cel care-şi va aşterne în faţă o coală albă şi va lua în mână creionul. Apoi va înţelege că dorinţa de a scrie este de multe ori un fel de provocare la adresa destinului, bazată pe modul în care ai încercat să te apropii de oameni şi de probleme lor; cel care scrie se expune, iar pe cărarea vieţii riscul îl are doar cel ce şi-l asumă.

Efortul lui Horia Bădescu de a păstra autonomia gândirii şi scrisului său în limitele demnităţii este o forţă binefăcătoare pentru cititorii eseurilor sale. Mesajul acestora ne trimite spre instrumente ale culturii care ne fac să înţelegem un spirit care nu se închide în frustrări şi orgolii regionale. Horia Bădescu demonstrează, inedit, faptul că cel puţin o parte din societatea românească înţelege că promovarea propriilor ei valori este deosebit de necesară pentru menţinerea respectului nostru într-un context naţional şi de pretutindeni tulbure şi bulversat.

Din lectura eseurilor remarcăm cu uşurinţă că la această mare personalitate, modelele efemere ale unui turism etno-romantic şi psihomental cedează locul căutării adevărului obiectiv şi, dincolo de acesta, al înţelepciunii.

Autorul – un om de patrimoniu şi „membru" în Instituţia Admiraţiei – a înţeles că prin scris se poate crea „timp-netimp", adică sentimentul apartenenţei la vremea fiecăruia, iar gândind ajungem la frumos prin lumină.

Făcând parte din aceeaşi generaţie, sunt la vârsta la care pot vedea, în urma mea, oglinda destinului, iar în faţă o eternă şi amăgitoare speranţă că timpul a oprit clepsidra şi că mai avem o şansă.

Eseurile lui Horia Bădescu ne încurajează în acest sens, iar meditaţiile care însoţesc lectura ne spun că nu trebuie să uităm nicio clipă că trăim pe scoarţa unei bătrâne planete şi că rănile de care suferă omenirea au nevoie de credinţă, de înţelegere, de dragoste, de omenesc... Ele au înţelesuri subtile care-l trădează pe autor chiar şi când iubind clipa îşi doreşte eternitatea, fiindcă efemerul emoţiei se întâlneşte cu căutarea sufletească într-un fel de ecuaţie a existenţei atent construite, sunt adevărate întrebări adresate lumii, nouă tuturor şi nimănui în particular. Iar toate acestea fac din volum o călătorie, o trecere prin timp şi ţinuturi ce au existat şi altele care nu au fost, dar au putut să fie.

Această trecere plină de meandre ca drumul ce se pierde în infinit, compunând aproape metafizic un labirint al sensului vieţii, în care cititorul merită să se piardă, pentru a se regăsi mai întreg, mai adevărat, mai aproape de semenii săi.

Eruditul Horia Bădescu a învăţat de timpuriu că pentru a nu greşi trebuie să cauţi în orice idee şi contrariul ei. Adică să cântărească. Fiindcă dreptatea nu stă niciodată pe un singur talger, ci în balanţă, în cumpăna dreaptă a ambelor talgere. De asemenea, eseurile sale ne învaţă că oricărei lumini trebuie să-i căutăm şi umbra, iar oricărei vorbe, ecoul. Apoi, să-ţi construieşti o strategie ca un joc de şah, în care joci singur şi pe rând cu piesele albe şi cele negre.

Acum când scriu aceste rânduri mă gândesc la câtă dreptate avea Eugen Lovinescu când spunea că având o foaie de hârtie putem cuceri tot universul, iar punctul pe care-l cerea Arhimede pentru a răsturna Pământul este tot acolo...

Eseurile din această carte remarcabilă vor ajunge în mâinile celor dornici de cunoaştere şi adevăr, dar şi în biblioteci, unde lumea este păstrată ca într-o oglindă. Ele sunt scrise din mijlocul unei lumi pline de suflete rătăcite generând un fel de etică a neuitării care se constituie din gânduri, întrebări şi certitudini care incită la meditaţie şi la o redescoperire a conversaţiei, demonstrând puterea dialogului în epoca digitală. În acest mod sunt puse în lumină realităţi şi probleme de natură existenţială, propunând cititorului un univers inspirat chiar din viaţa cotidiană a acestuia.

Autorul – om de vastă cultură şi vocaţie europeană – a înţeles că în spatele prezentului şi a vizibilului simplu se află un viitor complicat, dar şi faptul că în orice schimbare se află teama de necunoscut. Statura sa de intelectual veritabil îi permite să-şi asume curajul de a fi vulnerabil, ştiind că de fapt dinţii binelui sunt foarte ascuţiţi, iar modul în care omul îşi acceptă destinul poate fi mai important decât însuşi destinul său.

Scriind toate acestea, mărturisesc că am vrut să aşez încă o cariatidă care să sprijine Instituţia Admiraţiei pentru creatorii de util şi frumos. Chiar dacă scriitorul Horia Bădescu este un om care a îmbrăţişat modestia ca virtute, iar pentru verticalitatea sa a dat un nume alinierii la lumină.

Generaţia ultimă, începutul Mileniului III – cei ce-şi zic „nouăzecişti"; sunt implicaţi în mişcare Dan Silviu Boerescu şi Horia Gârbea. Urmează o paranteză – Şcoala românească de haiku (Şerban Codrin). O supravieţuitoare a acestei nobile instituţii este poeta şi traducătoarea Paula Romanescu.

Ambiţia autorului este de a cuprinde chiar tot fenomenul literar în *Istoria* sa, noi şi noi plachete sau volume îi sosesc, încât revine mereu cu adăugiri: doi poeţi emigraţi în America, apoi doi poeţi originari din teritoriile ocupate din Est, aici incluzând pe Mihai Prepeliţă, ale cărui poeme sunt „ţipătul unui român din Gulag", Aura Christi, remarcabilă prin gravitate şi o mare energie spirituală.

După generaţia „nouăzecistă" apar semnele revenirii la clasicismul tradiţional, ilustrat printre alţii şi de două poete „neotradiţionaliste", Elena Armenescu şi Michaela Oreşan. Atenţia profesorului se concentrează asupra întregului teritoriu românesc. Urmează o *Scurtă privire asupra poeziei basarabene şi bucovinene din anii '70 până astăzi,* capitol care beneficiază de material documentar existent în lucrarea *Istoria deschisă a literaturii române din Basarabia,* publicată în 1997 de academicianul Mihai Cimpoi. Pe baza acestei lucrări, istoricul nostru încearcă o îndrăzneaţă tentativă de integrare a fenomenului basarabean în cadrul mult mai larg al literaturii române din toate timpurile şi din toate locurile, privită în ansamblul ei: Grigore Vieru, Liviu Damian, Dumitru Matcovschi, Nicolae Dabija, „un poet modern în toată puterea cuvântului, un poet dintre cei mai proeminenţi de azi", redactorul-şef al revistei *Literatura şi arta*, Leonida Lari, Eugenia Bulat, şi fireşte, lista celor prezentaţi este bogată. Între poeţii bucovineni reţinem numele lui Arcadie Suceveanu şi al lui Vasile Tărâţanu. În acelaşi spirit al unităţii literaturii române urmează capitolul *Poezia românească de azi în Banatul sârbesc,* enumerând cărţile lui Vasile (Vasko) Popa, întemeietorul săptămânalului *Libertatea,* Mihai Avramescu, Radu Flora, Ion Miloş, Vasile Barbu. Capitolul este urmat de o Addenda, *Scurtă privire asupra câtorva poeţi aromâni contemporani,* prilej de a trece în revistă toate numele importante de aromâni care au intrat în conştiinţa culturală a neamului şi ilustrând cu cei trei contemporani, Hristu Cândroveanu, Kira Iorgoveanu şi Vasile Tode. Ne surprinde un capitol inedit, *Poezia românească actuală din Israel,* în care este vorba de grupul de poeţi emigraţi din România, care continuă să scrie în limba ţării în care s-au născut; M. Rudich, medicul Benedict Solomon, Shaul Carmel, Luiza Carol sunt numai câteva din chipurile evocate.

În loc de încheiere, avem o întrebare: Poezia încotro? Cu evocarea nostalgică a anilor studiilor secundare la Bacău, când scria poezie pe ascuns, ani de educaţie militară, anii războiului, sub dictaturi. Nu şi-a publicat poeziile, dar „am asistat în această jumătate de veac la o proliferare a poeziei, bună/rea, cum n-a mai fost niciodată în întreaga istorie a literaturii române".

Încheiem aici această parte a prezentării *Istoriei* profesorului Rotaru urmând ca în partea a III-a să urmărim dezvoltarea prozei. (Va urma.)

Cărţi şi autori

Vise destinse

Sara MINA

„Cred în dizolvarea în viitor a acestor două stări, în aparenţă atât de contradictorii, care sunt visul şi realitatea, într-un soi de realitate absolută, de suprarealitate, dacă putem spune astfel…”, scria André Breton în primul *Manifest al suprarealismului,* publicat în 1924.

Au trecut 100 de ani de la acel moment şi pare că, mai mult decât arta, viaţa noastră este dominată de suprarealism, concretizat într-o tehnologie (incluzând mai noua IA) a cărei geneză n-o înţelegem pe deplin, fiind dincolo de logica noastră şi cunoştinţele uzuale, dar de-ale cărei efecte beneficiem sau ne temem. În aceeaşi măsură e prezent şi absurdul, perceptibil, mai ales, la nivelul relaţiilor sociale, omul necontenind să surprindă, să contrarieze, nu totdeauna în sens pozitiv... Iată motive pentru care arta suprarealistă, în general, beletristica, în particular, ar trebui să fie pe placul tuturor, accesibile oricui.

Şi totuşi, nu este aşa. Care să fie motivul?

O înţelegere frivolă a literaturii suprarealiste ar duce la acceptarea reţetei prin care se elimină cutume de tip ortografie, punctuaţie şi se promovează scrierea ilogică, sub dicteu automat, eventual în urma unor episoade de noctambulism ori stimulând imaginarul printr-un consum de substanţe demne de… alchimişti.

Totuşi, lucrurile par să fie ceva mai complicate...

Limbajul poetic, uzând de tot arsenalul figurilor de stil clasice, precum şi libertatea de-a îmbina ludicul, absurdul, ostentativul… au favorizat relevarea artistică a unei suprarealităţi, în care orice fenomen, trăire, imagine sunt posibile. Elementul de succes al liricii suprarealiste (indiferent cărui curent oficial i se raliază) se dovedeşte a fi orice viziune care depăşeşte limitele imaginaţiei obişnuite, cu o semnificaţie intenţionată sau nu, doar variabil deductibilă din context.

Proza suprarealistă, accesibilă d.p.d.v. al elaborării, este cea care uzează de trucurile discontinuităţii, ale absenţei cauzalităţii în firul epic, fiind obţinută prin eflorescenţe de vocabule din sfere semantice diferite. Creatorul poate specula concepte din varii domenii de cunoaştere, iar efectul inovativ va fi garantat, chiar va şoca. Rezultatul se-ngemănează prin efect cu producţiile lirice, eliminându-se, adesea, diferenţele dintre aceste specii literare, iar impactul asupra cititorului depinde numai de îndemânarea cu care autorul a produs o surpriză, precum şi de apetitul cititorului vizavi de conceptele transdisciplinare asociate. Bariera intelectuală (adică bagajul de cunoştinţe, lingvistice şi nu numai) sau lipsa ei joacă un rol foarte important în descifrarea acestui tip de scriere.

O proză suprarealistă mai greu de conceput îmi pare cea care, folosind canoanele consacrate (naraţiune cu personaje distincte, scenariu determinist, cu structuri relativ simetrice), inoculează îndepărtarea de clasic prin substratul mesajului, care aparţine iraţionalului, fantasticului, bizarului. Imaginaţia scriitorului şi inteligenţa lui creatoare pot contura un context epic, prin care să se micşoreze ecartul între mesajul intenţionat de sine şi cel recepţionat de cititor. De data aceasta, nu vocabulele ciudat alăturate ori rupeđi de ritm din text vor frapa, ci ideile paradoxale vehiculate, de înţeles numai prin exerciţii de logică.

Orice cale ar urma, pare că autorii de literatură suprarealistă tind spre un cocktail de cunoştinţe incubate în operele lor, iar adresanţii mesajelor ar trebui să fie pregătiţi să le descifreze.

Cumva, ideea aceasta a unui limbaj comun pentru *n domenii* de cunoaştere, vehiculat într-un spaţiu de interconectare, într-o abordare holistică, pare să se apropie de *suprarealitatea* dorită de André Breton. Ne putem imagina un *hiper-spaţiu-timp,* în care transmiterea informaţiei de orice natură nu are limite, proces sperat a fi accesibil unui număr cât mai mare de emiţători şi receptori.

Poate că André Breton visa un *om nou,* care, eliberat de realitatea imediată (asociabilă cu domeniul cognitiv din zona de confort a fiecărui individ), să poată comunica facil cu alţi semeni (legaţi de alte zone de cunoaştere, din acelaşi spectru, din altele, complementare ori poate antagonice)… prin intermediul *visului.* Iar acest efort urma să aibă un scop asumat: generarea deciziilor prin care *omul nou* să-şi modifice chiar propria existenţă.

Breton s-a îndepărtat de ideea lui Freud (pentru care visele prezintă o realitate deformată, protectoare a psihicului uman, adesea incubând unele dorinţe neîmplinite din subconştient), sperând la oniricul absolut, purificat, un mediu creator de acţiuni, care să schimbe realitatea. Scria Breton: „Visul nu poate fi aplicat şi la rezolvarea problemelor fundamentale ale vieţii?”

Mărturisesc faptul că mi-am împlinit în 2024 propriul meu nou... vis, anume publicarea unui volum colectiv de proză scurtă, care să celebreze 100 de ani de suprarealism, complementar celui apărut anul trecut, ca omagiu pentru Urmuz.

Experimentul s-a derulat în cadrul Concursului POLARIS, ediţia a IV-a, 2024, ce i-a provocat pe doritori să scrie despre vis în manieră suprarealistă. Deşi desfăşurat la o scară destul de mică (nu e uşor să scrii astfel de literatură, deci nu au fost foarte mulţi participanţi... puţin peste 60, cărora le mulţumesc nespus!), rezultatul îmi dă argumente pentru toate consideraţiile anterioare.

Din cele 15 proze selectate pentru antologia *Vise destinse,* cele mai multe dintre texte au transformat *visul* într-un pretext pentru a inventa lumi noi, fantasmagorice, chiar absurde, îmbinând iscusit irealitatea cu reflecţiile introspectiv monologate ori infiltrate în dialoguri… sau expuse doar prin vocea naratorului. În *Camera de chihlimbar* (Florentina-Loredana Dalian – Slobozia), lipsa raţiunii deschide orizonturi noi, reapariţia ei... închide brusc fantele de acces către suprarealitate. În *Floarea de cristal* (Gheorghe Varganici – Fălticeni), contactul cu o altă lume este mijlocit de o pereche inedită – o floare de cristal şi o fată cu ochi de argint, posibile faţete ale aceluiaşi ghid spre această altă lume. Textul *Minimilian şi funcţia de gradul al doilea* antrenează deplin cititorul într-o întâlnire plină de prospeţime cu absurdul; aşa cum este deja obişnuit s-o facă, Sebastian-Alexandru Popa (Arad) apelează la conexiuni năstruşnice cu termeni-surpriză. Aventura suprarealistă semnată de Mara-Ioana Zaharia (Vânători – Galaţi) se petrece într-un spaţiu evident non-euclidian, *Omul* (de) *pe orbită* fiind conştient de ce i se va întâmpla chiar înainte de propria sa naştere. Lucia Eniu (Paşcani) răvăşeşte lectorul printr-o nonconformistă şi efervescent-bizară creaţie, o *Poemă boemă. Spiritul în ascensiunea pentagonică* este o călătorie săvârşită printr-un vis regresiv, aşa cum ne propune Andreea-Florina Şerbulea (Câmpina). Totul se sfârşeşte printr-un paradoxal haos al naturii, sub semnul unui pentagon... Să fie cel al simetriei dictate de *numărul de aur*?! În *Şaua* (cuvânt ce ne duce cu gândul la punctul de inflexiune al unui spaţiu hiperbolic), Mihai Lungu (Constanţa) induce iluzia unei suprarealităţi spre care obligatoriu temerarii aleşi ascensionează, iar când intervin stimuli ostili accederii, aceştia recad în universul banal, încărcaţi de *amintirea timpului care se înrudeşte cu fluturii.* Iar *Visul,* proza Elenei Căpăţînă (Buzău) redă o ingenioasă personificare chiar... a titlului! *Visul* îşi scrie singur dorinţele în propria Carte de vise...

S-a optat şi pentru valenţa visului de oglindire a experienţei diurne, distorsionate de imaginaţie, rezultând astfel proze-manifestări ale năzuinţelor aflate în competiţie cu iluziile false. *Alean,* text scris de Ştefania Miclea (Cluj-Napoca), poate fi o anti-întâlnire c-un Zburător aşteptat, muritor însă. În *Cea mai frumoasă zi din viaţa mea*, autoarea Ana-Maria Chircea (Oradea) îşi localizează spaţiul suprarealităţii într-un melanj fizico-psihic (habitaclul personajului şi amintirile sale), unde, lucru straniu, animalele au glasuri de alter-ego. Liliana Toma (Brăila) desăvârşeşte creaţia propriului personaj-pictor, dăruindu-l cu o întâlnire de vis... în vis (*Dublă pasiune la conac*). Mariana Al-Saleh ne face să păşim printr-o oglindă în suprarealitatea personajului propriu (*În oglindă*). Iar Gabriela-Mădălina Pîrvulescu (Craiova), prin *Jurnalul Crăciunului trecut,* ne aruncă într-un fel de perpetuum mobile al confuziei, al nelămuririi... proiectat într-un cadru sacru, festiv.

Şi, nu în cele din urmă, au existat şi abordări ale visului care-l dezvăluie drept acel *hiper-spaţiu-timp* în care se generează acţiuni, ce influenţează realitatea perceptibilă, o modifică, precum în prozele *A opta moarte*, scrisă de Rodica Bretin (Braşov) şi *Aventură onirică,* creaţia Angelei Dina-Moţăţăianu (Bucureşti).

→

Poezie fără frontiere

Traducere de Iuliana PAŞCA şi Germain DROOGENBROODT

Şederea la Istanbul

Izet Sarajlić (Bosnia – Herţegovina)

Circulă tot felul de versiuni
despre şederea mea la Istanbul:

Prima
pune problema unei călătorii suspecte
de natură politică.
A doua
discută despre o aventură sentimentală.
O a treia versiune
vorbeşte chiar şi despre trafic de droguri.

Că nu am pus niciodată piciorul în Istanbul,
desigur, nu interesează pe nimeni.

Voce absentă

Inés Blanco (Columbia)

Sunt singurătatea
care merge
pe vârfuri,
printre crăpăturile
casei.
Timidă, uneori,
zboară prin aer,
îmi invadează patul,
îmi foloseşte parfumurile,
îmi poartă rochiile.
Singurătate: voce absentă,
îmi furi cuvintele;
le aşezi pe pagină,
le scrii, râzi
şi plângi cu mine.

Dimitrie Cantemir: *Imaginea de nezugrăvit a ştiinţei sacrosante*

Text latin, cu aparat critic, stabilit de Dan Sluşanschi şi Liviu Stroia. Ediţie critică, traducere, introducere, ghid de lectură, note de Vlad Alexandrescu, Editura Polirom, Bucureşti, 2023

Despre istoria descoperirii manuscrisului (titlul iniţial: *Sacro-Sanctae Scientiae Indepingibilis Imago*), descrierea acestuia, datarea, receptarea, traducerile în limba română, de mare ajutor este ampla Introducere la carte, semnată de Vlad Alexandrescu. Pentru a avea o imagine a scrierii cantemiriene, singulară prin caracterul ei ezoteric în bibliografia principelui moldav, reluăm cuprinsul ei, în limba română:

Scrisoare către Ieremia Cacavelas
Închinare: Lui Dumnezeu Tatăl
Cartea Întâi: Principiile sacre ale Teologo-Fizicii. Prefigurarea Ştiinţei Sacre
Cartea a Doua: Creaţia Sacră a Universului
Cartea a Treia: Cursul Creaţiei, adică Lucrarea Naturii
Cartea a Patra: Despre Timp, în care este vorba de mişcare, loc, durată şi eternitate
Cartea a Cincea: Despre Viaţă, în care este vorba despre forma cvadruplă a lucrurilor
Cartea a Şasea: Lămurirea veşmântului Ştiinţei Sacre, în care se arată conservarea lucrurilor şi lucrarea sufletului liber
Index de lucruri însemnate

În continuare sunt reluate două capitole din Cartea a treia, fără notele de subsol, deşi ample şi mult lămuritoare – cu o singură excepţie, exemplară. (Nota red.)

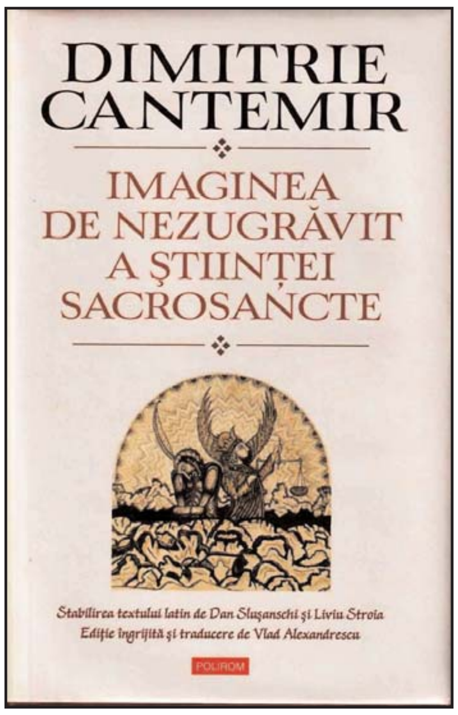
Capitolul 24

Care şi de ce fel erau lucrurile viitoare, pe care Dumnezeu le cunoscuse încă înainte să fie în gândurile rele ale oamenilor şi înainte ca ei să le născocească prin propriul lor arbitru şi prin ştiinţa întemeiată pe simţuri a binelui şi a răului.

Dumnezeu ştia, spune Învăţătura Sacră, că simţurile omeneşti sunt înclinate spre rău şi spre gânduri rele şi că oamenii născocesc ştiinţe diavoleşti, prin propriul lor arbitru – ba chiar se pot ridica împotriva lui Dumnezeu însuşi, cu toate acestea, privind la sfârşitul predestinat, cunoscut numai înţelepciunii Lui, Preamilostivul le îngăduie.

Şi astfel semnele vârstelor care apar în timp şi în viaţă au pornit pe drumul lor; adică Pruncia, Copilăria, Adolescenţa, Tinereţea, Maturitatea, Căruntetea şi Bătrâneţea îşi îndeplinesc slujbele şi-şi străbat răstimpurile lor proprii.

[Nota 164: Cele şapte vârste: Infantia, *Pueritia, Pubertas, Iuventus, Virilitas, Canities et Senectus.* Vârstele vieţii omului sunt un topos încă din Antichitate. Cantemir pare să reia împărţirea lui Hippocrate, citată, de pildă, de Filon din Alexandria, *De opificio mundi,* 105: „Medicul Hippocrate spune că există şapte vârste, omul fiind prunc, copil, adolescent, tânăr, bărbat, matur şi bătrân. Ele ar fi măsurate de numărul şapte, dar nu în succesiune directă. El vorbeşte astfel: «În natura omului sunt şapte anotimpuri ce se numesc vârste, el fiind prunc, copil adolescent, tânăr, bărbat, matur şi bătrân. Este prunc până la şapte ani, când îi răsar dinţii; copil până când îi creşte sămânţa, la vârsta dublului lui şapte; adolescent până la creşterea tuleielor în barbă, când are de trei ori câte şapte ani; este tânăr până când corpul îi creşte pe deplin, la şapte ani împătriţi; bărbat până la vârsta la care mai este nevoie de un an ca să facă cincizeci, de şapte ori câte şapte ani; matur până la cincizeci şi şase de ani, când se împlinesc de opt ori câte şapte, iar de aici mai departe omul este bătrân»", Filon din Alexandria, *Despre crearea lumii potrivit lui Moise,* trad. Walther A. Prager, Bucureşti, Univers Enciclopedic Gold, 2016, p. 161.]

Apoi, se înmulţesc nenumărate popoare, au loc între mulţi oameni întruniri, adunări, sfaturi, consilii şi iau naştere felurile regimurilor politice, adică Democraţia, Aristocraţia, Oligarhia şi Monarhia. De aici apar Legiuitorii, (vai!) Împăraţii, Regii, Principii, Tiranii, Dinaştii, Satrapii, Senate, Optimaţii, Magnaţii, Baronii, Ducii, Consulii, Proconsulii, Viceregii, Căpitanii, Veteranii, Soldaţii, Navarhii şi Corăbierii. Sclavii, Prizonierii, Supuşii, Slujbaşii, Cetăţenii, Ţăranii, Sătenii şi Plebea cea mai de jos mai degrabă le întindeau acestora curse decât le slujeau, în raporturi de servitute, captivitate şi supunere. De aici izvorau bogăţiile, averile, ambiţiile, demnităţile, deşartele ridicări în rang, proprietăţile, moşiile, satele, târgurile, cetăţile, fortăreţele, oraşele, întăriturile şi locurile necultivate şi pustii. În toate acestea se găseau prisos de substanţe, abundenţă, fast, trufie şi toate felurile de aroganţă. Erau urmate de sărăcie, penurie, desconsiderare, cerşetorie, dezgust, dispreţ şi de toate cele înjositoare. De aici începeau să mişune desfrânaţii, destrăbălaţii şi poftele stricate, îmbogăţirile, nesaţurile, lăcomiile. De unde zgârcenia, rivalităţile rele, conflictele deşarte, certurile, procesele, duşmăniile şi urile sălbatice. Rodul lor erau blestemele, insultele, dezonoarea, defăimarea. De aici încăierările, loviturile, luptele, armatele, flotele, războaiele. Din ele se năşteau incursiunile, prădăciunile, pustiirile, cuceririle, asediile, răsturnările, omorurile, măcelurile, dezastrele, nimicirile şi morţile sângeroase. De unde s-au ivit orfanii, văduviile, calamităţile, necazurile şi toate celelalte feluri de dezordini şi tulburări.

Ştiinţa întemeiată pe simţuri, luând în derâdere neamul omenesc, le-a cuprins pe toate în două capitole: pe cele pe care şi-a închipuit că le-a dobândit prin ştiinţa binelui le-a numit „virtuţi", iar pe cele pe care şi-a imaginat că le-a dobândit prin ştiinţa răului le-a numit „vicii". Şi de aici au ieşit denumirile de „ştiinţe" şi „oameni de ştiinţă", „arte" şi „artizani", „virtuoşi" şi „vicioşi", „buni" şi „răi", „fericiţi" şi „nefericiţi".

Capitolul 29

Se făgăduieşte un tom despre Teologo-Etică, se iau în derâdere cu modestie monarhiile ştiinţei omeneşti şi se arată denumirile sectelor.

Acum, în fine, grăbindu-ne spre sfârşitul acestei a Treia Cărţi şi după ce am atins pe scurt unele particularităţi privind cursul naturii, ne rămâne să spunem şi despre cea din urmă dintre creaturi, anume omul, ce a săvârşit bine şi rău în natura sa căzută.

Şi astfel, în acest ultim capitol întocmai precum au fost pregătite culorile Imaginii omeneşti de nezugrăvit, vom cuprinde şi seminţele Teologo-Eticii, despre care se va vorbi, cu ajutorul lui Dumnezeu, la locul potrivit.

Prin urmare, întorcându-ne de unde am plecat: orice artă, atâta timp cât era în slujba cunoaşterii, pe cât sporea, cu trecerea zilelor, pe atât născocea din nou alte şi alte necesităţi ale fragilităţii omeneşti; iar ştiinţa, dimpotrivă, pe măsură ce se lupta să obţină binele simţurilor, pe atât înainta numai către rău. Căci cu cât oamenii îmbătrâneau în vârstă, cu atât stâlpul ştiinţei adevărate şi bune se prăbuşea în ruina totală a uitării.

Astfel că cei care se chemau cu numele de discipoli ai Muzelor, fals şi corupt de la acela al adevăratului Doctor, Moise, uitând principiile Înţelepciunii (care îşi are începutul în frica de Dumnezeu şi se termină cu iubirea aproapelui) şi lăsându-se din toată inima în seama plăsmuirilor mai recente şi a fabulelor poetice, atribuindu-şi aproape fără să-şi dea seama care mai de care titluri mai arogante (ca şi cum le-ar fi primit din naştere), au pierit în chip mizerabil, răniţi mai întâi de ştiinţa întemeiată pe simţuri, ucişi apoi de literă şi îngropaţi, în sfârşit, de omeneasca înţelepciune. Pentru aceasta, muritorii, ca şi cum s-ar fi luptat între ei în aer, fără să aibă unde să pună piciorul şi pe ce să-şi sprijine ambiţia împovărătoare, abătându-se în tot soiul de direcţii de la străvechea înţelepciune, au degenerat în întunecimile prostiei.

Şi, la început, pentru nişte singulare virtuţi vicioase – dacă este îngăduit să le numim aşa –, unii au fost înălţaţi de către plăsmuitorii de fabule în înaltul Cerurilor şi au fost gratificaţi cu titlul de zei, semizei şi eroi (ambiţie care vedem că mai are trecere şi în zilele noastre). De aici, s-au prezentat ca autori ai Teologiei profane şi ai blestematei Teogonii şi, astfel, oamenii de după potop au preschimbat antropolatria practicată de cei de dinainte de potop în idolatrie. Căci (după cum s-a spus şi în alt loc) Duşmanul plănuia să termine după potop prin ambiţie trufaşă ceea ce începuse să facă înainte de potop prin dimensiunea imensă a trupurilor; apoi, fiecare dintre muritori era ahtiat să-şi aroge două, sau trei, sau chiar toate monarhiile ştiinţelor şi artelor.

De aceea unul şi-a înrobit tot sufletul pentru a stăpâni Gramatica, altul Poetica; unul Pictura, altul Sculptura; unul Logica, altul Retorica; unul Filosofia Naturală, altul Filosofia Morală; unul, zic, Fizica universală, altul (ca şi cum Fizica nu era vrednică de o minte atât de mare) Metafizica; unul Geometria, altul Geografia; unul Astronomia, altul Astrologia; unul Magia, altul Necromanţia; unul Geomanţia, altul Divinaţia prin zborul păsărilor; unul Arta gestului, altul Metoposcopia; unul Scamatoria, altul Descântatul; unul Actoria, altul Născocirea de poveşti; unul Linguşirea, altul Trândăvia pe spinarea altuia şi celelalte deşertăciuni omeneşti, şi cu toţii ardeau de dorinţa turbată de a ajunge la vârful unei înţelepciuni prosteşti şi de a dobândi peste ele titlul de monarh.

Şi astfel, profesând fiecare cu trufie apartenenţa la câte o sectă diferită, precum orbii trăgând după sine cete de orbi, şi închipuindu-şi în mod fals că au smuls premiul ostenelilor lor şi laurii victoriei şi, în sfârşit, plăsmuind nişte Apolloni fictivi, întorcându-se dintr-o competiţie atât de sângeroasă şi dorind cu înflăcărare să se aşeze pe tronul monarhiei lor imaginare, piciorul le aluneca de pe trepied. De aceea, îndopaţi cu o învăţătură nătângă şi striviţi sub ruinele ştiinţei omeneşti, ei s-au prăbuşit dintr-odată în prăpastia neştiinţei şi a ignoranţei, din dorinţa de odihnă declarată prosteşte. Şi erau asemenea lor cei care se luptau pentru binele suprem şi pentru suprema fericire a vieţii omeneşti şi se frământau cu privire la Timp, la Viaţă şi la Moarte.

Comună celor două autoare le este plasarea suprarealităţii în spaţii închise, care lasă, totuşi, loc expansiunii, variabilităţii (camera de refugiu a Rodicăi Bretin, visul-nod în care se accesează alte realităţi, îşi adaptează butaforia la epoca parcursă de personajul cu multiple destine), precum şi concomitenţelor absurde (dressing-ul unde începe aventura onirică propusă de Angela Dina-Moţăţăianu are ferestre spre cosmos, dar şi o masă coloidală ce îmbrăţişează personajul suspendat, încremenit, în vreme ce, alăturate obiecte îşi trăiesc în freamăt propria revoltă fatidică pentru om). Ambele scriitoare decid schimbarea realităţii manipulând visul, lăsând la final să picure necesara îndoială asupra reuşitei...

Într-un prezent aglomerat cu absurd şi suprarealism faptic, să-ţi antrenezi spiritul să genereze astfel de creaţii literare şi să provoci şi alţi semeni să-ţi descifreze mesajul... îmi pare un efort de transcendere a propriilor limite, demn de ultima treaptă a piramidei lui Maslow. Câţi sunt gata de atare provocări?!

Volumul *Vise destinse,* chiar dacă numără doar puţin peste 100 de pagini, ne poate face să privim cu încredere spre literatura viitorului. Un viitor aflat sub semnul inovării va duce sigur la alte şi alte jocuri inedite, împletind toate formele de artă între ele, captând prospeţime şi inedit din ştiinţă. Totuşi, doar anumite spirite luminate vor găsi şi-atunci rosturi noi *oniricului,* făcând să vibreze mai departe spusele lui Jacques Prévert: „Réve + Évolution = Révolution"...

Vecina mea, Africa

Umbra sinistră a colonialismului german

Nicolae MELINESCU

Tihna guvernului berlinez, proaspăt ieşit dintr-o scorbură economică recesionistă în miez de primăvară, a fost zdruncinată de nemulţumiri şi pretenţii venite de la o mare distanţă geografică – Namibia, şi de departe în timp, de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul celui următor. Era perioada lui Frederick al III-lea şi a începutului domniei lui Wilhelm al II-lea, ambii pofticioşi să-şi admire propriile colonii din ce mai rămăsese neîmpărţit în Africa sub-sahariană. După tranşarea orchestrată de prinţul von Bismarck cu ocazia Conferinţei de la Berlin între 1884 şi 1885, pofta le-a fost potolită prin trecere sub administraţie imperială a teritoriilor din estul Africii – Ruanda, Burundi şi Kenya de azi – cărora li s-a adăugat perla coroanei, Africa de Sud-vest, Namibia din zilele noastre. Martin Meredith, unul dintre cei mai valoroşi africanologi contemporani, remarca (*The Fate of Africa. A History of Fifty Years of Independence,* Public Affairs, New York, 2005, p. 425): „Majoritatea statelor africane sunt produsul goanei pentru cucerire a cât mai multor teritorii în Africa, mai ales între 1875 şi 1900. Au participat şapte mari puteri europene: Franţa, Marea Britanie, Germania, Belgia, Portugalia, Italia şi Spania."

Tulburarea actuală a fost stârnită de proiectul autorităţilor namibiene de extindere şi transformare a portului de agrement de pe (Pen-) Insula Rechinilor, pe coasta sud-vestică a Atlanticului, într-un complex naval comercial şi de exploatare extensivă a subsolului, inclusiv a depozitelor naturale de hidrogen „verde". Asociaţia Conducătorilor Tradiţionali Nama a solicitat blocarea lucrărilor, pentru că în perimetrul respectiv au fost descoperite recent gropi comune ale victimelor genocidului provocat de ocupaţia germană împotriva populaţiilor originare herero şi nama, între 1880 şi 1910. „La iniţiativa Asociaţiei, în colaborare cu organizaţia non-profit Forensic Architecture şi cu urmaşi ai familiilor victimelor, au fost descoperite dovezi materiale şi elemente de istorie orală transmise din generaţie în generaţie despre masacrarea tribului nama la Hornkranz, în 1893. Proiectul încearcă să sprijine eforturile comunităţilor locale actuale de a clarifica evenimentele ulterioare, ale masacrelor considerate primul genocid din secolul al XX-lea în regiunea australă, continuate cu izgonirea a peste zece mii de membri ai triburilor herero, mânaţi de germani sub ameninţarea armelor în deşertul Kalahari unde au murit de foame şi de sete." (https://forensic-architecture.org/investigation/german-colonial-genocide-in-namibia-the-hornkranz-massacre, accesat 12 mai 2024) Pentru venerarea predecesorilor lor, urmaşii acestora au cerut accesul liber la locurile sacre, protejate. Potrivit unor cifre aproximative, mai mult de optzeci de mii de herero şi douăzeci de mii de nama au fost ucişi de trupele coloniale germane pe durata a treizeci de ani de ocupaţie.

Pretextul prigoanei acerbe a pornit de la revolta localnicilor conduşi de Samuel Maherero împotriva exproprierilor abuzive şi a condamnărilor la muncă forţată. Motivul real al opresiunii l-a constituit descoperirea unor câmpuri diamantifere extrem de bogate, unde bărbaţi, femei şi adolescenţi se târau pe burtă şi adunau din nisipul fierbinte diamante brute nu mai mici decât unghia de la degetul mare. După o muncă istovitoare, la marginea deşertului, fără apă şi fără hrană, mulţi se îmbolnăveau şi erau aruncaţi în lagărul „rebutaţilor" de pe Insula Rechinilor. Foarte apropiată de mal şi de localitatea Lüderitz, aceasta a fost legată de uscat printr-un dig masiv şi transformată în peninsulă. Luptele dintre invadatorii europeni şi populaţia indigenă au continuat pe 12 ianuarie 1904 în apropierea aşezării Okahandja, când revoltaţii au asediat fortul german. Documentele oficiale ale vremii au consemnat că, în total, 123 de militari germani şi luptători africani au murit în primele săptămâni. Maiorul Theodor Leutwin, comandantul trupelor şi guvernator general, a preluat conducerea ieşirii din asediu, dar garnizoana a fost depăşită din cauza superiorităţii numerice a atacatorilor şi el a fost nevoit să ordone retragerea. Nemulţumit de eşec, împăratul Wilhelm al II-lea l-a numit pe generalul Lothar von Trotha comandat suprem, rang pentru care îl recomanda experienţa în conflictele precedente cu africanii şi prestaţia sa în timpul Rebeliunii Boxerilor din China. Herero au plecat din calea trupelor sale şi s-au refugiat pe platoul Waterberg, la marginea deşertului Kalahari, sau mai departe spre est, în colonia britanică vecină, Bechuanaland. Generalul a masat o mie cinci sute de militari în faţa a patruzeci de mii

de localnici pe care i-a luat prin surprindere, pe care i-a bombardat şi i-a mitraliat. Câteva sute au profitat de o breşă în frontul german şi au pornit spre Bechuanaland. Cei mai mulţi au murit de epuizare, de foame şi de sete. Patrulele germane au fost postate la limita răsăriteană a coloniei şi von Trotha a dat ordinul exterminării (*Vernichtungsbefehl,* orig. germ.). „Între limitele [coloniei] germane, oricare herero/nama, găsit înarmat sau neînarmat, cu cireadă de vite sau fără, va fi împuşcat pe loc. Nu voi mai excepta femeile şi copiii", afirma cu ambiţie generalul. (https://www.britannica.com/topic/German-Herero-conflict-of-1904-1907#ref1102512, accesat 12 mai 2024) Mulţumit de rezultat, convins de cancelarul Berhard von Bülow, împăratul a dispus sistarea ofensivei şi izolarea supravieţuitorilor în lagăre de concentrare (?!) în care disciplina de fier era menţinută prin muncă forţată, teroare, bătăi, înfometare şi violuri, în cazul femeilor. Supravieţuitorii au fost transformaţi în sclavi puşi în lanţuri, condamnaţi fără nicio vină să moară în exploatările de diamante sau în fermele albilor, deşi herero le cedaseră europenilor un sfert din teritoriul lor de aproximativ o sută cincizeci de mii de kilometri pătraţi, înaintea construirii căii ferate Otave, comunicaţia dinspre interiorul diamantifer spre litoralul atlantic.

Din 1908 până în 1914, Germania a extras peste şapte milioane de carate de diamante brute din zona interzisă militarizată Sperrgebeit cu sediul la Kolmanscop (aproximativ douăzeci şi şase de mii de kilometri pătraţi; vezi şi Nicolae Melinescu, *Africa, vecina mea,* Cetatea de Scaun, Târgovişte, 2018, p. 101). În 2021, Centrul European pentru Drepturi Constituţionale şi Umanitare a cercetat starea de fapt din perioada colonialismului german şi a constatat, în mod greşit, că asasinarea şi dezrădăcinarea în masă a celor o sută de mii de băştinaşi herero şi nama a fost primul genocid al secolului al XX-lea. Fals! În timpul celui de-Al Doilea Război al Burilor, din Africa de Sud (1899 – 1902), britanicii invadatori, avizi să preia fără efort terenurile aurifere descoperite şi exploatate de buri, au înfometat şi au lăsat să moară în lagăre de exterminare douăzeci şi şapte de mii de femei şi copii, membri ai familiilor fermierilor de origine olandeză din comandourile adversare ale uzurpatorilor englezi. Printre ofiţerii de informaţii s-a remarcat tânărul aristocrat, locotenentul Winston Churchill. Dincolo de această eroare, raportul *Repercusiuni coloniale: Germania şi Namibia* (https://www.ecchr.eu/fileadmin/Publikationen/ECCHR_NAMIBIA_DS.pdf, accesat 11 mai 2024), recunoaşte că ocupaţia trupelor Kaizerului a deposedat prin forţa armelor, a oprimat şi i-a lipsit de orice drepturi pe localnici. Documentul observă că guvernul de la Berlin a refuzat în ultimii ani să facă dreptate (Nicolae Melinescu, *op. cit.*, pp. 99–124), să-şi asume răspunderea pentru barbarismul fostelor regimuri şi să-i despăgubească pe descendenţii familiilor masacrate. „În iunie, 2021, guvernele german şi namibian au publicat o Declaraţie Comună, care să clarifice evenimentele genocidului. Cu toate acestea, negocierile îndelungate au ignorat dreptul de participare al celor implicaţi direct, al reprezentanţilor societăţii civile. [Germania] nu şi-a recunoscut nici până acum crimele coloniale". (ecchr.eu/case/colonial-repercussions-germany-and-namibia, accesat 13 mai 2024) Încă de pe vremea Angelei Merkel, cancelaria federală a comis un acord de reconciliere şi s-a angajat să majoreze ajutorul economic pentru fosta colonie, dar a refuzat cu încăpăţânare până în prezent să analizeze şi să aloce compensaţii fiecărei familii a descendenţilor victimelor genocidului. Din cauză că Declaraţia Comună a celor două guverne a sabotat dreptul de participare la negocierile de recompensare al reprezentanţilor comunităţilor afectate, aceştia din urmă au înaintat Comitetului ONU pentru Drepturile Omului un Raport Alternativ prin care prezintă fapte, mărturii şi dovezi care să-l convingă pe actualul cancelar social-democrat Scholz să iniţieze un program echitabil şi corect de despăgubire materială şi de asumarea morală a faptelor de acum un secol şi mai bine. În contextul actual, crimele coloniale au fost aduse în centrul dezbaterilor politice mai des de către mediul academic şi de către societatea civilă şi mai rar de către decidenţii politici oficiali. Raportul Centrului European pentru Drepturi Constituţionale şi Umanitare constata că fostele metropole europene încearcă să evite răspunderea pentru abuzurile comise în cei aproximativ o sută de ani de dominaţie brutală a „teritoriilor de peste mări". Colonialismul a provocat, de exemplu, în Namibia nu numai traume îndelungate, ci şi un transfer uriaş al bogăţiilor teritoriului, cauza inegalităţilor economice şi sociale ulterioare.

Aceste efecte sunt amplificate în prezent de noi interese economice care vulnerabilizează comunităţile maltratate în trecut. Sensibili la catastrofa umanitară colonială, namibienii i-au cerut guvernului lor să sisteze proiectele pentru valorificarea rezervelor naturale de hidrogen „verde" de la malul Atlanticului şi din perimetrul Peninsulei Rechinilor, până la cercetarea riguroasă şi completă a zonei ocupate cândva de fostele lagăre de muncă forţată, populate cu localnicii herero şi nama. „Cercetătorii au anunţat că există riscuri «credibile» să fie descoperite resturi umane în zona portului de pe peninsulă. Relatări istorice descriu că sclavii morţi în lagărele de exterminare erau «aruncaţi în mare să-i mănânce rechinii». Specialiştii au propus un moratoriu pentru toate proiectele industriale din zonă ca să poată fi investigate posibilele gropi comune aflate acum sub ape", anunţa Nguyen Chuong, cercetătoare a organizaţiei Forensic Research. (https://mediathek.hkw.de/en/video/vorlaeufige-ergebnisse-der-in-der-gegend-rund-um-den-waterberg-durchgefuehrten-recherchen?page=1&q=Forensics &t=&backscreen=search, accesat 13 mai 2024) Pentru cartografierea fostei insule-puşcărie a fost folosit un radar terestru pentru detectarea anomaliilor din sol care ar putea semnala prezenţa gropilor comune.

→

La pas prin satul global

Lung drumul întoarcerii în noi...
Jurnal dintr-o călătorie (II)

Paula ROMANESCU

Din Piazza Flaminio se intră în Piazza del Popolo cu a sa catedrală Santa Maria del Popolo, denumită astfel pentru că a fost ridicată cu fonduri donate de locuitorii Romei şi a cărei primă atestare documentară datează din 1099.

Refăcută în 1227, în vremea Papei Grigore al IX-lea, reconstruită de Donato Bramante între 1472-1477, este adăugită cu fiecare generaţie.

Prin 1513, Rafael Sanzio pictează aici Capela Chigi, veghează de o sculptură în marmură albă reprezentând o femeie şi un înger – amândoi învăluiţi într-un soi de pânză topită cum ţeseau mai ieri frumoasele satului de pe la noi pentru a-şi coase din ea ia pe care o îmbrăcau întâia oară în noaptea Sfintei Învieri.

Femeia din amintita sculptură îşi acoperă cu o mână molatică sânul dezgolit, cu un gest care i-ar duce pe alungaţii din Paradis cu gândul la foarte pământeştile dulci păcate de care nici clanul de bancheri Chigi din care s-a fost ivit şi un Papă – Alexandru al VII-lea – nu era tocmai străin.

Aud că fostul Palat Chigi din Piaţa Colonna, cumpărat de Statul Italian, este astăzi sediul Ministerului de Externe al Italiei, ai căror reprezentanţi au ţesut pe la mese large, lunge şi încurcate, intrigi cum vor fi fost desigur şi acelea care au dus la răpirea Transilvaniei noastre prin criminalul Diktat de la Viena din 30 august 1940.

Parcă-i văd pe râvnitorii dintotdeauna ai pământului sfânt al Transilvaniei noastre gudurându-se slugarnic şi cameleonic pe lângă călăii ce se credeau mari şi tari peste lume (ce promisiuni le-or fi făcut?), aplecaţi pe harta României ca o haită înfometată asupra unei prăzi grase şi apetisante care să le astâmpere (până când, Doamne!) nepotolita lor insaţietate.

Şi cuţitul călăilor tranşând trupul ţării…

Şi apoi Ip, şi Treznea… Trăsni-i-ar Dumnezeu!

Prin amenajarea unor fastuoase locuri de odihnă (veşnică, vai!) în interiorul edificiilor de cult, superbogaţii Romei (dar ce, parcă numai ei ?) ar fi vrut să-şi asigure o veşnicie... aurită. Să nu fi ştiut oare că, *ori cerşetor, ori rege, o vamă tot te-aşteaptă?...*

Cine să înţeleagă plânsul marmurei menite să ajungă piatră de mormânt, sau treaptă la prag de catedrală, sau altar pentru înălţare de rugi? Dar cântul ei triumfător, când nimereşte sub dalta unui Michelangelo care i-a mai şi poruncit să vorbească – *Perché non parli!* – cum a făcut-o acesta cu *Moise* după ultima privire pe care i-a aruncat-o bărbosului profet, înghiontindu-l cu degetul în fruntea lui încornată: *Alora, parla!* Şi de atunci, din anul 1515 adică, Moise tot tace, dar trecătorii prin faţa lui sunt cuprinşi de o grăitoare tăcere mai explicită decât toate comentariile experţilor în măcinat nimicul vorbelor.

Tot la Santa Maria, în Capela Cerasi, un Caravaggio uluitor înfruntă secolele din conul său de umbră: *Crucificarea Sfântului Petru.*

Ca să-l poţi vedea în toată splendoarea lui, trebuie să-l faci pe diavol să-şi vâre ochiul universal (de mărimea unei monede de cincizeci de centime… europene!) în fanta îngustă a unui aparat de înghiţit arginţi spre a-l programa să declanşeze mai apoi fascicolul de lumină (divină, desigur!) asupra lucrării vizate.

S-au învăţat şi bisericile să scoată bani şi din piatră seacă sau omul bietul o fi învăţat de la ele?

După ce obolul este plătit, pentru treizeci de secunde poţi sta faţă-n faţă cu un Caravaggio plin de umbre şi lumini, cum i-a fost de altfel şi meşterului genial şi zurbagiu prea scurta lui viaţă (1573-1610).

Pe paviment se calcă peste morminte ale căror pietre tombale s-au tocit/şlefuit sub paşii trecătorilor până la uniformizarea cu neantul (?!) a chipului reprezentându-l pe adormitul sculptat.

De pe o lespede continuau să privească spre bolta cu arce doi ochi ca două găuri negre pe o mască fără chip. La o alta, capul sculptatului adormit întru Domnul ajunsese sub picioarele viului anonim din cuşca de lemn lângă care păcătoşii vin în genunchi să ceară iertare *În numele Tatălui, al Fiului şi al Sfântului Duh...*

Cât de simplu pare totul şi cât de complicat drumul spre iertarea sperată, meritată sau nu tocmai...

Într-un colţ retras, păstrez şi eu câteva clipe de reculegere în memoria umbrelor mele dragi care n-au avut parte sub cer de capele orgolioase, ci doar de un simplu mormânt în lutul primitor, dacă n-aş mai pune la socoteală (dar cum să-l ignor!) şi „templul" înălţat lor chiar în sufletul meu.

Aglomerarea umană mă descumpăneşte, mă separă pe mine de mine.

Spre a mă regăsi, urc pe o colină de unde, privind peste Tibru, văd cupola maiestoasă de la San Pietro.

Îndărătul meu, pe colină se află *Piazzale Bucureşti – capitala României.* Bine că se menţionează şi acest amănunt. Altfel cine ştie pe unde ar fi plasat Bucureştii turiştii internaţionali ale căror repere geografice n-au nimic de-a face nici cu atlasul, nici cu cartea şcolară, agenţiile de turism îngrijindu-se să preia în locul lor această necunoscută!

Am căutat însă în zadar vreo statuie care să-l reprezinte pe vreunul dintre marii Români. Cine ar fi trebuit (ar trebui!) s-o facă? Nu cumva chiar instituţiile româneşti veghetoare la promovarea culturii, artei şi istoriei noastre?

Impunătoarea Trinita dei Monti este în renovare. Pe lunga cale de trepte din faţa bazilicii, ca într-o pajişte de flori, vezi îndrăgostiţi aşezaţi frunte lângă frunte, alţii exuberanţi, clocotind de veselie, convinşi că viaţa nu are cum fi altfel decât o nesfârşită sărbătoare, un anotimp al înfloririlor toate.

Undeva, pe la mijlocul acestei nesfârşite grădini suspendate, un ghitarist cu pălăria neagră acoperindu-i privirea cât să n-o ajungă ochii noştri, cânta ca pentru sine: „Sempre que te pregunto/ e quando... (aici n-am înţeles ce-a zis)/ tu sempre me respondes/ qui sas, qui sas, qui sas..."

Sub ochii lui ascunşi vederii noastre – cutiuţa de tinichea în care negrăbiţii trecători aruncă bănuţi. Şi aruncă. E ca şi cum şi-ar însemna drumul înapoi spre a-şi regăsi cândva fericirea pierdută la moara trecerii…

Regăsesc şi eu ziua aceea din septembrie 1986 când, împreună cu S. al meu mult drag, am trecut pentru prima oară prin acest loc... Şi el: „Vom mai avea norocul să ne mai întoarcem vreodată pe aici?"

În loc de răspuns, ne-am strâns mai tare mâinile ca pentru o promisiune de taină. Acum îmi dă răspuns refrenul cântăreţului risipitor de nostalgii: „Qui sas, qui sas, qui sas?"

Dante zicea că nu-i pe lume mai mare tristeţe decât să retrăieşti o amintire fericită într-un timp care-a uitat de fericire. Numai Musset, îndrăgostit până peste poate de năbădăioasa „brune aux yeux bleus" – George Sand şi, părăsit de ea (vezi *Amanţii din Veneţia* de Charles Maurras, Ed. Dorotea, 2004, Bucureşti), avea să clameze:

Să mă-ndoiesc de-acum că lumina există/ Şi să o uit când noaptea coboară pe pământ?/ Eu îmi repet adesea în lumea asta tristă:/ Am fost iubit odată şi-am iubit ca nicicând.// Port în suflet minunea ăstui dar negrăit/ De frumos şi plăpând/ C-am avut fericirea/ De-a fi plâns când şi când... (tr.n.)

Guvernul de la Windhoek a clasificat peninsula ca parte a patrimoniului naţional în 2019, dar localnicii au constatat că noul statut al zonei nu a schimbat cu nimic situaţia siturilor istorice. În mod paradoxal, ei au remarcat că au fost ridicate monumente impozante (pe banii guvernului german) în memoria colonilor şi a militarilor germani, în timp ce gropile comune ale victimelor herero şi nama nici măcar nu au fost demarcate şi protejate. Johannes Ortman din Asociaţia Conducătorilor Naţionali afirma: „Până acum nu a fost evocată în niciun fel soarta celor de pe Insula Rechinilor şi nici nu s-a făcut nimic pentru delimitarea perimetrelor în care au suferit cumplit". (https://huggingface.co/datasets/Kimura8457/...)

Deocamdată, peninsula este doar o staţiune turistică în care au fost amenajate parcuri de campare şi staţiuni litorale aprovizionate printr-un port de agrement. Paul Samuel Herero, stră-strănepotul conducătorului tribal Samuel Maherero, spunea cu amărăciune: „Pentru noi este foarte important un monument comemorativ. Vrem ca oamenii din zilele noastre să vină să omagieze şi să înţeleagă durerea şi suferinţa înaintaşilor noştri, care au murit în chinuri. Şi acum, la treizeci şi patru de ani de la independenţă, străbunii mei încă mai aşteaptă, îşi doresc şi se roagă de noi ca în Namibia cea nouă să le fie recunoscut calvarul". (you-change-com.eu/foodstuff/tic71661k1d04, accesat 12 mai 2024)

În cohorta traumelor aduse pe acest teritoriu, între alţii şi de guvernatorul Heinrich Ernst Göring, tatăl comandantului aviaţiei lui Hitler, a fost şi aplicarea cercetărilor antropologice rasiste. În Africa de Sud-vest, Eugen Fischer a început în 1906 cercetări în domeniu, duse la apogeu în timpul nazismului european, pentru studiere şi măsurare a craniilor localnicilor morţi, care ar fi trebuit să dovedească superioritatea arienilor. Femeile sclave erau obligate să fiarbă capetele morţilor, uneori ale propriilor membri ai familiilor lor, să prevaleze eşantioane de piele şi globuri oculare care să fie studiate în universităţile germane. O parte din craniile conservate au fost returnate Namibiei după independenţa acesteia. Cele rămase fac şi acum motivul controverselor dintre Windhoek şi Berlin.

1749 de militari şi civili germani au murit în luptele de început de subjugare a triburilor herero şi nama. Din rândul acestora din urmă au fost exterminaţi peste o sută zece mii de bărbaţi, femei şi copii. Câteva mii au rămas în viaţă nu din motive umanitare sau sociale, ci pentru că generalul von Trotha a fost suspendat pe criterii politice, şi nu pentru brutalitatea campaniilor sale despre care raporta: „Ca pe o fiară rănită i-am urmărit şi i-am eliminat pe duşmani, până când şi ultimii rămaşi în viaţă au căzut pradă propriului mediu natural. Deşertul încins Omahenea a desăvârşit acţiunea trupelor germane de exterminare a populaţiei herero." (Helmut Bley, *Namibia Under German Rule*, Lit Verlag, Hamburg, 1971)

La închiderea lagărelor de muncă forţată, în 1909, cei rămaşi în viaţă au fost repartizaţi ca sclavi colonilor germani şi au fost obligaţi să poarte la gât o plăcuţă de metal pe care era imprimat un număr de identificare şi numele stăpânului.

Drepturile suverane ale Germaniei în Africa de Sud-vest au încetat în 1915, teritoriul a trecut sub mandatul încredinţat Uniunii Sud-africane de către Liga Naţiunilor. Noul mandatar nu a încetat să trateze teritoriul ca pe propria colonie în care a practicat măsuri draconice de segregaţie rasială. Evident, soarta celor ucişi de către predecesorii europeni a fost mascată de teorii şi practici rasiste, comune apartheidului, mascate de politica ipocrită practicată de minoritatea albă în interiorul Africii de Sud.

La pas prin satul global

Luni, 19 aprilie 2004, p.m.
Tronuri, statui vivante, circ…

Iată-mă în faţa Panteonului din Roma, edificiu despre care se menţionează în toate prospectele de pe-aici că poseda cea mai mare cupolă de beton nearmat din lume, construit în secolul al II-lea după Cristos, când a fost proiectat şi realizat de genialul arhitect grec Apollodor din Damasc (60-129).

Peste un mileniu şi trei veacuri Bruneleschi avea să facă o alta şi mai mare – cea a Domului din Florenţa.

Dar tot Apollodor avea să construiască în 104, la comanda lui Traian... cel Drept, podul peste Dunăre de la Porţile de Fier din Drobeta, ale cărui vestigii mai pot fi văzute şi astăzi la Turnu-Severin şi, poate că l-am fi putut vedea întreg, dacă Hadrian, urmaşul lui Traian, nu ar fi ordonat distrugerea lui, ca să nu năvălească, graţie lui, hoardele migratoare peste Roma

Tot Apollodor din Damasc a proiectat şi Columna Traiana – simbol al gloriei împăratului ca învingător al Dacilor lui Decebal şi, deopotrivă, mausoleu al învingătorului... Numai că timpul a risipit în patru vânturi cenuşa împăratului, statuia de aur a acestuia din vârful columnei a fost coborâtă... cu picioarele pe pământ de niscaiva strămoşi ai spoitorilor de tingiri din marele imperiu roman ca un mozaic de naţii.

Doar Dacii au rămas neclintiţi sus, pe columnă, lângă cer!

Năvălitorii romani au tot cărat aurul Daciei până li s-au prăvălit carele sub greutatea poverilor, iar ei s-au prăvălit sub greul vinului pe sub mesele nesfârşitelor ospeţe prin care Roma celebra înfrângerea lui Decebal.

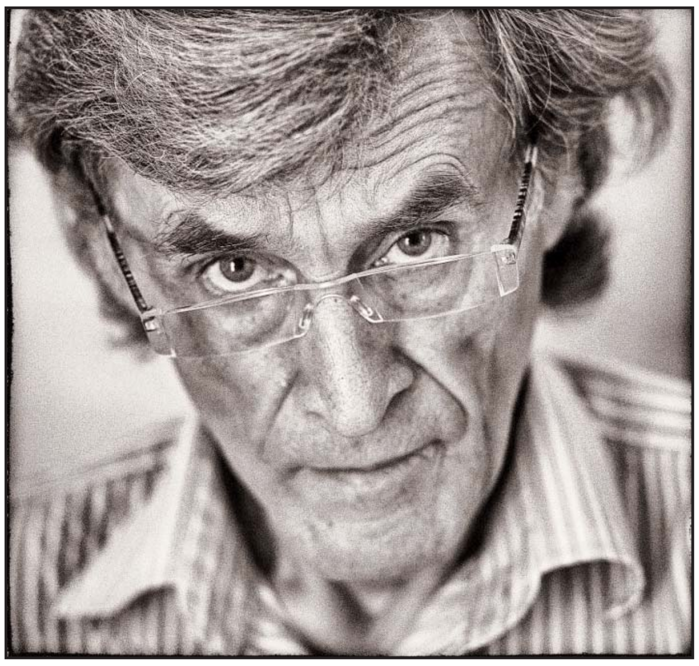
Hadrian, dacă tot era împărat, se voia şi arhitect şi musai se voia a fi şi cel mai mare. Ca să înlăture orice concurenţă, el ar fi ordonat, zice-se, să fie ucis grecul Apollodor. Acesta să fi fost şi adevăratul motiv pentru care a ordonat şi distrugerea podului făcut de Apollodor peste Dunăre? Nebănuite sunt gândurile celor care se cred dumnezei pe pământ!

Ca pretutindeni unde curg şuvoaie de turişti spre a trăi răstimp de o clipă cuminţenia solemnă a veşniciei durate în piatră de mâini de muritor, prezenţa vânzătorilor ambulanţi de te miri ce devine agasantă.

Întâlneşti la tot pasul chinezi cu păpuşi cântă-toare/dansatoare sau războinici înarmaţi până-n... baterii, evoluând în ritmuri bezmetice pe covoraşul care le serveşte de scenă-galantar-tejghea volantă, arabi cu umbrele, pândind norii şi, când ploaia se năpusteşte peste oraş, luându-i cu asalt pe nechibzuiţii surprinşi fără mult necesara ustensilă. Alţii, după culoarea pielii parcă tot din neamul lui Ben Ardun, oferă spre vânzare efemere balonaşe de săpun ca nişte curcubeie fermecate pe care ochii copiilor de toate vârstele le urmăresc cu încântare, uitând să mai privească (de ce ar face-o, că tot n-ar înţelege nimic!) simbolurile botezate în ape de veşnicie ale Cetăţii Eterne.

În Piaţa din faţa Panteonului – aglomerare de statui cocoţate pe socluri impunătoare... de carton, abordând ţinute solemne: faraoni sculaţi din somnul cel de moarte, Maica Tereza în implorare mută cu ochii spre cer, Lorenzo Magnificul cu mâna la falcă, foarte *pensieroso*, Statuia Libertăţii cu braţul ridicat a ameninţare, ţinând o feştilă de seu cam feştelită, Paganini scârţâind o *ciocârlie* românească nu prea deprinsă cu aerul pădurilor de marmură şi, un pic răguşită, Mona Lisa zâmbăreaţă gândind probabil la Gioconda dâmboviţeană care va fi pus de o nuntă-n cartier..., ba chiar şi Napoleon încoronatul sub privirea hăbăucă a Papei Pius cu numărul şapte cel chemat să asiste la sacrul încoronării...

Lipseşte Josephina. O fi la vreo întâlnire privată cu un ofiţeraş pomădat...

Ei, da, industria cerşetoriei s-a stilat. Pentru pitoresc desigur, mai întâlneşti şi câte-o pirandă cu mers şleampăt, neapărat cu un copil în dotare, mimând imaginea suferinţei celor bătuţi măr de soartă şi porniţi prin larga lume în căutare de *ubi bene.*

Şi ei – faraonii-napoleoni-scripcari-imperialo-democraţi şi terezo-magnifici, cu gesturi largi, suverane, ceremonioase, umile întru pioşenie creştină bine regizată şi magistral interpretată, care i-ar umple de invidie pe toţi marii actori ai scenelor cu blazon din lumea largă ca o scenă uriaşă, cata-dicsesc să încline discret fruntea a mulţumire spre cei care lasă în cutiuţa de tablă de lângă „tronul" lor câţiva bănuţi sunători cât să priceapă şi să se ruşineze de obtuzitatea lor şi cei care trec impasibili şi ignoranţi (neştiutorii!) că „arta" se plăteşte, başca amorul (de ea!)

Lui „Lorenzo Magnificul" o tânără îi oferă un trandafir roşu. „Prinţul" se înclină cu graţie princiară, duce floarea până în dreptul inimii, apoi îşi reia poziţia ca pentru a continua şedinţa de pozat în faţa ilustrisimului sculptor florentin al cărui nume nu vi-l mai spun că-l ştiţi, desigur.

Doar „Maica Tereza", extaziată, cu *ocii* ei *ciornâie* pironiţi la poalele tunicii unui doar de ea văzut înger din cer, ne părea nouă, „nevăzătorilor" a se gândi cu ciudă că iar se-adună norii, şi iar vine ploaia, şi iar va trebui s-o zbughească pe sub vreo arcadă-streaşină la adăpost din calea potopului.

Madame „La Liberté" din Ţara tuturor libertăţilor, inclusiv a celei de a trage cu puşca, ţine cu o dârzenie care semăna a semeaţă ameninţare făclia ridicată spre acelaşi cer de cenuşă.

Deodată, un bici de foc spintecă bolta, norii par cuprinşi de freamăt, în piaţă răsare o mişcătoare pădure de ciupercuţe cam toate otrăvitoare... (ca preţ), iar de pe soclurile lor de mucava, ca nişte uriaşi fluturi regali ce-şi leapădă aripile strălucitoare, se ivesc actorii acestei farse carnavaleşti: Faraonul – o ţigăncuşă nurlie cu codiţe subţiri şi lungi îngreunate de bănuţi gălbiori, dezvelindu-şi într-un râs gâlgâitor şiragul dinţilor de un alb îndoielnic; Maica Tereza – un reprezentant sfrijit al aceleiaşi etnii care, cu toată ploaia de pe-aici şi de sub toate cerurile lumii pe unde va mai fi trecut, nu părea în relaţii amiabile cu apa (săpun ar fi putut împrumuta de la bulele efemere vândute de un alt întreprinzător cu apa însăpunată zbucnită din ţeava subţire de lansare a amintitelor bule aruncate în aer de forja de aer din plămânii săi). Acesta îşi trage repede peste cap fustele lungi, le strânge într-un ghemotoc pe care-l vâră la subţioară, înşfacă strâns, cu grăbire, tinicheaua de conserve cu „onorariul" adunat pentru măiestria interpretării rolului şi dispare în mulţimea aciuiată deja prin adăposturi.

Lorenzo Magnificul, un burtos asudat, cu câteva fire de păr rătăcite pe o chelie generoasă, şi-a aruncat cu năduf trandafirul primit din mâna feciorelnică a junei care l-a gratulat ceva mai înainte cu gingăşia ei. Acum, roza a rămas cu petalele strivite sub paşii grăbiţi ai mulţimii, iar el, actorul groteştii farse, o ia la sănătoasa cu coiful de mare cavaler într-o mână şi toga princiară sub braţ, culegând la iuţeală cutia metalică plină cu arginţi – răsplata prestaţiei sale artistice.

„Napoleon" întârziase poate cam multişor sub soarele Egiptului că, judecând după bronzul pal al feţei, aducea mai degrabă a mumie de faraon.

Torţa Libertăţii, stinsă acum, este dusă de apele care curg năvalnic spre gurile de canal inundate şi generoas revărsate peste trotuare.

Trăiască arta internaţională a deghizării!

În interiorul Panteonului – umbre vorbitoare împart eternitatea lor de-o clipă cu vechi ilustre umbre.

(Va urma.)

(Urmare din pag. 32)

Despre arta fotografică, Iurie Foca mărturiseşte: Calitatea principală care deosebeşte fotografia de alte arte vizuale este aceea de „clipă oprită" – un instantaneu din viaţa ce ne înconjoară şi în care trăim. Prefer să nu regizez această clipă, ci s-o surprind, chiar întâmplător, alteori intuind-o… Dintre genurile pe care le explorez cel mai mult îmi place portretul şi nu fug de privirea directă a personajului ochi în ochi cu obiectivul, ba chiar o caut… Fotografia trebuie să vorbească, să transmită un mesaj, fie chiar şi exclusiv estetic. Ea nu trebuie neapărat să placă – trebuie să emoţioneze, să te pună pe gânduri… Apreciez mult laconismul în fotografie.

Tudor Zbârnea, directorul Muzeului Naţional de Artă, spune: Iurie Foca este un artist de o sensibilitate excepţională. Portretele realizate de acest artist sunt pline de o expresivitate extraordinară, inclusiv cel al regretatului critic de artă Tudor Braga [reprodus mai sus], un alt critic de artă, care a îndrumat mai mulţi artişti plastici.

Într-adevăr, T. Braga a fost promotor al majorităţii membrilor UAP şi UAF din Moldova, prezentându-i nu numai în cadrul vernisajelor, dar scriind studii, reportaje, cronici, eseuri despre evenimente şi protagoniştii acestora.

Un alt critic de artă, dr. hab. în studiul artelor, Tudor Stăvilă, a confirmat că Iurie Foca este un artist care merită aprecierea tuturor. Fotografiile lui sunt pline de sens. Ele ne vorbesc mai mult decât orice text.

O definiţie mai completă o avem din partea Lilianei Condraticova, dublu dr. hab., inclusiv în studiul artelor, secretar ştiinţific general al Academiei de Ştiinţe a Moldovei:

Artistul plastic Iurie Foca este cel care aduce farmecul fotografiilor în viaţa noastră, având toată dexteritatea de a face ca fotografia să exprime un mesaj estetic, să aducă emoţii, amintiri, evocări, să fie o chemare la meditaţie.

Astăzi este greu să ne imaginăm revista *Akademos,* fondată de Academia de Ştiinţe a Moldovei în anul 2005, fără lucrările care poartă amprenta numelui maestrului fotograf Iurie Foca. De fiecare dată, revista academică este bogat ilustrată cu imagini care denotă o deosebită măiestrie, abilitate, rafinament, aducând un plus de valoare celor patru numere ce văd lumina tiparului în fiecare an. Astfel, lucrările zecilor de artişti plastici de primă mărime au avut şansa de a fi expuse şi promovate în paginile revistei *Akademos,* graţie talentului fotografului Iurie Foca, aflat uneori într-un con de umbră, în spatele obiectivului aparatului de fotografiat, modest aşa cum îl cunoaşte toată lumea. Experimentând subtil diferite tehnici de reprezentare, pasionat să găsească instantanee care merită a fi imortalizate, caută şi găseşte chipuri de oameni blânzi, deschişi, sufletişti, cu zâmbetul pe buze, precum este şi domnia sa de fiecare dată.

Pe lângă profesionalismul demonstrat, fotograful are calitatea mult apreciată de mentor, călăuzind subtil pe cei care încearcă să-şi testeze pasiunea, gustând din pâinea, aparent simplă, a artistului plastician, dar care impune o muncă colosală şi multă dăruire. Personal am avut parte de câteva lecţii preţioase, oferite cu generozitate de maestrul Iurie Foca, care nu spune pur şi simplu cum trebuie să faci, dar demonstrează prin propriul exemplu cum ar fi să găseşti cel mai reuşit racursiu pentru a obţine în final o fotografie artistică excelentă, emoţionantă, pe care o poţi contempla ca pe o lucrare de artă şi nu doar ca o realizare teh-nică. Conştient că adesea „meseria se fură", maestrul ne lasă totuşi să fim alături şi ne cheamă lângă el ca să pătrundem tainele unei veritabile arte fotografice, autentice, neretuşate, fără filtre.

Aşa cum am menţionat mai sus, astăzi nu ne putem imagina revista ştiinţifică *Akademos* fără a fi ilustrată de artistul plastic şi fotograf Iurie Foca, care ne aduce de fiecare dată splendide portrete ale unui pictor, sculptor, ceramist etc. După cum nu ne putem imagina cărţile şi albumele din domeniul artelor vizuale fără fotografiile lui Iurie Foca. Ne dorim ca această frumoasă colaborare, o prietenie necondiţionată între fotograful Iurie Foca şi Academia de Ştiinţe a Moldovei, să ne bucure mulţi ani înainte prin emoţie, pasiune, frumuseţe.

Ars longa...

Iurie Foca

Raia ROGAC

Iurie Foca este unul din cei mai reprezentativi artişti de artă fotografică din Basarabia.

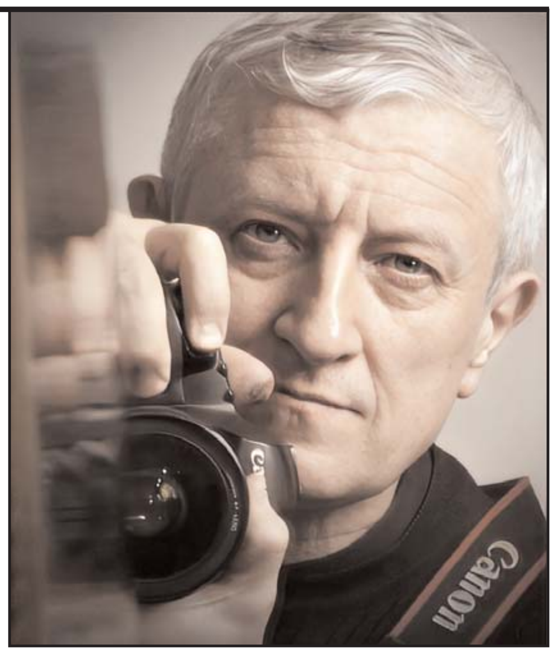
Am avut ocazia să-l cunosc atât în cadrul numeroaselor evenimente culturale, dar mai ales prin colaborarea pe care am avut-o când am activat la revista *Moldova,* dând prioritate în ilustrarea propriilor materiale imaginilor semnate de acest maestru.

S-a născut la 14 septembrie 1957 în satul Sofia, raionul Drochia, o continuare a satului meu de baştină, Pelinia, aflate la o distanţă foarte mică unul de altul în nordul Moldovei. Despre aceasta am aflat abia acum, când m-am documentat la scrierea textului de faţă. În anii 1974-1979, protagonistul nostru a studiat la Universitatea Tehnică a Moldovei, obţinând licenţa de inginer. Tot în această perioadă a fost pasionat de arta foto şi a activat în paralel în calitate de fotoreporter. În 1974-1979 şi 1981-1986, a fost fotoreporter la ziarul *Inginerul*, mai apoi, în 1991-2003, la publicaţiile *Sănătate-Om-Societate* (SOS), *Revista constructorilor, Jurnal Naţional. Ediţie de Chişinău, Mesagerul, Atelier.* Din 1996 este angajat şef laborator foto al Muzeului Naţional de Artă al Moldovei. A mai colaborat cu revistele *Moldova* şi *Limba Română*, precum şi cu multe edituri.

Începând cu anul 2002, este participant activ la numeroase expoziţii şi concursuri internaţionale de artă fotografică din Uzbekistan, Franţa, România, Macedonia, Marea Britanie, Austria, Ţările de Jos, Ucraina, Rusia (2009, 2013, 2019), Japonia, Slovenia, Brazilia, Cehia, Polonia, Egipt, Moldova, Azerbaidjan, Argentina, Georgia, India, Nepal, Republica Sud Africană, Guatemala, Sri Lanka, Bulgaria, Benin, Islanda, Kenia, Lituania. În perioada 2002-2020 a organizat şi desfăşurat expoziţii personale la Salon EuroFotoArt, Casa naţionalităţilor, Biblioteca „Transilvania”, Muzeul Naţional de Artă din Chişinău, precum şi la Centrul Militar din Craiova, România; la Fotoclub „Nufărul”, la Centrul Expoziţional al Federaţiei Internaţionale a Artiştilor Fotografi (FIAP) din Oradea, România.

Iurie Foca este membru al Uniunii Artiştilor Fotografi şi al Uniunii Artiştilor Plastici din Moldova. Are în palmares Medalia de Aur a Federaţiei Internaţionale a Artiştilor Foto (FIAP) la salonul de la Oradea, România; Medalia de Bronz FIAP la Rivne, Ucraina, 2008; Medalia de Aur FIAP la Ryazan, Rusia, 2009. Artistul mai este deţinător al Medaliilor de Onoare în cadrul concursurilor internaţionale de fotografie, organizate de Asociaţia Japoneză a Societăţilor Naţionale de Artă Fotografică din Tokyo, Japonia, şi este distins cu titlurile onorifice Artist al Federaţiei Internaţionale a Artiştilor Fotografi (FIAP, 2021) şi Maestru în Artă (R. Moldova, 2023).

În 2002 a fost decorat cu Medalia „Nicolae Milescu-Spătaru“ din partea Academiei de Ştiinţe a Moldovei.

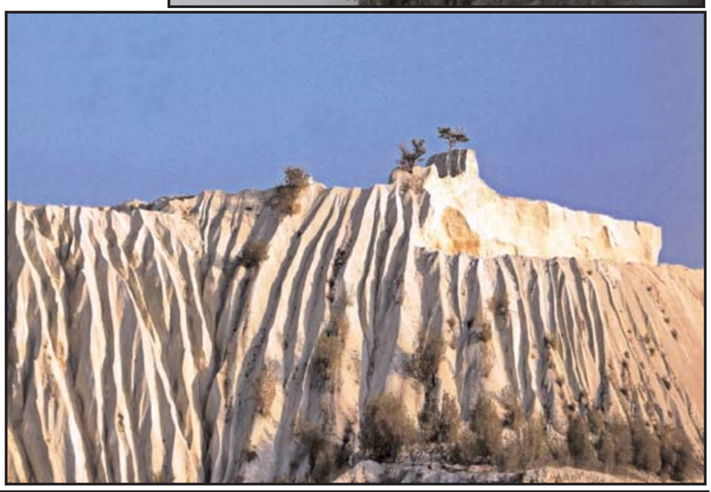
Alte câteva dimensiuni ale activităţii sale sunt calităţile de membru al juriului concursurilor internaţionale de artă fotografică, desfăşurate sub auspiciile FIAP în mai multe oraşe din România, Republica Moldova şi Georgia; de autor si coautor de proiect al albumului *Artele plastice din Republica Moldova. Confluenţe,* precum şi autor sau coautor de imagini în peste 100 de albume, editate în Moldova, România, Israel, Olanda, Rusia, inclusiv două albume care au primit Premiul de Stat al Republicii Moldova şi unul Premiul Ministerului Culturii din Moldova.

(Continuare la pag. 31)

Revista este ilustrată cu fotografii de Iurie Foca.

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Paul DIACONESCU – scriitor, Suedia
- Olimpia IORGA-POPESCU – profesor, Ploieşti
- Dan ANGHELESCU – scriitor, Bucureşti
- Acad. Gabriela PANĂ DINDELEGAN – Bucureşti
- Florin HORVATH – scriitor, Zalău
- Florian COPCEA – scriitor, Drobeta-Turnu Severin
- Gheorghe OLTEANU – inginer, Bucureşti
- Nicolae BADEA – inginer, Curtea de Argeş
- Paul GHEORGHIESCU – inginer, Curtea de Argeş
- Alexandru GHEORGHIESCU – inginer, Curtea de Argeş
- Dan D. FARCAŞ – scriitor, Bucureşti
- Alecu RENIŢĂ – publicist, Chişinău
- Raia ROGAC – scriitor, Chişinău
- Tudor NEDELCEA – scriitor, Craiova
- Eufrosina OTLĂCAN – prof. univ., Bucureşti
- Mihai POSADA – scriitor, Sibiu
- Rodica LĂZĂRESCU – scriitor, Bucureşti
- Nicolae CONSTANTINESCU – prof. univ., Bucureşti
- Aureliu GOCI – scriitor, Bucureşti
- Maria Mona VÂLCEANU – scriitor, Piteşti
- Radu MUNTEANU – prof. univ., Cluj-Napoca
- Sara MINA – scriitor, Bucureşti
- Nicolae MELINESCU – publicist, Bucureşti
- Paula ROMANESCU – scriitor, Bucureşti